

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Program Genderová studia

Bc. Hana Karmazínová

**Institucionální nastavení vůči nebezpečnému pronásledování a překážky
v jeho řešení na základě zkušenosti obětí**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Jana Dvořáčková, Ph.D.

Praha 2023

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval/a samostatně a s použitím pramenů a literatury řádně citovaných a uvedených v seznamu literatury. Práci jsem nevyužil/a k získání jiného nebo stejného titulu.“

„Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text.“

Poděkování

Chtěla bych vyjádřit upřímné poděkování vedoucí diplomové práce Mgr. Janě Dvořáčkové, Ph.D. Nejen za její odborné rady a komentáře, ale i za organizovanost a důslednost, se kterou se vypořádává se všemi překážkami. Její pragmatický optimismus mi je inspirací v méně produktivních obdobích, a osobní i online setkání s ní ve mně vždy zanechají pozitivní naladění.

Obsah

1. Úvod	8
2. Teoretická část: teoretická východiska a současný stav řešené problematiky.....	8
2.1. Stalking v kontextu genderových studií – klíčové koncepty	8
2.1.1. Genderově podmíněné násilí a stalking	9
2.1.2. Stalking.....	10
2.1.3. Gender, genderový řád a moc.....	12
2.1.4. Jazyk.....	15
2.2. Stalking v České republice.....	18
2.2.1. Studium fenoménu nebezpečného pronásledování v českém kontextu.....	18
2.2.2. Jak může stalking probíhat?	18
2.2.3. Právo a výše trestů za nebezpečné pronásledování v ČR.....	19
2.2.4. Pomoc obětem a jejich možnosti řešení situace	20
2.2.5. Statistická data, informovanost, veřejné mínění týkající se genderově podmíněného násilí.....	21
2.2.6. Příklady konkrétních českých výzkumů stalkingu	24
2.3. Teoretické přístupy ke stalkingu	26
2.3.1. Právní perspektiva.....	26
2.3.2. Psychologická perspektiva	27
2.3.3. Kriminologická perspektiva	29
2.3.4. Sociologická perspektiva.....	30
2.3.5. Feministický výzkum stalkingu a feministická kritika práva.....	32
2.3.5.1. Feministická kritika práva: Teorie vs. realita?	37
2.4. Zkoumání fenoménu ve feministickém, socio-konstruktivistickém rámci.....	40
3. Empirická část.....	43
3.1. Metodologie	43

3.1.1.	Výzkumné téma, výzkumný problém	43
3.1.2.	Kvalitativní výzkum v sociálních vědách	43
3.1.3.	Pozicionalita	44
3.1.4.	Technika sběru dat: Polostrukturované rozhovory	46
3.1.5.	Výběr vzorku, prostředí výzkumu	47
3.1.6.	Analýza dat: Interpretativní fenomenologická analýza.....	48
3.1.7.	Výzkumné otázky	49
3.1.8.	Etika výzkumu.....	50
4.	Analýza.....	50
4.1.	Přehled participujících a jejich příběhů:	51
4.1.1.	Alex.....	51
4.1.2.	Anna.....	52
4.1.3.	Eliška.....	53
4.1.4.	Marie.....	54
4.1.5.	Viktorie.....	55
4.2.	Bagatelizace případů.....	56
4.3.	Motivace (ne)nahlašování případu, řešení situace.....	60
4.4.	Manipulace a pocíťovaná odpovědnost za pocity pachatele a dalších zúčastněných osob	62
4.5.	Ignorování nesouhlasu a snah o ukončení kontaktu – hraje roli, kdo nesouhlas vyjadřuje?	65
4.5.1.	Konstrukce mužství a toxická maskulinita.....	66
4.6.	Používání sebedegradačního jazyka: sebeobviňování, paranoia.....	67
4.7.	Kyberstalking a nemožnost „schovat se“	68
5.	Výsledky a diskuze.....	69
5.1.	Vliv genderového řádu.....	69

5.2. Neinformovanost, absence dat a zobrazování genderově podmíněného násilí v médiích	70
5.3. Gender, moc a instituce: policie	72
5.4. Genderové stereotypy	76
5.5. Tolerance násilí	77
5.6. Bagatelizace	78
5.7. Neoliberální tlaky	80
5.8. Stávající legislativní systém	80
6. Závěr	82
Seznam použité literatury	84
Přílohy	99
Příloha 1: Usnesení Nejvyššího soudu	99
Příloha 2: Informovaný souhlas	103

Abstrakt

Cílem této diplomové práce je zkoumání institucionálního nastavení a překážek v individuálních i kolektivních snahách o řešení fenoménu nebezpečného pronásledování prostřednictvím interpretativní fenomenologické analýzy (IPA). Tato kvalitativní studie vychází z feministické perspektivy a zkoumá společný sociální kontext, do které jsou jedinečné zkušenosti zasazeny, přístup bezpečnostních složek a reakce okolí obětí. Jejím výstupem je identifikace a přehled systémových mezer, které fenoménu stalkingu (a zřejmě i dalším formám genderově podmíněného násilí), umožňují přetrvávat v naší společnosti ve stávající podobě a míře. Tyto mezery jsou překážkou tomu, aby byly případy řádně nahlašovány a řešeny v rámci stávajícího legislativního systému.

Klíčová slova: stalking, nebezpečné pronásledování, genderově podmíněné násilí, genderový stereotyp, gender, moc

Abstract EN

The aim of this thesis is to explore the institutional context and barriers to individual and collective efforts to address the phenomenon of stalking (in Czech “dangerous prosecution“) through Interpretative Phenomenological Analysis (IPA). Drawing on feminist perspective, this qualitative study explores the shared social context in which the unique experiences are set, the approach of the security forces and the reactions of those around the victims. The outcome of this work is the identification and overview of systematic gaps that allow the phenomenon of stalking (and possibly other forms of gender-based violence as well) to persist in our society in its current form and extent. These gaps are an obstacle to cases being reported and properly addressed within the existing legislative system.

Keywords: stalking, gender-based violence, gender stereotype, gender, power

1. Úvod

Agentura EU pro základní práva (FRA) provedla v roce 2013 komparativní studii výskytu domácího a genderově podmíněného násilí a mimo jiné ukázala, že obětí stalkingu (u nás oficiálně nebezpečného pronásledování) se během svého života stalo 9 % žen (Ježková, 2016). Přesto je u nás ročně nahlašováno poměrně málo případů tohoto činu (viz statistiky níže). Jak je možné, že je tomuto fenoménu, mezi jehož hlavní projevy patří demonstrace moci a síly, fyzické pronásledování, vyhrožování fyzickým útokem na oběť či její blízké či uskutečnění těchto výhrůzek, snaha o poškození pověsti oběti, vytrvalá písemná či elektronická komunikace, omezování v obvyklém způsobu života či zneužití osobních údajů oběti, věnováno tak málo mediální i výzkumné pozornosti, a to i přesto, že oběti často trpí následky na několika úrovních – kromě fyzické újmy i na úrovni, finanční, pracovní a sociální (Státní zdravotní ústav, 2023)?

Na základě polostrukturovaných rozhovorů si tato práce klade za cíl zkoumat, jaké zde existuje institucionální nastavení a překážky v individuálních i kolektivních snahách o řešení tohoto problému, co oběti přimělo případ nahlásit či nikoli, případně zkušenost oběti s procesem nahlášení trestného činu nebezpečného pronásledování, přístup bezpečnostních složek a okolí obětí? Předpokládaným výstupem práce pak bude zhodnocení systémových mezer v řešení nebezpečného pronásledování a vliv genderového řádu na tento fenomén. Mým záměrem je rozeznat a analyzovat mechanismy, skrze něž nastavení společnosti formuje průběh, pohnutky i důsledky pronásledování. Výzkum se zaměřuje na osobní zkušenosti obětí stalkingu (žen) a za cíl si klade poskytnutí hlubšího vhledu do tohoto fenoménu z feministické perspektivy.

2. Teoretická část: teoretická východiska a současný stav řešené problematiky

2.1. Stalking v kontextu genderových studií – klíčové koncepty

V této části práce představím základní pojmy a koncepty, které budou pro moji práci klíčové: v první řadě objasním pojem genderově podmíněného násilí a stalkingu, dále se budu věnovat pojmům: gender a genderové stereotypy, patriarchát (mužské hegemonii) a v neposlední řadě se pověnuji problematice jazyka, který genderové stereotypy v rámci stávajícího systému reprodukuje.

2.1.1. Genderově podmíněné násilí a stalking

Burman a Johnstone (2009) genderově podmíněné násilí definují jako široké spektrum násilí a obtěžování žen, tj. domácí násilí, znásilnění a sexuální napadení, sexuální zneužívání v dětství, sexuální obtěžování, stalking, komerční sexuální vykořisťování a zraňující tradiční praktiky (např. mrzačení ženských orgánů, nucené sňatky, zločiny ze „cti“). Upozorňují na to, že ženy zažívají genderově specifické formy násilí oproti mužům. Evropský institut pro genderovou rovnost (EIGE, 2023) definuje genderově podmíněné násilí jako fenomén hluboce zakořeněný v genderové nerovnosti a jeden z nejvýraznějších případů porušování lidských práv ve všech společnostech. Genderově podmíněné násilí je násilí, které je spojené s genderem – zažívají ho jak ženy, tak muži, většinu obětí tvoří však právě ženy a dívky. Dále také EIGE uvádí, že genderově podmíněné násilí je jak příčinou, tak důsledkem genderové nerovnosti. Ukončení genderově podmíněného násilí je jakožto cíl zakotven ve Vládní strategii pro rovnost žen a mužů na období 2021 – 2030. Jakožto měřítko pro mezinárodní normy v této oblasti slouží Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí známá především jako Instanbulská Úmluva (Rada Evropy, 2011).

Existuje několik forem genderově podmíněného násilí, které se navzájem nevylučují a mohou se i vzájemně posilovat. Genderové nerovnosti se také prolínají a posilují s jinými druhy nerovností – rasou, věkem, sociální třídou, náboženstvím, etnicitou... Některé osoby tak prožívají mnohačetné a vzájemně se prolínající formy násilí. Jako hlavní formy násilí označuje EIGE (2023) fyzické násilí, sexuální násilí, psychické násilí a násilí ekonomické.

Kelly (1988), která se zaměřuje konkrétně na sexuální násilí, vyzdvihuje význam širšího sociokulturního kontextu. Autorka provedla studii založenou na hloubkových rozhovorech se 60 ženami, které mají se sexuálním násilím zkušenost. Studie se zabývá důsledky sexuálního násilí a tím, jak média, systém trestního soudnictví i pomáhající profese přispívají k jeho bagatelizaci (podceňování, někdy až ignorování zkušeností obětí), což může oběti znovu traumatizovat. Poukazuje tak na to, jak instituce a právní systém působí na to, jak jsou oběti sexuálního násilí vnímány a jak je s nimi zacházeno. Doporučuje ženám považovat se spíše za přeživší než oběti (viz také diskuze v této práci v části Jazyk). Přestože se v Kellyině případě jedná o sexuální násilí a ne přímo o nebezpečné pronásledování, její výzkum je i pro moji práci velmi relevantní, vzhledem k tomu, že téma bagatelizace se často

objevuje i případů stalkingu, konkrétně i v mnou provedených rozhovorech – širší sociokulturní význam je zde podobně významný.

2.1.2. Stalking

Existují dohady o definici i názvu fenoménu nebezpečného pronásledování. Rozdíl je samozřejmě mezi právní, sociologickou a psychologickou definicí stalkingu, a obsahově se liší i na základě rozdílnosti právních systémů, kulturních rozdílů a všeobecného kontextu. Primárně samotný pojem stalking označoval pronásledování při lovu divoké zvěře, koncem 20. století začal označovat obtěžující lidské interakce, když USA a Kanada začala v 80. letech zaznamenávat případy nebezpečného pronásledování a vzrostl tak i zájem akademiček*ků o toto téma (Chan et al., 2020).

Co se obsahu pojmu týče, Cupach a Spitzberg (1998) mluví o obsedantní vztahové intruzi. Lanhinrichsen-Rohling a spol. (2000) používají spojení nežádoucí chování při pronásledování, což má zdůraznit fakt, že se nejedná pouze o pronásledování samotné, ale celou řadu nežádoucích doprovodných aktivit jako verbální napadání, narušování soukromí atd., což s sebou nese řadu dopadů na oběť, které studie také zkoumá. Williams a kol. (2006) popisuje stalking jako námluvy (courtship persistence), přestože partner*ka nemá o kontakt se stalkující osobou zájem. Takové asociace mezi stalkingem a romantickými „námluvami“ považují za obzvlášť problematické a nebezpečné, protože případy stalkingu mohou být bagatelizovány právě se stereotypní představou „neodbytného ctitele“. Většina právních systémů zakládá definici stalkingu, nebo minimálně do ní integruje pocit strachu jakožto významnou součást tohoto činu. Dietz a Martin (2007) argumentují proti postavení definice stalkingu na strachu oběti a zdůrazňují, že pronásledování může mít vážné negativní důsledky nejen pro ty oběti, které se bojí. Tyto „nepřiznané“ oběti jsou méně chráněny systémem trestní justice, a v konečném důsledku tato definice vytváří sociální nerovnosti, protože pocit strachu je sociálně závislý (Podaná, Imrišková, 2014). Podle české definice stačí pouze potenciál vyvolat strach (Horáková, 2012 in Podaná, Imrišková).

V ČR se tedy oficiálně nepoužívá pojem *stalking*, nýbrž pojem *nebezpečné pronásledování* podle § 354. Oficiální definice zní takto:

„Za *stalking* lze považovat opětovné, systematické, dlouhodobé obtěžování nevyžádanými esemeskami, e-maily, skype, různé druhy chatu, telefonáty, nechtěnými

pozornostmi, případně opakované cílené sledování osoby. Obsah těchto zpráv může být příjemný až veselý, ale též urážející, zastrašující. Útočník u oběti vyvolává pocit strachu.“

Mezi evropskými zeměmi je průkopníkem v právní úpravě stalkingu Dánsko (kriminalizace 1933), dále stalking kriminalizovalo Spojené království (Zákon o ochraně před obtěžováním, 1997). Následně zákony proti pronásledování přijaly i další členské státy EU, některé státy zavedly buď nový článek do stávajícího zákoníku či přijaly zvláštní právní předpisy proti obtěžování nebo domácímu násilí (De Fazio, 2009). Některé státy, například Řecko, Estonsko stalking jako trestný čin vůbec nedefinují. Česká republika považuje závažné formy stalkingu za trestný čin až od roku 2010, jedná se tedy o poměrně novou úpravu. V debatě ohledně právní definice stalkingu (na rozdíl od debaty ohledně definice klinické) neexistuje konsenzus. Klinicky je stalking definován jako soubor jednání zahrnující opakované a vytrvalé pokusy vnutit jiné osobě nežádoucí komunikaci či kontakt, přičemž toto chování je obvykle vnímáno jako vtíravé a vyvolává v oběti dle této definice strach (Pathé, 2002). Z této klinické definice tedy pramení výše zmiňované přesvědčení některých odborníků, že pocit strachu by měl být ústředním i při tvorbě anti-stalkingových zákonů (Catalano et al. 2017).

Začátkem 21. století se fenoménu začalo dostávat čím dál více pozornosti, nejen proto, že internet a nové technologie napomohly šíření informací, ale také proto, že vznikla nová forma pronásledování – kyberstalking. Neexistuje obecně přijímaná definice kyberstalkingu, což, jak říká Wilson et al. (2021), snižuje srovnatelnost a zobecnitelnost výzkumných zjištění. Některé studie totiž používají definice kyberstalkingu založené na četnosti incidentů, další definici podmiňují výskytem strachu u oběti, jiné časovým rámcem, ve kterém se kyberstalking odehrával. Předkládají proto doporučení identifikovat kyberstalking jakožto zkušenost s 10 a vícekrát se opakujícím nežádoucím chováním prostřednictvím technologií po dobu nejméně dvou týdnů. Hodnotí, že s rozvojem technologií se kyberstalking stal rostoucím problémem, který vyžaduje informované a praktické iniciativy zaměřené na vzdělávání a ochranu potenciálních obětí. Policie ČR kyberstalking definuje stručně jakožto zneužívání internetu, mobilních telefonů či jiných informačních a komunikačních technologií ke stalkingu (Hašlová, 2020). Takto vnímaná definice tedy slučuje stalking a kyberstalking do jedné s tím, že kyberstalking znamená to samé, pouze v prostředí technologií. Stalking a kyberstalking však můžou ve skutečnosti znamenat odlišné zkušenosti a vyvolávat různé pocity. Z mnou

provedených rozhovorů například vyplývá, že k nahlášení pronásledování se oběti rozhodly až po tom, co kyberstalking přešel ve fyzické pronásledování, nebo existovala-li reálné hrozba, že se tak stane.

2.1.3. Gender, genderový řád a moc

Považuji za důležité objasnit, jak používám pojem genderu, a poté nastínit problematiku genderových stereotypů. Vycházím zde z feministické perspektivy a gender nahlížím jako sociální konstrukt a nástroj sociální moci/dominance. Důležité je také zmínit, že v rámci intersekcionalního feminismu je nutné gender nahlížet jako neoddělitelný od dalších aspektů identity. Při definici genderu jako sociálního konstruktu je nutno nejprve zmínit Simone de Beauvoir (1949), která v díle Druhé pohlaví popisuje, jak se ženy stávají (nikoli rodí) těmi „druhými“ oproti mužům. Gender je tak výsledkem sociálního procesu, během něhož se formuje identita a role, v případě žen historicky jakožto oproti mužům nedostatečných. V závislých pozicích jsou ženy udržovány fungováním patriarchální společnosti a institucí. Podle Butler (1990) je vnímání genderové identity utvářeno sociálními normami a očekáváním. Butler se tak snaží vyvrátit předpoklad koherentního ztělesňování trojice sexualita – pohlaví – gender, která v heteronormativním řádu splývá v jedno (tj. heterosexuální biologický*á muž/žena, přičemž gender je totožný s biologickým pohlavím). Heteronormativní genderový systém tak produkuje muže a ženy jakožto binárně vymezené identity, všichni lidé však do těchto dvou kategorií ale nezapadají a jeví se pak jako chyba nebo rezistence. Heteronormativní genderový systém nás nabádá k tomu, abychom byly*í rozlišitelné*í jako genderovaní jedinci, produkce genderu je ale vynucována společností, přestože je nám předkládána jakožto přirozená. Pohled druhého je zde tak primární oproti sebevímání (i sebe sama pak nahlížíme skrze ustavené, společensky sdílené významy). Tím, že se genderovému řádu přizpůsobujeme, ho udržujeme při životě (Butler, 2004). Katz pak poukazuje na sociální konstruovanost heterosexuality (a z ní plynoucí heteronormativity), který zkoumá vývoj a konstrukci heterosexuality během moderní historie. K popisu „vynálezu“ heterosexuality používá analogii dítěte (koncept dětství též sahá do 18. stol.) a všimá si, že zásadní roli v tomto procesu hrály instituce, konkrétně především medicínský diskurz. Ukazuje, že konstrukce touhy, pocitů a jednání se vyvíjí spolu s ideologií a společenskými strukturami (Katz, 2013).

Harding (1986) poukazuje na to, že genderové vztahy jsou zakotveny ve třech vzájemně provázaných rovinách. První rovinou je genderový symbolismus projevující se v abstraktní rovině jazyka, kultury, společenských institucí, hodnot a významů. Tento symbolismus v naší společnosti odráží tendenci popisovat svět prostřednictvím pojmových dvojic (rozum/emoce, aktivita/pasivita, kultura/příroda), kdy jedna je přiřazena mužství, druhá (zpravidla ta pojící se s nižší sociální hodnotou) s ženstvím. Genderová stereotypizace je podle reportu UN OHCHR (Úřadu Vysokého komisaře OSN pro lidská práva) tedy praxe připisování specifických atributů, vlastností nebo rolí jednotlivým ženám nebo mužům pouze na základě příslušnosti k sociální skupině ženy/muži dle biologického pohlaví. Koncepty mocenských vztahů a genderových stereotypů jsou vzájemně provázané. Genderové stereotypy jsou zjednodušující popisy toho, jak má vypadat maskulinní muž či femininní žena, a mocenskými vztahy se rozšiřují (Renzetti, Curran, 2005). Genderové stereotypy jsou dle Havelkové dvojsečným fenoménem, protože je do jisté míry potřebujeme, abychom si kategorizovaly* i složitost světa. Po jejich osvojení primární socializací fungují na základě sebekotvrzujícího mechanismu a těžko se nám jich zbavuje, i přestože naše zkušenost může svědčit v jejich neplatnost (Havelková, 2016). Ve Strategii pro rovnost žen a mužů na období 2020–2025 (2020) je genderový stereotyp charakterizován podle OHCHR jako zobecněný pohled, respektive předsudek o attributech nebo vlastnostech, které jsou domněle přisuzovány ženám či mužům, nebo rolích, které by buď ženami nebo muži měly být vykonávány. Mohou být jak pozitivního, tak negativního charakteru. Strategie označuje genderové stereotypy za hlavní příčinu genderové nerovnosti ovlivňující všechny oblasti společnosti a zdůrazňuje nutnost systematického nalézání cest k jejich účinnému odstranění ve všech sférách a na všech úrovních společnosti (Strategie pro rovnost žen a mužů na období 2020–2025, 2020).

Tyto stereotypy, předsudky a genderová nerovnost však musí mít podmínky k tomu, aby se produkovaly a reprodukovaly a je tedy třeba je nahlížet v systémovém kontextu. Živnou půdou pro takové nerovnosti je patriarchální společnost, přesněji mužská hegemonie. Původní význam pojmu patriarchát spočívá v nadvládě mužů nad ženami. Důležité je sledovat struktury, které za touto nadvládou spočívají. Bourdieu (2000) používá koncept symbolického násilí. Tím, že jsme si všichni osvojili sociální struktury, osvojili jsme si také určité rámce vnímání, hodnocení a jednání. Vztahy mužské nadvlády se zdají být přirozené, protože přesto, že jsou ženy ovládanou skupinou, samy na tyto vztahy nadvlády aplikují chování

charakteristické pro podřízenou kategorii. Symbolické násilí vzniká tehdy, kdy ovládaná osoba přijme za své schémata hodnocení jak sebe sama, tak těch, kdo vládou. Tato schémata, určená vládnoucími, jsou naturalizována a zdají se být přirozenými. Ovládaný vládnoucího uznává a dobrovolně se mu podřizuje. Symbolické násilí funguje na nevědomé úrovni, nelze jej tudíž překonat čistě jen uvědoměním a vůlí. Bourdieu (2000) tvrdí, že přesto, že jsou nám účinky symbolického násilí silně vepsány do vzorce života, jde je překonat. Pouze ale pokud by došlo k radikální změně sociálních podmínek. Je třeba se však vyhnout simplifikaci patriarchy, kterou kritizuje Šmausová. Je podle ní mylné tvrdit, že všichni muži mají nadvládu nad všemi ženami, takový pohled opomíjí hierarchické a vylučující vztahy mezi muži. Podle ní pouze muži v mocenských pozicích upevňují a reprodukují struktury patriarchy, a stejně tak mohou činit i ženy – reprodukce heterosexistických a patriarchálních hodnot záleží totiž na přístupu všech jedinců v pozicích moci (Šmausová, 2002). Koncept patriarchy ve smyslu, v jakém ho používáme dnes, představily feministky druhé vlny. Hlavní zásady patriarchy podle Millett (1970), která představila radikální koncept patriarchy, jsou dvojí: Muž dominuje ženám a starší muž dominuje mladším. Millett se věnuje prvnímu případu. Patriarchální moc – nadvláda mužů nad ženami – je udržována procesem podmíněnosti, který začíná dětskou socializací, je posilována vzděláváním, literaturou a náboženstvím a patriarchální hodnoty jsou pak internalizovány jak ženami, tak muži. Millett analyzuje osm rovin, v nichž patriarchát uskutečňuje sexuální politiku (ideologickou, biologickou, třídní, ekonomickou a vzdělávací, antropologickou, psychologickou a fyzické síly). Dnes se zdá koncept Millett dost zjednodušený a lze mu mnohé atributy vytknout, představa patriarchy jakožto hluboce zakořeněné instituce je však stále platná. Za nejdůležitější dědictví radikálního feminismu druhé vlny považují právě zpochybnění tradičního pojetí moci a politiky a jeho rozšíření do osobních oblastí života. Patriarchální struktury zkoumá např. bell hooks (2004), která popisuje, že patriarchát má negativní dopady i na muže, protože je na ně skrze sociální očekávání vyvíjen tlak držet se tradičních genderových rolí, s tudíž vymanění se z tohoto systému by bylo prospěšné pro všechny. Havelková označuje pojem patriarchát za nepřesný a za přesnější koncept pro zkoumání genderových vztahů považuje hegemonii mužů. Stávající genderový řád je dle ní udržován konstrukcí, naturalizací a zacyklením (Havelková, 2016). Gramsci a Williams (in Andrews et al., 2017) definují genderovou hegemonii jako dominantní ideologii o genderových vztazích,

kteřá ospravedlňuje nerovnost. Gender tak není samostatnou, izolovanou kategorií, nýbrž je spjat se státem, ekonomikou a sociálními hnutími. Tyto hegemonie jsou nestabilní a proměnlivé a nové genderové hegemonie představují nové příležitosti, ale i omezení. V neoliberalních genderových vztazích lze například sledovat posun ve formě placené práce, přístupu k příjmům a hlasům v politice pro ženy, na druhou stranu si ale korporace osvojily představu, že práce může pomoci ženy osvobodit a použily ji k začlenění žen do globální pracovní síly s nízkými mzdami, zvýšené ekonomické příležitosti žen navíc přinesly nové formy nerovnosti (zneužívání na pracovišti, dlouhá pracovní doba, práce v domácnosti) (Andrews et al., 2017).

Tato kapitola poskytlá nastínění genderové problematiky a mocenských vztahů ve stávajícím řádu, což je v kontextu této práce relevantní základ pro porozumění tomu, jak genderové stereotypy, normy a mocenské struktury přispívají k vytváření specifických situací, dynamik a prostředí, které umožňují nebezpečnému pronásledování přetrvávat v tak vysoké míře.

2.1.4. Jazyk

Přestože (a protože) se kritici*čky a odpůrci*kyně „genderové ideologie“ často snaží otázku jazyka devalvovat a označují ji za marginální, považují za důležité objasnit, jaký jazyk v práci užívám a proč. Jak tvrdili Berger a Luckmann, jazyk představuje nejdůležitější znakový systém lidské společnosti a umožňuje pojmenovávání zkušeností, skutečností a věcí v každodenní realitě a zpřístupňuje je všem, kdo společnou realitu sdílí. Pojmenovávání jazykem a následné zpřístupnění ostatním je součástí objektivace, na kterou navazuje proces internalizace, kdy se tento vytvářený a pojmenovávaný svět zpětně promítá do individuálních vědomí. Jazyk slouží k předávání institucí, jehož prostřednictvím je budována struktura legitimizací. Logika, která je institucionálnímu řádu přisouzena, se stává součástí sociálně dostupné zásoby vědění, které je nám všem vštěpováno během socializace (Berger, Luckmann, 1999). Hall tvrdí, že každá kultura měla rozdílné klasifikace světa a tato schémata se odráží v lingvistických a sémantických strukturách různých společností. Dle této teorie vycházející z poststrukturalismu je tedy význam produkován sociálně pomocí jazyka a symboliky (Hall, 1998). Přestože poststrukturalismus klade možná až moc silný důraz na symbolickou stránku života, přináší klíčový pojem diskurzu.

Tato otázka je pro tuto práci relevantní proto, že jazyk slouží jakožto prostředek předávání zkušenosti s fenoménem nebezpečného pronásledování a jakkoli mírné odlišnosti v pojmenovávání určitých jevů mohou být významné (například označování stalkingu za námluvy či pronásledovatele za neodbytného nápadníka). Sexistické nastavení jazyka zde lze sledovat na dvojí úrovni: (1) sexistický jazyk je součástí stávajícího patriarchálního genderového řádu. Sexistické předsudky, jak vyplývá z analýzy rozhovorů, často vedou pachatele k tomu, že své nebezpečné a obtěžující chování považují za přijatelné. Dále lze důsledky sexismu obsaženého v jazyce sledovat i (2) ve výpovědích obětí, které si tyto struktury jazyka osvojily a ještě snáze se stavějí do podřízené pozice. Sexistické předsudky nepochybně dopadají nejen na ženy, ale i na muže, kteří stejně tak mohou trpět ze stereotypizujících označení („pořádný chlap“ vs. „slabá ženská“), které jim mohou bránit podobné případy nahlašovat či sdílet.

Jarkovská a Lišková (2008) například poukazují na to, že genderující mechanismy stavějící dívky/ženy do níže hodnocených pozic lze identifikovat na všech úrovních vzdělávacího systému a mimo jiné se toto odehrává i na symbolické úrovni, jejíž součástí je právě jazyk. Konkrétně jde především o užívání generického maskulina, využívání genderu k základní kategorizaci dětí, a v neposlední řadě hierarchizaci genderových atributů. Genderové binaritě se věnuje i dekonstruktivistická teorie poukazující na to, že naproti každému pojmu, jemuž je přisuzována vyšší hodnota, stojí takový, který je na něm závislý (Cixous, Irigaray, in Morris, 2000). Pusch (1984) zaměřující se na analýzu jazyka z genderové perspektivy zkoumá problematiku jazykové diskriminace, genderových nerovností a genderových stereotypů v němčině. Ukazuje, jak jazykové konstrukce preferují mužské pohlaví, zatímco ženské je přinejmenším marginalizováno až nepřítomno. Dále také ukazuje, jak používání jazyka ovlivňuje vnímání, a jak je jazyk využíván k posilování tradičních genderových rolí.

Valdrová zkoumá jazyk z genderové perspektivy a podrobuje kritice hned několik oblastí. Za prvé se jedná o označování a titulování osob – generické/bezpříznakové maskulinum totiž udržuje stávající hierarchii. Dále problematizuje stereotypizující výrazové prostředky, které reprodukují řád, jako například užívání výrazů *slabé pohlaví* či *zženštilý ženské intriky* atd. jakožto pejorativních označení. Zaměřuje se také na genderové rozdíly v mluvních stylech v konverzaci a konverzační rituály – hloubku a sílu hlasu, častější ověřování

zpětné vazby u žen, fakt, že ženy nechávají často muže přebírat iniciativu, dominační techniky mužů apod. Problematizuje i nesmyslné přechylování. Jazyk podle ní reprodukuje stávající řád a fixuje kategorie a má tedy funkci vytváření reality (Valdrová 2005, 2022).

Jak je vidět, jazyk je přímo klíčový při utváření sociální reality a může být využit k podpoře genderové rovnosti. Je tudíž na místě snažit se vyhnout nepřesným formulacím, stereotypním označením a sexistickému jazyku. Toho hodlám docílit především uváděním tvarů obojího rodu namísto generického maskulina, užíváním slovesných adjektiv a obourodých podstatných jmen (např. participující) a střídáním pořadí rodů u podstatných jmen, u kterých to nebude možné – budou tak uvedeny oba rody, pro zkrácení odděleny hvězdičkou (např. kritici*ičky, odpůrkyně*ci). Problém s vnímáním genderu jako sociálního konstruktů v této práci nastává proto, že většina zdrojových dokumentů a dostupné teorie používá esencialistické, binární pojetí genderu. I ve své práci se systematickému rozdělování žena-muž nevyhnu, je ale důležité vzít v potaz moje pojetí genderu (protože zejména genderové stereotypy jsou klíčovým prvkem genderově podmíněného násilí, kterému se v práci věnuji - viz níže) a to, že bude bráno v potaz, jak se participující osoby genderově identifikují.

Přestože v současné době probíhá diskuze o vhodnosti používání pojmu oběť (nahrazení pojmem přeživší, příp. poškozený), rozhodla jsem se ve své práci nadále pojem oběť využívat, ve smyslu, jak ji definuje Zákon o obětech trestných činů 45/2013 Sb. (ZOTČ), a to jakožto „fyzickou osobu, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.“ Důležité je dodat, že motivací pachatelů sice nemusí být ublížení na zdraví, první část definice (fyzické osobě bylo ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma) však považuji za přesnou (všem mým respondentkám nemajetková újma způsobena byla). Kelly (1988) poukazuje na to, jak sociální normy ovlivňují to, jak jsou oběti sexuálního násilí vnímány, konkrétně na to, že jsou oběti nebo musí často čelit nedůvěře, podezřívavosti a nedostatku empatie, což vyplývá i z mé analýzy rozhovorů. Jak tvrdí Nyklová v eseji Konceptualizace sexualizovaného násilí a kultura znásilnění (2017), jazyk a označování hrají důležitou roli i v případě sexualizovaného násilí a důvody pro opouštění označení oběť je implikace pasivity, implikace toho, že jde o osobní (nikoli společenský) problém. Pojem přeživší však vzhledem k vyzdvihování „přežití“ (útoků atd.) jakožto vítězství může implikovat vinu u těch, kteří*ré nepřežili*y. Protože sociální realita je produkována a

reprodukována prostřednictvím jazyka, dokud neexistuje vhodnější výraz, považuji za vhodnější rekonceptualizaci pojmu oběti jakožto oběti zahrnujícího nejen bytí obětí osobního útoku, ale zároveň i bytí obětí společenského řádu, spíše než násilná záměna za dle mého názoru minimálně stejně nedostatečný pojem přeživší.

2.2. Stalking v České republice

2.2.1. Studium fenoménu nebezpečného pronásledování v českém kontextu

Jak uvádí Novotná a kol. v inspiraci Bowenem (2009), různorodé zdroje dat mohou produkovat kontextové poznatky o zkoumaném fenoménu při formulaci výzkumné otázky a problému, a mohou tak být použity jako pomocný materiál při tvorbě dat a úvodu do kontextu výzkumného problému (tj. pomáhají mu porozumět či kontextualizovat data vytvářená v rámci rozhovorů, při jejich analýze a zpracování závěrečné zprávy), a mohou tak být použita pro doplnění dat z jiných zdrojů. Při zkoumání fenoménu nebezpečného pronásledování považuji za klíčové uvedení do kontextu a používám při tom dokumenty zabývající se právní úpravou nebezpečného pronásledování, výsledky soudních jednání, statistické přehledy kriminality a další statistiky týkající se nebezpečného pronásledování, a dále příspěvky neziskových organizací týkající se daného fenoménu (Stop násilí, Bílý kruh bezpečí).

2.2.2. Jak může stalking probíhat?

Nebezpečné pronásledování lze rozdělit do několika typů, časté je však dělení na stalking fyzický a stalking na dálku (Čírtková, 2018). Mezi hlavní projevy patří dle Státního zdravotního ústavu a Bílého kruhu bezpečí demonstrace moci a síly, fyzické pronásledování, vyhrožování fyzickým útokem na oběť či její blízké či uskutečnění těchto výhrůzek, snaha o poškození pověsti oběti, vytrvalá písemná či elektronická komunikace, omezování v obvyklém způsobu života, zneužití osobních údajů oběti. Oběti trpí následky na několika úrovních, a to kromě fyzické újmy i na úrovni psychické (úzkost, strach, nespavost, deprese, nervozita, stres,...), finanční (investice do bezpečnosti, nákup zničených věcí, změna bydliště,...), pracovní (zhoršený výkon v zaměstnání, neschopnost koncentrace, změna pracovního místa či ukončení pracovního poměru) a sociální (snížení zájmu o vztahy a aktivity, izolace, strach z neznámých lidí) (Státní zdravotní ústav, 2023). Co se psychických dopadů týče, Čírtková

uvádí, že oběti stalkingu prožívají často podobné trauma jako přeživší leteckých katastrof. V rozhovoru pro iROZHLAS uvádí, že: *míra traumatizace může být značná. Jádro spočívá v tom, že nemáte svůj život pod kontrolou. Vyjádřili jste jasné ne, pokud je stalker známý. Přestože jste řekli, že nechcete vztah dále udržovat, stalker se dále chová podle svých záměrů. To znamená, že nemáte možnost ovlivnit, co se kolem vás děje, a prudce se snižuje kvalita života. Stalker proniká do vašeho soukromí, může likvidovat vaše pracovní aktivity: k oblíbeným kratochvilím stalkerů patří rychlé vytváření veřejnosti cestou sociálních sítí nebo internetu a prezentování mylných a zavádějících informací o oběti. Oběť je třeba inzerována jako někdo, kdo prodává byt, na inzerátu je uvedena adresa. Často tyto aktivity spočívají v sexuální prezentaci oběti.* (Čítrková, 2018).

2.2.3. Právo a výše trestů za nebezpečné pronásledování v ČR

Nebezpečné pronásledování a výše trestů v ČR jsou podle zákona 40/2009 Sb. trestního zákoníku vymezeno takto:

- 1) Kdo jiného dlouhodobě pronásleduje tím, že
 - a) vyhrožuje ublížením na zdraví nebo jinou újmu jemu nebo jeho osobám blízkým,
 - b) vyhledává jeho osobní blízkost nebo jej sleduje,
 - c) vytrvale jej prostřednictvím prostředků elektronických komunikací, písemně nebo jinak kontaktuje,
 - d) omezuje jej v jeho obvyklém způsobu života, nebo
 - e) zneužije jeho osobních údajů za účelem získání osobního nebo jiného kontaktu, a toto jednání je způsobilé vzbudit v něm důvodnou obavu o jeho život nebo zdraví nebo o život a zdraví osob jemu blízkých, bude potrestán odnětím svobody **až na jeden rok nebo zákazem činnosti.**

- 2) Odnětím svobody **na šest měsíců až tři roky** bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1
 - a) vůči dítěti nebo těhotné ženě,
 - b) se zbraní, nebo
 - c) nejméně se dvěma osobami.

Na náhodně vybraných usneseních Nejvyšších soudů (tito pachatelé se totiž proti rozhodnutí soudu odvolali) lze sledovat průběh pronásledování i následně vyměřený trest (viz příloha 1: Usnesení Nejvyššího soudu). V prvním případě (1) obviněný pronásledoval svoji bývalou partnerku (nevyžádané zprávy, telefonáty a osobní kontakt – až 50x denně, výhrůžky sražením autem a další) a dožadoval se společného soužití nebo finanční kompenzace za psychickou újmu způsobenou rozchodem. Odsouzen byl k odnětí svobody na tři měsíce, výkon byl však podmíněně odložen. Ve druhé případě (2) se opět jednalo o muže, který (neustále fyzicky i telefonicky a online) pronásledoval svou bývalou partnerku, která v reakci na tyto události musela vyhledat psychiatrickou pomoc. I tento obviněný byl odsouzen k trestu odnětí svobody na 3 měsíce a výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu trvání 18 měsíců (s povinností bývalou partnerku po tuto dobu nekontaktovat). Ve třetím případě obviněný neustále obtěžoval ženu (neznámo v jakém k němu byla vztahu) zasíláním vulgárních a urážlivých erotických zpráv obsahující i výhrůžky znásilněním a fyzickým napadením, zakládal jí profily na seznamovacích profilech a obtěžoval i osoby v jejím okolí. Tento pachatel byl odsouzen k odnětí svobody na 6 měsíců, který byl opět podmíněně odložen na zkušební dobu 2 let a 6 měsíců a bylo mu uloženo povinné léčení v sexuologickém zařízení ambulantní formou (Salvia a Zákony pro lidi, 2012).

Z těchto výsledků tedy vyplývá, že tresty byly (vzhledem ke způsobené újmě obětem) opravdu minimální (většinou podmíněné, v řádu měsíců). Jedná se o malý vzorek vybraný náhodou metodou a nelze tedy generalizovat, že tresty jsou ve všech případech takto nízké – výše trestů stanovená zákonem se ale i tak zdá býti velice nízkou - nejvýše rok nepodmíněného trestu, případně šest měsíců až tři roky použije-li pachatel zbraň, proviní-li se vůči těhotné ženě či dítěti, nebo jedná-li s dalšími osobami. Rozsáhlejší kritika práva nejen co se týče antistalkingového zákona, ale i dalších zákonů týkajících se genderově podmíněného násilí, by měla být předmětem rozsáhlejšího výzkumu na toto téma.

2.2.4. Pomoc obětem a jejich možnosti řešení situace

Státní zdravotní ústav (Státní zdravotní ústav, online) obětem předkládá celou řadu doporučení (přerušení osobních kontaktů s pronásledovatelem, změna návyků – trasy, uchovávání emailů a zpráv, otevřená komunikace o situaci s okolím, osobní ochrana – pepřový sprej, pohyb se ve veřejném prostoru s doprovodem, ostražitost při sdílení osobních

údajů, ...). Poté se doporučuje kontaktovat Policii ČR a poradenská centra. Taková doporučení mohou mít ale na oběti i negativní dopad – dodávat jim pocit viny za situaci. Jak říká Čírtková (2018), *hodně je bolí pocit, že nic neudělaly, a přesto mají omezovat svůj život. Ačkoliv nic neudělala, stalking má pro ni závažné dopady. Mnohé to cítí jako nespravedlivé*. Podobná doporučení uvádí i Bílý kruh bezpečí, který navíc radí nepodceňovat svoji intuici a nepodceňovat neobvyklé situace. V případě podání trestního oznámení je možná ochrana v rovině občanskoprávní (žaloba na ochranu osobnosti) či trestněprávní (trestný čin nebezpečného pronásledování či přestupek) (Frydecká, online). Rozhodně je tedy vhodné, aby oběť vyhledala pomoc krizového centra, ve kterém by se jí mělo dostat komplexní pomoci (volba vhodné strategie, podání trestního oznámení, vyhledání psychologické pomoci, atd.).

2.2.5. Statistická data, informovanost, veřejné mínění týkající se genderově podmíněného násilí

Nejprve bych ráda představila tzv. tvrdá data, která sice nejsou vypovídající, co se významů za čísla týče, poukazují ale na rozsáhlost problému. V roce 2011 proběhla pod záštitou vládní zmocněnkyně pro lidská práva M. Šimůnkové na Ministerstvu vnitra konference o stalkingu za účelem zvýšení povědomí o problematice a zkvalitnění přístupů institucí, které přijdou do styku s obětí nebezpečného pronásledování. Při této příležitosti byly představeny statistiky odhalující, že během prvního pololetí 2011 bylo spácháno 339 činů nebezpečného pronásledování, přičemž nejčastějšími oběťmi byly bývalé manželky/partnerky (135 případů vs. 29 případů, kdy byl obětí bývalý muž/partner), s nejčastějším výskytem v hlavním městě (67 případů). Dalšími nejčastějšími oběťmi byly družka/žena ve společné domácnosti, dospělá osoba s jiným vztahem, manžel, manželka, manželka v rozvodovém řízení, spolupracovnice*ík. Bez prokazatelného intimního či osobního vztahu pachatel*ka-oběť bylo 101 případů, což poukazuje na fakt, že v 70 % se jednalo o osoby, které měly s pronásledující osobou blízký vztah. Rok předtím bylo nahlášeno případů 205, z čehož u 156 došlo k zahájení trestního stíhání a 83 osob bylo odsouzeno (Novák, 2011). Od této doby jsou statistiky velmi roztříštěné a hůře dohledatelné.

Dle statistiky PČR z roku 2019 bylo mezi lety 2011-2018 pro nebezpečné pronásledování ročně stíháno průměrně 310 osob, přičemž průměrně v 90 % byl pachatelem

muž a u 58 % se jednalo o bývalého*ou partnera*ku. Nejčastěji se jednalo o osoby ve věku 31-40 let (36 %), 41-50 let (26 %), a poté ve věku 18-30 let (21 %).

Další data lze vyčíst ve statistických přehledech kriminality, které poskytuje PČR pro každý měsíc zvlášť. Nejnovější data se vztahují k roku 2020. Tyto přehledy se věnují hlavně počtu a objasněnosti případů, dále zkoumají, zda a kolik činů bylo spácháno nezletilými, mladistvými, dětmi, opakovaně trestanými osobami, cizinci, pod vlivem (alkoholu), a k jakým (pokud nějakým) finančním škodám došlo. Gender není v těchto statistikách zanesen.

V tabulce prezentující data ze statistik PČR lze sledovat počty případů, objasněnost a v období 2016 – 2018 i rozdělení dle genderu.

Rok	Celkem stíhaných	Muži	Ženy	Objasněnost
2016	309	282	27	72,90 %
2017	268	242	26	70,60 %
2018	272	247	25	71,40 %
2019	358	chybí data	chybí data	72,60 %
2020	336	chybí data	chybí data	67 %

Z těchto statistik lze tedy vyvodit dva závěry, a to, že (1) přehledné statistiky zabývající se stalkingem v ČR jsou jak obsahem, tak kvantitou nedostačující. Poslední rozsáhlejší výzkum (Konference o stalkingu) byl proveden před více než 10 lety a data z posledních let jsou velice těžko dohledatelná. V případě statistik PČR sice existují data z posledních let (i když neúplná), ale co se týče dostupnosti, je poměrně časově náročné snažit se potřebná data vyčíst vzhledem k tomu, že statistiky týkající se stalkingu jsou ukládány do jednoho dokumentu se všemi ostatními trestnými činy za každý rok/měsíc poměrně chaotickým způsobem. Dále (2) lze vyvodit závěr, že s přihlédnutím k tomu, jak vysoké je procento případů, které nejsou vůbec nahlášené, je objasněnost případů velice nízká.

V roce 2011 provedla Benešová internetový dotazníkový průzkum mezi 143 respondenty*kami na téma stalkingu. Z výsledků šetření mimo jiné vyplývá, že 71 % by v případě stalkingu kontaktovalo PČR, 3,5 % by kontaktovalo krizové centrum, a pouze 2,8 % by vyhledalo psychologickou pomoc. Sazby za trestný čin v ČR (zákaz činnosti, až jeden rok odnětí svobody – plus možnost prodloužení až na 3 roky je-li obětí těhotná žena či dítě, nebo

je-li páčán ve více osobách) považuje 36 % dotázaných osob za nízký, oproti tomu pouze 8,39 % za nepřiměřený. Je nutné brát v úvahu to, že tento průzkum byl proveden v roce 2011, tj. pouze rok poté, co vstoupila právní úprava nebezpečného pronásledování v platnost.

Je zřejmé, že tyto statistiky odhalují pouze špičku ledovce problému. Pro srovnání uvádím data z Centrálního Institutu pro duševní zdraví v Mannheimu: v anketě ZI Mannheim 12 % respondentů*ek uvedlo, že nejméně jednou pronásledování trvající delší dobu zažilo (Bílý kruh bezpečí, online). Agentura EU pro základní práva (FRA) provedla v roce 2013 komparativní studii výskytu domácího a genderově podmíněného násilí a mimo jiné ukázala, že obětí nebezpečného pronásledování se během svého života stalo 9 % žen (Ježková, 2016), novější zdroje (např. ZI Mannheim, výše) uvádí dokonce 12 %. U nás taková data neexistují, pokud ale předpokládáme, že výsledky budou podobné, většina obětí u nás se rozhodne čin nenahlásit (vzhledem k tomu, kolik případů je konkrétně v ČR ročně nahlášeno) – to může mít několik důvodů. Čírtková (2018) tvrdí, že oběti mívají problém přesvědčit policii o závažnosti situace. Dalším důvodem může být samozřejmě nízká sazba trestů (viz níže), pokud je totiž od začátku jasné, že pachatel*ka bude potrestán*a s největší pravděpodobností velice nízkým trestem, může u oběti převládnout pocit strachu a zoufalství nad velmi slabě vymahatelnou spravedlností. Soudní řízení je navíc jedním z nejvýznamnějších ekonomických dopadů domácího násilí (Kunc a kol., 2012), a i pro oběti stalkingu představují soudní řízení finanční zátěž. Dalším možným důvodem je podceňování nebezpečného sledování i ve veřejné debatě o genderově podmíněném násilí. O tom svědčí například odkládání ratifikace Istanbulské úmluvy, jejímž cílem je reflektovat na vysoký výskyt domácího a genderově podmíněného násilí, přispět k eliminaci jeho forem a najít standard prevence a potírání těchto forem násilí na mezinárodní úrovni (Ježková, 2013).

Během provádění rozhovorů, potažmo celého procesu sběru dat, jsem se často setkala s bagatelizací stalkingu. Jedním z důvodů je nepochybně zobrazování genderově podmíněného násilí v médiích, která pronásledování věnují nepoměrně nižší pozornost. Appeltova et al. v analýze mediálního zobrazování genderově podmíněného násilí odhalují nedostatečnou informovanost či zaujatost médií. Zjistily, že většina textů se vztahuje především ke znásilnění. Téma genderově podmíněného násilí (především násilí mužů na ženách) se pojí s tématem moci a vlivu ve společnosti, dalším faktorem ovlivňujícím způsob, jakým je o oběti referováno, je příslušnost k určité etnické skupině, sociální třídě či kultuře. Pro média je

atraktivnější, pokud se téma pojí s kauzou veřejně známých osobností, konkrétně šokujících událostí, určitým sociálním jevem (např. znásilnění jako válečná zbraň) či fascinaci jiným etnikem či kulturou (např. ženská obřízka). Naprostou většinu informací čerpají média od policie a soudů, dále pak ze statistik a průzkumů. Více prostoru je věnováno původcům násilí, kteří jsou stereotypně vykreslovány. Genderově podmíněné násilí souvisí s tématem moci ve společnosti – o mužích, jimž přísluší určité významné postavení, je referováno jinak – média mají v souvislosti s nimi často tendenci násilí bagatelizovat či snižovat hodnotu výpovědi oběti (Appeltoová, Možíšová, Vochocová, 2016).

2.2.6. Příklady konkrétních českých výzkumů stalkingu

Česká republika se v mezinárodních dokumentech zavazuje prosazovat genderovou rovnost. Dle Strategie pro rovnost žen a mužů na období 2021 – 2030 se má snažit o překonání genderových rozdílů – tvrdí, že tyto rozdíly byly překonány v oblasti vzdělávání, ale přetrvávají v otázkách zaměstnání, mzdy, péče, postavení ve společnosti... a genderově podmíněném násilí, pod které spadá i nebezpečné pronásledování. Odstranění násilí a stereotypů představuje hned první bod Strategie. Přesto se však výzkum v této oblasti zdá být v ČR nedostatečný a je prováděn především neziskovými organizacemi, výzkum zaměřený konkrétně na stalking je pak ještě raritnější.

Centrum proFem provedlo v rámci projektu Love&Respect v roce 2018 kvantitativní výzkum mapující výskyt partnerského násilí mezi mladými lidmi v ČR, formy tohoto násilí a jeho dopady. Jednalo se o kvantitativní výzkum, sběr dat byl proveden pomocí online dotazníků a účastnilo se ho 1000 osob od 16 do 26 let z celé ČR. Ukázalo se, že 67 % lidí, kteří někdy byli ve vztahu, zažilo partnerské násilí, přičemž psychologické násilí bylo nejčastější formou. 41,3 % lidí čelících partnerskému násilí, zažilo také opakovanou kontrolu, kdy jejich partner*ka trval*a na tom, že musí vědět, kde se nacházejí, s kým jsou a co dělají. 19,3 % mladých lidí zažilo násilí fyzické a 31,3 % zažilo kybernásilí. 25,3 % lidí bylo opakovaně zahlcováno zprávami, emaily, telefonáty, a to i po skončení vztahu. Nebezpečné pronásledování zažilo 18,7 % mladých lidí majících zkušenost s násilným vztahem a téměř 14 % zažilo opakované násilí v podobě nevyžádaných polibků a doteků. Výsledky také ukazují, že většina z dotazovaných se situaci snažila nějakým způsobem řešit, ale téměř čtvrtina z nich nepřistoupila k žádnému oficiálnímu řešení. Z grafu vyplývá, že pouze ve 2 % byl podán

podnět na policii (Profem, 2019). V mé práci se mimo jiné budu soustředit právě na to, co může být pro nahlašování těchto případů odrazujícím faktorem.

Dvořáčková (2017) v Analýze existujících výzkumů v ČR v oblasti partnerského násilí shrnuje, že výzkum týkající se nebezpečného pronásledování v České republice chybí. Představuje přehled základních výzkumů v této oblasti: Dle výzkumu agentury FRA se se stalkingem setkala 9 % žen v EU a dvě třetiny z nich ze strany partnera. Podaná a Imříšková došly v roce 2016 podobných závěrům (7 % žen, 4 % ze strany (ex)partnera). Dále Dvořáčková uvádí, že se stalkingu částečně věnoval v roce 2012 výzkum NMS Market Research (Kunc a kol., 2012 in Dvořáčková, 2017), kde bylo tomuto jevu věnováno několik dotazníkových položek, také zaměřených na četnost jeho výskytu. Za ojedinělou sondu do dané problematiky považuje Dvořáčková text Podané a Imříškové. Studie Podané a Imříškové (2014) zkoumá faktory zvyšující míru strachu u obětí stalkingu a analyzuje jejich copingové strategie s využitím dat z viktimizačního průzkumu mezi občany*kami ČR. Dle výsledků mají největší strach oběti – ženy pronásledovány muži. Míra strachu se také zvyšuje s dobou pronásledování a vyšší míru strachu vyvolávají cizí lidé (oproti známým). Mezi praktikami stalkingu je se strachem významně spojena pouze přímá agrese, zatímco sledování oběti (zahrnující typické stalkingové chování jako je sledování oběti) zvyšuje sice vnímání závažnosti situace, ale neovlivňuje strach. Autorky identifikují tři behaviorální copingové strategie: proaktivní strategie (47 % obětí), vyhýbání se (30 %) a pasivita (23 %). Zkoumání spojitostí mezi těmito strategiemi zvládání a strachem obětí ukazuje, že ženské oběti, jejichž chování je proaktivní, vyjadřují vyšší míru strachu než mužské oběti a než ty, které volí vyhýbací nebo pasivní strategie. Celkově studie potvrzuje genderové rozdíly jak v úrovni strachu, tak ve strategiích zvládání a poskytuje další podporu výzvám k odstranění požadavku strachu z definice stalkingu.

Současný stav poznání v daném tématu je tedy ambivalentní. Na jedné straně existuje obrovské množství dat, které se zaměřuje na definice, typologie a kategorizace nebezpečného pronásledování. K dispozici je, přestože se mnohdy ve svých výsledcích liší, dost statistik na to, aby bylo jasné, o jak rozsáhlý problém jde. Přesto existuje velice málo kvalitativního výzkumu, který by se snažil fenoménu hlouběji porozumět, v českém prostoru je pak téměř neexistující.

2.3. Teoretické přístupy ke stalkingu

Existuje několik perspektiv, ze kterých lze stalking zkoumat. Já rozdělují tyto přístupy do 4 kategorií – právní, psychologická, a psycho-kriminalistická, a sociologická.

2.3.1. Právní perspektiva

Právní perspektiva se věnuje především definici a trestně právnímu hledisku věci, případně statistikám rozšířenosti jevu za účelem podniknutí potřebných legislativních změn. Právní definice je napříč zeměmi nejednotná, většina z nich ale souhlasí s tím, že by definice měla zahrnovat vtíravost chování, jeho opakování a strach, který pronásledovaný*á v důsledku tohoto chování prožívá (Fox et al., 2011 in Podaná, Imříšková, 2009). NIJ (The National Institute of Justice) provedl například výzkum, ve kterém prostřednictvím 16000 dotazníků (8000 žen, 8000 mužů) zjistil, že 8 % žen a 2 % mužů bylo byla během života pronásledována. Dále se výzkum zaměřoval na průběh a motiv pronásledování (Tjaden, 1998). Tyto informace mají podle ředitele Institutu pomoci americkému Ministerstvu Spravedlnosti zhodnotit úsilí o práci v rámci právního systému na ochranu amerických občanů*ek a zajistit spravedlnost pro ty, kdo porušují práva ostatních, a také pomoci zaměřit se na prevenci fyzického a psychického násilí a upozornit na rozšířenost problému (NIJ, 1998). V roce 2018 vydala FRA (European Union Agency for Fundamental Rights) Příručku evropského antidiskriminačního práva. V rámci ní provedla výzkum genderově podmíněného násilí a naprosto minimálně se věnuje i pronásledování, které zde ale spadá pod směrnici o rovném zacházení pro muže a ženy, konkrétně obtěžování, což je s podivem vzhledem k tomu, že FRA provedla v roce 2015 výzkum s názvem Violence against women: an EU-wide survey, který opět odhalil velmi vysoká prevalence čísla a zkoumal taktéž právní hlediska a možnosti prevence a ochrany obětí (FRA, 2015). Stejně jako výše zmíněná starší americká studie NIJ se i výzkum FRA věnuje převážně prevalenci násilí, na rozdíl od většiny studií, která je v naprosté většině heteronormativní, zahrnuje tento výzkum také otázku sexuální orientace (a odkazuje na doplňující studii provedenou mezi LGBT osobami) či prevalenci u migrantů, takže její výsledky jsou o něco rozmanitější.

Většina diplomových a bakalářských prací v českém prostoru se věnuje stalkingu právě z právní perspektivy, kterou ale já vzhledem k její výhradně deskriptivní povaze považuji za nedostatečnou.

2.3.2. Psychologická perspektiva

Co se týče **psychologické perspektivy**, tématu nebezpečného pronásledování je věnováno dost prostoru a existuje mnoho způsobů, jak k fenoménu přistupovat. Psychologické výzkumy se zaměřují na procesy pachatelství i viktimizace. Parkhill a kol. (2022) rozlišuje mezi jednofaktorovými (zaměřením na jednu hlavní příčinu nebo faktor vedoucí ke stalkingu) a multifaktorovými teoriemi stalkingu.

Mezi jednofaktorové teorie patří evoluční teorie, teorie sociálního učení a teorie attachmentu, mezi multifaktorové pak například, integrativní kontextuálně vývojový model mužského stalkingu, teorie nucené kontroly, teorie pronásledování relačního cíle nebo integrovaný model zpracování informací.

Evoluční teorie považuje stalking za taktiku, která byla vytvářena evolučními procesy za účelem matingu – získávání nových partnerů*ek, jejich hlídání a udržení, odrazení protivníka či *pytláctví* partnerů*ek protivníka. Dle evoluční teorie může stalking i přes morální hledisko umožňovat úspěšná adaptační řešení během matingu a soutěže mezi muži a ženami (Duntley, Buss, 2010).

Dle *teorie sociálního učení* jsou jak viktimizace, tak pachatelství funkcemi sociálního učení. Vzorce nabyté sociálním učení jsou důležitými prediktory pronásledování a viktimizace a pomáhají tak dle některých vyvinout teoretická vysvětlení nebezpečného pronásledování. Fox a spol. tvrdí, že některé faktory sociálního učení (definice, diferenciální asociace, modelování, posilování) jsou empiricky spojeny s oběma „konci“ stalkingu. Co se pachatelství týče, dle výsledků existují reakce, postoje a chování, které jsou naučené a primárně posilované interakcemi s vrstevníky*cemi. Fox a spol. tvrdí, že za stalkingem stojí konkrétně to, jak pachatel*ka stalking definuje (pravděpodobnějšími pachateli*kami jsou osoby považující ho za přijatelný), dále diferencovaná asociace či modelování (interakce a přejímání vzorců od vrstevníků a blízkého okolí), posilování (prospěch nebo radost plynoucí z pronásledování) a neutralizační definice (omlouvání a zdůvodňování svého chování)(Fox et al., 2011).

Teorie attachmentu (připoutání popisuje způsoby, jakými se chaotické rodinné prostředí v dětství může vyvinout v pozdější pocity nejistoty, které mohou vést ke zvýšené agresivitě a násilnému chování v dospělosti (Allen, 1996). Teorie připoutání se obvykle

používá k vysvětlení nedostatečného úspěchu partnerky při opuštění násilného partnera. Výsledky výzkumu Hendersona a spol. (1977) konkrétně naznačují, že u týraných žen je pravděpodobnější, že mají zaujatý styl citové vazby pramenící často z traumatu a vyznačující se nekonzistentním chováním dítěte k pečovateli*ce a zmatenými či neobvyklými reakcemi. Ve světle zjištění této studie by zaujatá citová vazba mohla vysvětlit, že stalkující nedokázal rozpoznat a přijmout, že vztah skončil. Tento nezdravý vzorec předem obsazené vazby je pravděpodobně výsledkem dětských zkušeností s rodiči (např. Bowlby, 1988). Postižený člověk může trpět strachem z opuštění a může používat kontrolní mechanismy k udržení vztahu s partnerem (např. Bookwala & Zdaniuk, 1998). Po rozpadu vztahu přetrvává zájem „opuštěného“ partnera*ky o bývalého*ou partnera*ku, z čehož plyne neochota stalkující osoby akceptovat ukončení vztahu a jeho zjevné pokračující emocionální (i když nezdravé) zapojení. „Přijetí a souhlas druhých“ jsou nezbytné k tomu, aby se zaujatý člověk cítil bezpečně (Muller et al., 2000). Bylo zjištěno, že ve srovnání s těmi, kteří mají bezpečný styl připoutání, lidé se zaujatými styly připoutání zažívají více psychologických účinků a větší úzkost v reakci na stresující události (Kemp & Neimeyer, 1999). Je pravděpodobnější, že zažijí rušivé symptomy (např. vše mu připomíná rozchod; např. Kemp & Neimeyer, 1999). Je jasné, že ukončení vztahu lze považovat za stresující událost a na základě výzkumu ostatních lze se od těch se zaujatým stylem náklonnosti spíše očekávat, že budou na rozchod reagovat přehnaně (Brewster, 2003).

Co se týče multifaktorových teorií, například dalším pokusem o porozumění fenoménu nebezpečného pronásledování je aplikace Huesmannova *integrovaného modelu zpracování informací*, který byl původně vyvinut k pochopení agrese a poukazuje na to, že je agresivní chování, které funguje prostřednictvím cyklu interakcí, ovlivňováno různými faktory (kognitivní struktury a reprezentace vytvořené na základě zkušenosti s agresivním chováním a mediálním násilím, kognitivní procesy, postoje, přesvědčení). Například Birch a spol. chápou stalking jako zahrnující přímé, nepřímé, explicitní a implicitní složky agrese během epizody pronásledování. Na základě teorie agrese naznačují, že kognitivní a afektivní procesy související s agresí mohou být spojeny se stalkingem. Zvláště zdůrazňují roli behaviorálních scénářů, normativních přesvědčení a nepřátelských atributů a schémat, která tyto struktury vědění spojují. Birch a spol. (in Parkhill et al., 2022) tak aplikují integrovaný model zpracování informací a navrhují způsoby, jak tyto struktury vědění a související afekty mohou

vyvolávat různé druhy pronásledování. Cyklický soubor kognitivních a afektivních procesů je pak udržován pozitivním a negativním posilováním.

Novou teorii - *teorii pronásledování relačního cíle* (relation goal pursuit theory) - představil Parkhill a spol. Dle nich asociují obsedantní vztahoví*ý pronásledovatelé*ky cíl mít vztah s cílem vyššího řádu (štěstí, sebehodnota), a tato víra přerůstá v potřebu dosáhnout relačního cíle. Když vztah (případně fantazie) skončí neopětovaně, uražená strana začíná s obtěžováním či pronásledováním, protože jejich sebehodnota či štěstí se odvíjí od daného vztahu (Parkhill et al., 2022).

Parkhill a kol. (2022) zdůrazňují v přístupu ke stalkingu potřebu propojení psychologických teorií, jelikož každá z nich má svá omezení. Podle nich by nově vyvinutá teorie přispěla komplexnějšímu porozumění fenoménu. Přestože psychologické poznatky jsou v této problematice velmi cenné, vzhledem k tomu, že pomáhají chápat kognitivní procesy a psychologické reakce obětí i pachatelstva, k povaze této práce jsou psychologická data absolutně nedostatečná, vzhledem k tomu, že reflektují pouze osobní, nikoli systémovou rovinu fenoménu. Navíc jsou výsledky psychologických studií jsou nekonzistentní, co se genderových rozdílů týče.

2.3.3. Kriminologická perspektiva

Kriminologické výzkumy se zaměřují na kategorizaci pronásledování, taktiky pronásledujících osob a copingové taktiky obětí. Kriminologie se začala na stalking zaměřovat během 90. let a výzkum se od té doby rozrostl. Strach byl zkoumán již v prvních studiích, nebyl o něj však primární zájem. Řada studií zkoumala souvislost mezi genderem obětí a jejím strachem (Podaná, Imříšková, 2014).

Dietz a Martin (in Podaná, Imříšková, 2014) použily*i data z Národního průzkumu násilí na ženách a kategorizovali ženské oběti do tří typů podle praktik stalkujícího: fyzické pronásledování (špehování), komunikační pronásledování (nevyžádané telefonáty) a jiné pronásledování. Reyns a Englebrecht (in Podaná, Imříšková, 2014) data doplňují a rozlišují čtyři kategorie pronásledování: fyzické pronásledování, kybernetické pronásledování, kybernetická kontrola a výhružné/agresivní chování. Mnoho výzkumů také navrhlo různé typologie copingových strategií. Několik z nich navrhli Cupach a Spitzberg (2000, in Podaná, Imříšková, 2014). Tyto taktiky jsou trojí: (1), „moving with“ taktiky mohou být buďto pozitivní

(chatování, přesvědčování) či negativní (výhrůžky, hádky), (2) „moving away“ taktiky (vyhýbání se stalkující osobě, změna každodenních rutin, apod.) a (3) „moving inward“ taktiky (popírání, odvádění pozornosti, snaha o predefinování chování stalkující osoby).

Kriminologie hojně využívá poznatků z psychologie, z čehož se vyvíjí přístup psychokriminalistický. Například Chan a Sheridan se ve svém studiu v rámci psychokriminalistického přístupu k porozumění zločinu a pachatelství snaží prozkoumat různé aspekty a dynamiku stalkingového chování z globální perspektivy. Předkládají komplexní studii stalkingu z více než 12 zemí a jejich primárním cílem je nabídnout teoreticky i prakticky orientovaný text, který zkoumá psychokriminologii stalkingu – soubor znalostí, které jsou předpokladem účinného a včasného zásahu (Chan et al., 2020). Tyto významné poznatky jsou však opět spíše deskriptivní a nevysvětlují společenské příčiny tohoto fenoménu tak, aby se mu dalo úspěšně předcházet v co nejširším měřítku.

2.3.4. Sociologická perspektiva

Co se **sociologické teorie** týče, Guarnieri, Norko (2007) říkají, že byla 90. léta svědkem vzniku stalkingu jako nového sociálního konstrukt, který byl rozpoznán díky vývoji anti-stalkingových zákonů. Současně se stalkingu dostalo široké pozornosti v populárních zpravodajských médiích a ve vědeckých pracích odborníků na duševní zdraví. Mezi právními, klinickými a výzkumnými definicemi stalkingu však existují značné rozdíly. Rozsáhlé epidemiologické studie provedené v Austrálii, Velké Británii a Spojených státech naznačují, že pronásledování je relativně běžným chováním. Ženy mají dle jejich výsledků 8-33% riziko, že se za svůj život stanou oběťmi stalkingu, u mužů je celoživotní riziko 2-7 %. Studie o epidemiologii stalkingového násilí poskytují širokou škálu výsledků (ve smyslu rozptylu dat), například to, že 3-46 % stalkujících přejde k násilí. Vyšší míra pronásledování byla hlášena mezi některými populacemi (VŠ studentsvo, lékařstvo duševního zdraví, celebrity). U stalkujících osob existují genderové rozdíly v motivacích i cílových populacích (Guarnieri, Norko, 2007).

Teorie rovnováhy kontroly se zabývá mírou kontroly, kterou je osoba schopna vyvinout, oproti míře kontroly, které je vystavena. Tuto dynamiku lze chápat jako kontinuum rovnováhy kontroly. Moderní příklad teoretické integrace založené na poměru vnímané vyvíjené vůči vnímané kontrole představuje Tittleova teorie, která se soustředí na vztah mezi

osobní motivací jednotlivce (sebekontrola, sebeovládání) a vnějšími kontrolními faktory (společenská kontrola). Na jedné straně tedy stojí deviantní motivace a na druhé sociální kontrola, přičemž každá osoba se snaží o rovnováhu mezi nimi, tj. uspokojit motivaci a vyhnout se společenským sankcím. Teorie rovnováhy kontroly se také věnuje roli genderu, především ve společenské kontrole (ale i osobních motivacích) je a očekávání je totiž rozdíl, což může ovlivňovat sklony k deviacím (Tittle, 2018).

Studie Noblese a Fox popisuje stalking jako trestný čin představující jedinečný projev dynamiky kontroly a vnímané nerovnováhy kontroly jak pro pachatele*ku, tak pro oběť. Nobles a Fox hodnotí ve své studii na velkém vzorku vysokoškolských studentek*ů empirickou souvislost mezi (ne)rovnováhou kontroly a stalkingem i viktimizací. Výsledky tohoto výzkumu částečně podporují Tittleovu teorii. Pomocí segmentovaných regresivních modelů zde bylo prokázáno, že vnímaná nerovnováha moci je konzistentním prediktorem páchání stalkingu u mužů („přebytky“ kontroly jsou dle nich spojeny s pachatelstvím u mužů), a naopak „deficity kontroly“ jsou spojeny s pácháním i viktimizací u žen. Studie tak potvrzuje Tittleovo tvrzení, že existují genderové rozdíly ve způsobech jakými nerovnováha moci souvisí s výsledky u mužů a žen. Přestože Tittle naznačuje, že zapojení žen do deviantních činů bude disproporčně predikováno touto nerovnováhou, autorstvo poukazuje na to, že zapojení žen do stalkingu představuje zvláštní případ genderové nerovnosti, ve které jsou ženy nadměrně zastoupeny jako oběti, ale i pachatelky (oproti jiným trestným činům, muži jsou ale nepoměrně častěji pachateli). Motivace a vyjednávání mezi deviantními motivacemi a sociální kontrolou budou u mužů a žen jiné povahy, protože musíme brát v potaz roli genderových očekávání a sociální kontroly, která na ženy působí jinak. Genderové rozdíly nejsou jediné proměnné, které mají podle autorů na výskyt stalkingu vliv, dále jsou to například zřejmě rozdíly v sociální podpoře a ochotě nahlásit stalking v různých rasových a etnických skupinách (Nobles, Fox, 2013).

Mustaine a Tewksbury vysvětlují v rámci *teorie rutinních činností* viktimizaci žen v případech stalkingu. S perspektivou teorie rutinních aktivit přišli Cohen a Felson, kteří zkoumají, jak lidem časoprostorová organizace sociálních aktivit umožňuje realizovat jejich kriminální sklony a zločin analyzují ze situační perspektivy. Podle nich se kriminální jednání stává pravděpodobnějším, když se protnou tři klíčové prvky – motivovaný pachatel, vhodný cíl (oběť) a absence ochrany. Studie Mustaine a Tewksbury je založená na dotazníkovém

šetřením mezi 861 ženami a jejich model má sloužit k predikci pravděpodobnosti stalkingové viktimizace u žen. Tento model klade důraz na životní styl a interakce jako predikátory viktimizace, konkrétně roli sociálních interakcí – situace, kdy mají ženy nedostatečný dohled/ochranu: užívání návykových látek jako rizikového faktoru, aktivity ve veřejném prostoru a pobyt mimo školní areál. Rozdíly ve výskytu pronásledování se zdají být důsledkem různých životních stylů – postavení v zaměstnání, místo bydliště, chování při požití drog či alkoholu a používaná opatření sebeochrany. Demografické faktory dle studie důležitými prediktory nejsou. Výsledky výzkumu tvrdí, že šance na viktimizaci určuje spíše než to, kým oběti jsou, to, co dělají, kde jsou a s kým přicházejí do kontaktu (Mustaine, Tewskbury, 1999). Tato studie je problematická z hlediska toho, že naznačuje postoj obviňování oběti a lze ho interpretovat tak, že pokud se žena chce nebezpečnému pronásledování vyhnout, měla by se nejlépe vyhnout veřejnému prostoru.

Sociologické teorie ale obecně poskytují již komplexnější pohled na fenomén stalkingu a důležitý je zde především důraz na provázanost a snaha o vymezování problému v rámci systému. Relevance sociologických teorií pro tuto práci tkví ve zdůrazňování významu sociálního kontextu, toho, jak společnost stalking vnímá a reaguje na něj, tj. tyto teorie mohou být využity k posílení důkazů o souvislostech mezi sociálním kontextem a nebezpečným pronásledováním.

2.3.5. Feministický výzkum stalkingu a feministická kritika práva

Studie Basile et al. (2013) se zaměřuje na dva teoretické pohledy, kterým byla věnována značná pozornost při výzkumu partnerského násilí a porovnává, která z teorií bude lépe podpořena daty. Studie testuje teorii zdrojů (snažící se objasnit důvody a projevy partnerského násilí) a feministicky informovanou teorii (zaměřená na společenské a genderové aspekty tohoto násilí) a jejich užitečnost při vysvětlování fyzického, sexuálního, psychologického násilí a pronásledování, kterého se dopustili soudně stíhaní muži. Dále zjištění porovnává pro 4 typy páchaní partnerského násilí. Co se týče *teorie zdrojů*, jejím primárním organizačním konceptem je moc. Tato teorie naznačuje, že násilí je v případě mužů pravděpodobněji použito jako zdroj k získání moci a kontroly, pokud na jejich straně existuje reálná či vnímaná nerovnováha v klíčových zdrojích (příjem, dosažené vzdělání...), která je znevýhodňuje. Klíčová je v této teorii myšlenka, že omezené zdroje způsobují sociální stres a

zvyšují riziko partnerského násilí. Aspekty, které mohou podle této teorie ovlivňovat riziko partnerského násilí jsou nízké příjmy, nerovnováha ve vzdělání, nízká prestiž povolání. Autorky ovšem upozorňují, že socioekonomické zdroje nevysvětlují všechny variace partnerského násilí a navrhuji další proměnné, např. užívání drog a komunikační schopnosti. Hlavní hypotézou teorie zdrojů je teze, že vnímaná nerovnováha moci ve vztahu přispívá k násilí v partnerském vztahu, tj. muži pociťující tuto nerovnováhu budou spíše vykazovat násilné chování, což se velmi blíží Tittleově teorii rovnováhy (viz výše). *Feministicky informovaná teorie* partnerského násilí se zneužívání partnerů*ek snaží porozumět v kontextu sociálního prostředí. Feministická teorie tvrdí, že v patriarchální společnosti disponují muži větší mocí (politickou, ekonomickou, sociální) než ženy, a muži tak mohou používat násilí jako způsob podřízení žen (Bograd, 1990) a udržení nerovných mocenských vztahů (Marin, Russo, 1999). Partnerské násilí se dle této teorie pravděpodobněji vyskytuje u mužů, kteří byli při socializaci podporováni v misogynních postojích a přijetí tradiční mužské role (Basile et al., 2013). Výsledky studie Basile et al. ukazují, že feministicky informovaná teorie byla daty mnohem silněji podpořena než teorie zdrojů (tu data podpořila jen částečně). Pokud jde o feministicky informovanou teorii, data z tohoto vzorku poskytují podporu pro mnohé vztahy předpokládané v konceptualizovaném modelu. Feministicky informovaná teorie se vyznačuje zkoumáním sociálního kontextu a dle výsledků měly některé z raných životních a environmentálních či sociálních zkušeností (nucení k sexu, zkušenost s násilím, abusive peers) přímý vztah s některými typy páchání partnerského násilí (včetně pronásledování). Dle autorek není obecná schopnost násilí silným predikátorem, ale moc a kontrola hrají důležitou roli (Basile et al., 2013).

Roli moci a kontroly při stalkingu zkoumá i Brewster (2003), zaměřující se na situace, které ve vztahu stalkující – oběť pronásledování předcházejí, a to metodou polostrukturovaných rozhovorů provedených na rozsáhlém vzorku 187 žen, které zažily pronásledování bývalým intimním partnerem. Obsahová analýza prepisů odhalila uplatňování finanční, psychologické, sociální a fyzické kontroly v mnoha předchozích vztazích a situacích. Sociální a fyzickou kontrolu pociťovalo během vztahu s pachatelem více obětí než psychickou, finanční a sexuální a psychická kontrola začala (subjektivně) až v době pronásledování a to téměř u všech osob. Téměř polovina osob byla také fyzicky napadena a více než čtvrtina zažila ovládnutí finančními prostředky. Výsledky této studie nabízejí pohled

na moc a kontrolu a naznačují, že stalking je pouze rozšířením moci a kontroly, které často začíná během trvání partnerského vztahu, a také naznačují, že moc a kontrola hrají roli i po dobu tohoto trvání, tj., jak před zánikem intimního vztahu, tak po celou dobu pronásledování, během něhož se stalkující pokouší moc a kontrolu oběti obnovit. Podobné vzorce kontrolního chování lze tedy vysledovat před rozchodem i po něm, nacházejí se zde ale určité rozdíly: míra fyzického násilí použitého k ovládnutí oběti je během vztahu vyšší než během pronásledování, naopak psychická kontrola a zneužívání jsou během stalkingu častější než před rozchodem. Podle Brewster lze jednání stalkujících pochopit pomocí aplikace několika různých teorií – feministické teorie, teorie připoutání a teorie objektových vztahů. Feministická teorie by mohla tvrdit, že pronásledování žen bývalými partnerskými partnery je prostě dalším příznakem patriachální společnosti, ve které žijeme. Očekávání genderové role, která byla společností udržována, posilují koncept muže jako dominantního a ženy jako podřízené. Patriarchální povaha sociální struktury také podporuje myšlenku mužských práv a vlastnictví žen (Brewster, 2003).

White a kol. (2000) navrhuji *integrační kontextuálně vývojový model mužského stalkingu*. Jedná se o hierarchický model vycházející z feministické teorie sociálního učení. Autorky diskutují o otázkách definice stalkingu, vysvětlují, proč se jejich model zaměřuje na pronásledovatele muže, a poté představují samotný model. Stalking považují za formu násilí na ženách ze tří důvodů: (1) stalkingu se dopouští více mužů než žen (odkazují se na výsledky dotazníku Violence Against Women, ve kterém 78 % obětí stalkingu měly být ženy a 87 % pachatelů muži), (2) stalking se často vyskytuje společně s dalšími projevy násilí na ženách (81 % žen, které byly obětí stalkingu současným nebo bývalým partnerem čelily také fyzickému násilí), a (3) ženy jakožto oběti trpí větším strachem a následky než muži. Podle Hall (1998) 83 % žen – obětí uvedlo, že se jejich osobnost v důsledku stalkingu změnila – považovaly se za méně společenské, bojácnější, paranoidní, nebo i agresivnější. Jason et al. odhalili* y již v roce 1984 důsledky jako anorexii, depresi, ztrátu důvěry, úzkosti. Model White a kol. předpokládá, že mužská dominance ovlivňuje kulturní a sociální normy, které jsou dětmi přejímány z rodiny, vztahů s vrstevníky* icemi a intimních vztahů, což je reflektováno do jejich vztahů a v individuálních osobnostech a jednáních. Autorky v rámci modelu rozlišují pět úrovní. Sociokulturní úroveň (1) analýzy zkoumá historické, kulturní, sociální, komunitní a jiné vlivy na jednání jedince. Mezi zkoumané faktory patří sexuální

nerovnosti, předepsané genderové role, kulturní normy a mýty o ženách, mužích, rodině, vztazích, sexu, násilí atd. Podle autorek udržují násilí mužů na ženách ve společnosti kulturní mýty – kulturní normy upravující agresi jako nástroj mocných k podmanění slabých vzájemně interagují s genderovými nerovnostmi a vytvářejí prostředí pro násilí na ženách. Do této úrovně spadá také vliv médií (dá se předpokládat, že od roku 2000, kdy tato studie vznikla, tento vliv výrazně zesílil). Tato základní úroveň k vysvětlení stalkingu samozřejmě nestačí, podobným sociokulturním podmínkám spojených s genderovými rolemi je totiž vystavena většina mužů dané kultury, ne všichni však páchají násilí na ženách. Další rozšiřující úroveň modelu je úroveň sociálních sítí či mezilidských vztahů (2) zaměřující se na historii osobních zkušeností s různými sociálními institucemi (rodina, vrstevníci, škola, církve, pracoviště), protože genderové normy i očekávání se přenášejí jejich prostřednictvím. V praxi to znamená, že stalker se může naučit interakční styly z různých sociálních sítí, například muži, již byli během dětství vystaveni násilí, vykazují větší pravděpodobnost sexuální agresivity v dospělosti (Koss, & Dinero, 1989 in White et al. 2000). Do této úrovně spadá také předpoklad teorie sociálního učení, že přinejmenším mírné formy stalkingu jsou ve skutečnosti vyučovány či posilovány rodinou, vrstevníky a médii – snahy o obnovení vztahu jsou totiž často považovány za přijatelné a jedinci jsou povzbuzováni k úsilí o něj navzdory odmítnutí. Dyadická úroveň (3) se zaměřuje na povahu mezilidských vztahů spíše než na historii. To znamená, že i specifické situační faktory mohou mít vliv na to, kdy a jak dojde ke stalkingu a osobní charakteristiky stalkera či oběti nejsou pro vysvětlení pronásledování dostatečné. Mezi takové faktory patří například odmítnutí, intimní vztahy, sexuální satisfakce ad. Tuto úroveň dále rozšiřuje úroveň situační (4) zaměřující se na tzv. situační proměnné zvyšující (nebo snižující) pravděpodobnost násilí. Výzkumy v této oblasti nejsou jednoznačné, podle autorek lze ovšem předpokládat, že faktory jako užívání drog a alkohol či denní doba nebo místo mají na stalking vliv. Poslední úrovní doplňující celý model je úroveň intrapersonální, který se zaměřuje na charakteristiky pachatele. V autorkami vytvořeném přehledu najdeme shrnutí výsledků výzkumů toho, jaké charakteristiky má stalker nejčastěji. Konkrétně mezi časté charakteristiky vyskytující se u stalkerů často patří: průměrný věk 35–40 (Harmon et al., 1995), žijící sám (Burgess et al. 1997), nadprůměrné IQ (Meloy, Gothard, 1995) a další (Whitel et al., 2000). Jakákoli teorie zakládají se pouze na jedné nebo dvou z těchto úrovní, jsou podle autorek nedostatečné minimálně ve třech dimenzích: (1) násilí nemůže být

porozuměno, aniž bychom vzali v úvahu ústřední roli genderu a patriarchy – ve společnosti dominované muži se od mužů očekává dominance a ženy jsou vnímány jako jejich majetek, pokud žena neuznává své místo, považují někteří za přijatelné se jí zmocnit; (2) přestože některé teorie uznávají sociokulturní vlivy, výzkum se zaměřuje na úroveň jednotlivce (např. k získání o dyadických faktorech se používá pohled jednotlivce, obvykle sebehodnocením); (3) spolu-výskytu stalkingu s jinými formami násilí je věnováno málo pozornosti. Proto autorky poukazují na potřebu mnohostranné teorie, k čemuž má jejich model směřovat.

Feministická teorie byla aplikována na domácí násilí (např. Chornesky, 2000) a lze ji snadno aplikovat také na pronásledování. Role různých forem násilí (např. fyzické násilí, emocionální zneužívání) při „podkopávání autonomie ženy a omezení její moci ve vztahu“ je evidentní v obou situacích domácího násilí a pronásledování (Chalk, King, 1998). Mužští stalkeri mohou považovat pronásledování za své „právo“ vznést nárok na své bývalé partnerky. Kontrolující chování muže jak během vztahu, tak během pronásledování, odráží jeho přesvědčení, nejenže daná žena patří k němu, ale že mu patří. Ačkoli feministická teorie identifikuje sociální strukturu jako hlavní příčinu domácího násilí a stalkingu, jiné teorie se zaměřují na vývoj v raném dětství a jeho důsledky pro vztahy v pozdějším věku. Dvě takové teorie jsou teorie připoutání a teorie objektových vztahů. Teorie připoutání je již popsána výše a teorie objektových vztahů je její variací – je jí podobná v zaměření na zážitky z raného dětství (vztah k rodičům, často matce). Teorie zdůrazňuje proces, kterým si dítě během prvních 3 let života vytváří pocit sebe sama. Tento vývojový proces silně závisí na vztahu, který má dítě se svými pečovateli (např. strach z opuštění nebo odmítnutí může tento proces podkopat (Kienlen, 1998). Výsledkem může být patologická vazba na objekt lásky a „extrémní idealizace a devalvace žen“ vedoucí k domácímu týrání v pozdějším životě (Kienlen, 1998, Meloy, 1996). Patologická vazba ztěžuje jedinci rozvoj zdravých vztahů, ale také mu ztěžuje vypořádat se s ukončením vztahů. Výsledky studie naznačují oblasti pro budoucí průzkum. Značný počet obětí uvedl zneužívání návykových látek ze strany svých bývalých intimních partnerů. Tento běžný vzorec nalezený v příbězích tohoto vzorku obětí stalkingu potvrzuje zjištění jiných výzkumů (např. Gondolf, 1995). Stalking je zjevně dalším projevem stejné potřeby moci a kontroly (Brewster, 2003).

2.3.5.1. Feministická kritika práva: Teorie vs. realita?

Právo může být vhodným nástrojem prosazování rovnosti, podle Špondrové (2020) je ale třeba ho zkoumat a měnit. Autorka se v kapitole Čí je právo? věnuje feministické kritice práva v českém kontextu. Optika sociálních skupin žen a mužů je obohacena o etnickou příslušnost, sexuální orientaci a sociální status. První část textu je věnována vymezení skupiny žen jakožto mocenské menšiny (s nízkým zastoupením ve vysokých veřejných funkcích, vedení firem a profesích ovlivňujících podobu práva). Právě proto, že jsou většinou ženy z rozhodovacích pozic v oblasti práva vyloučeny, mluví Špondrová o tzv. mužském právu. To ovšem nezahrnuje všechny muže, ale vylučuje muže nezapadající do heteronormativních představ (muže z etnických menšin, se zdravotním postižením, neheterosexuální muže, muže staršího věku, na hraně zákona, muže bezdomovce či muže pečovatele). Přestože, jak popisuje autorka v druhé části práce představující historický přehled feministických právních požadavků, feministky první vlny požadovaly přiznání základních práv ženám a feministky vlny druhé kritizovaly faktickou nerovnost a obě vlny dosáhly legislativních a sociálních pokroků, nerovnost stále přetrvává. Špondrová představuje tři dimenze feministické kritiky práva a to: (1) feministickou kritiku psaného práva, kdy za problematické označuje neutrální právní úpravu práva na místech, kde je pro ženy a muže potřebná odlišná úprava, dále naopak odlišná právní úprava pro ženy a muže tam, kde je třeba neutrální úprava, a dále neexistující právní úpravu a politiky pro rovnost, (2) feministickou kritiku vzniku, interpretace a aplikace práva, tj. nedostatečné zastoupení žen v parlamentu, ale i okolnosti výpovědi u soudu, přístup ze strany policie a státního zastupitelství, stereotypy a předsudky osob v právnických povoláních, a (3) feministickou kritiku práva jako účinného nástroje prosazování spravedlnosti pro všechny (Špondrová, 2020). Tato práce se zaměřuje především na druhou dimenzi feministické kritiky práva, jelikož se domnívám, že k prvnímu druhu kritiky je potřebná mimo jiné rozsáhlá právní expertíza.

Samotné legislativní změny však ještě nemusí znamenat společenskou změnu, ta je na legislativním rámci totiž závislá jen částečně. Genderové stereotypy, které jdou ruku v ruce s bagatelizováním a snižování hodnoty výpovědi obětí, jsou hluboce zakořeněny ve společenském řádu a můžeme se s nimi setkat ve všech institucích, proto je těžké je vymýtit. Níže uvádím příklady poukazující na to, že legislativní změny (například ve formě zpřísnění trestů) automaticky neznamenají společenskou změnu. Z toho vyplývá, že i pokud by

k provedení legislativních změn v oblasti nebezpečného pronásledování (zprísňení trestů) došlo, společenská změna může být omezená, např. stereotypy podporující bagatelizaci jsou totiž zakořeněny a odrážejí se v jednání i myšlení lidí.

Häll ve své práci *Genderované právo jako nástroj k přístupu k intimnímu partnerskému násilí (IPV)* představuje současný zákon týkající se sociálních služeb vůči obětem IPV, který jasně stanovuje povinnost věnovat obětem zvláštní pozornost a právo na nouzovou pomoc, bezpečnost, ale i psychickou rehabilitaci a podporu. Zkušenosti pracovníků v sociálních službách s aplikací tohoto zákona se ale často liší od teoretických představ. Existují značné rozdíly v samotné interpretaci a nahlížení zákona samotného, i v přístupu k otázce, jakou pomoc obětem nabídnout. Autorka upozorňuje na rozdíly mezi zamýšleným obsahem (potažmo účinkem) zákona a jeho realizací v praxi. Zkušenosti pracujících v sociálních službách se podle výsledků studie liší od teorie (očekávání), existují totiž rozdíly v interpretaci zákona a přístupu k poskytování pomoci obětem, ale roli hrají také vnější faktory, tj. současný trh s bydlením (mnoho sociálních pracovníků uvedlo současný švédský trh s bydlením jako důležitý faktor – mnoho lidí totiž zůstávalo v chráněném bydlení velice dlouho, protože bylo téměř nemožné zajistit si ubytování, což je problém, protože kapacity ani prostřední nejsou k dlouhodobému pobytu vhodné), spolupráce s jinými úřady, místní rozdíly (každá obec má právo na samosprávu). Z toho plyne, že zamýšlený obsah zákona z něj nemusí v reálné praxi plynout. Studie poukazuje také na to, že chybí spolupráce mezi různými odděleními sociálních služeb (přestože podle nařízení by se tak dít mělo), což může ovlivňovat přístup obětí k jejich právům (Häll, 2020).

Studie Burman a Johnstone (2009) při Komisi rovnosti a lidských práv ve Skotsku představují současnou skotskou politiku a legislativu týkající se násilí na ženách, zkoumají argumenty a protiargumenty zprísňování genderově podmíněného násilí (jakožto gender statutory aggravation – zprísňení trestu na základě násilí motivovaného genderem oběti), a zkoumají dopad a rozsah budoucí genderové rovnosti jakožto politického nástroje, který má přinést kulturní i praktické změny v přístupu orgánů trestního řízení a veřejných orgánů k genderově podmíněnému násilí. Autorky tvrdí, že přestože ve Skotsku došlo k mnohým legislativním reformám (the Protection from Harassment Act 1997, Protection from Abuse Act 2001, the Sexual Offences Act 2002 a další), praxe se příliš nemění. To ukazují na příkladu znásilnění a sexuální obtěžování, kde trestní soudnictví prošlo reformou, ale počet

odsouzených zůstává stále velmi nízký. Od roku 1977 do roku 2007 vzrostl počet nahlášení znásilnění o 451 %, počet trestně stíhaných se však prakticky nezměnil (vzrostl pouze o 15 % z 60 na 69). I přesto, že podle nové reformy zákonů by oběti neměly být vyslýchány ohledně jejich sexuální minulosti, praktické zkušenosti obětí ukazují, že právní praxe je stále jiná a 7 z 10 žen musí na otázky tohoto typu odpovídat. Z toho vyplývá, že i přes dobře míněnou reformu může legální praxe oslabovat reformní záměr, jelikož ani nadále ženám není poskytnuta podpora a bezpečnost. Autorky se také věnují veřejnému mínění. Bylo zjištěno, že třetina mladých mužů a šestina mladých žen ve věku 14 až 18 let ve Skotsku se domnívá, že použití násilí je za určitých podmínek přijatelné (Burman, Cartmel, 2005). Alarmující je převládající představa, že žena může být za znásilnění do jisté míry zodpovědná (TNS Systém Three, 2007) podle toho, jak byla oblečená (26 % se domnívá, že důvodem bylo přílišné odhalení), kolik vypila alkoholu, nebo jak vypadá její sexuální minulost (18 % se domnívá, že znásilnění může být vina ženy, pokud měla více sexuálních partnerů). Dokonce 30 % dotázaných uvedlo, že žena by měla nést určitou zodpovědnost v případě, že sama flirtovala. V kanadské studii zkoumaly Barret et al. (2011) vliv sociodemografických faktorů na postupy žen při nahlašování případů násilí ze strany intimních partnerů, a také na policejní intervence. Autorky zjistily významné rasové, sociální a ekonomické rozdíly žen v motivacích žen případy nahlašovat a v typech zásahů donucovacích orgánů. Tato studie přispívá zkušenostmi žen a obohacuje tak dosavadní výzkum o zkušenostech žen s vymáháním práva, který byl založen výhradně na oficiálních statistikách trestního soudnictví. Jako metoda výzkumu byla zvolena sekundární statistická analýza archivovaných dat shromážděných v rámci Všeobecného sociálního průzkumu z roku 1999 v 10 kanadských provinciích, kterého se účastnilo 26876 domácností. Autorky provedly sekundární analýzu podskupiny všeho respondenta: všechny respondentky, které uvedly alespoň jeden incident fyzického či sexuálního násilí spáchaného intimním partnerem za posledních pět let, a které byly v reakci na tyto incidenty v kontaktu s policií. Konkrétně 922 žen se v posledních 5 letech s tímto typem násilí setkalo, z toho jen 42,8 % kontaktovalo policii. Pouze v 53,8 % případů policie vůbec navštívila místo činu a pouze v 52,8% zahájila vyšetřování a jen ve 22,2% případů bylo pachateli uděleno varování. V 8,2 % případů nepodnikla policie dokonce vůbec žádné kroky. Z analýz vyplývá, že policie častěji nepodnikla žádné kroky, pokud respondentka již nahlásila vyšší počet případů násilí, vyjadřovala strach o svůj život, byla starší, uvedla tělesné anebo

duševní omezení, byla zapojena do náboženských aktivit či primárním jazykem její domácnosti nebyla angličtina či francouzština (Barrett et al. 2011).

2.4. Zkoumání fenoménu ve feministickém, socio-konstruktivistickém rámci

Moje práce se zaměřuje na zkoumání společenských mezer fenoménu nebezpečného pronásledování, konkrétně se tedy spíše než na subjektivní dopady na oběti soustředí na: (1) nízkou úroveň nahlašování a ochoty případy oficiálně řešit (Proč oběti případy často nenahlašují? Jaké existují v našem kontextu překážky?), (2) sociální normy a kulturní faktory (vliv na vnímání fenoménu), (3) na systémová selhání, která jsou překážkou v obraně proti tomuto jednání (mezery či chyby v právním systému, vyšší ohroženost některých skupin), (4) nerovnováhu moci (mocenské struktury ve společnosti přispívající k přetrvávání fenoménu), (5) nedostatečné povědomí veřejnosti (a z toho plynoucí bagatelizace těchto případů). Celkově vzato se tedy zaměřuji na struktury, které umožňují tomuto fenoménu přežívat v tak vysoké míře. V této práci vycházím primárně z feministické teorie, jež je klíčová pro zkoumání rozložení moci ve společnosti a genderových aspektů, dále ze sociálního konstruktivismu (produkce a reprodukce společenských norem a institucí) a využívám koncepty moci (nerovnováha moci ve vztahu oběť – pronásledovatel, ale také mocenské struktury ve společnosti).

Ferguson (2017) tvrdí, že hlavním cílem **feministické teorie** dle ní není vytvořit nový akademický podobor a odlišit se od ostatních, ale zpochybňovat mocenské vztahy, představovat si lepší světy a pracovat na jejich dosažení. Feministická teorie není jen o ženách, jde o svět propojených intersekcionalních perspektiv a je zakořeněna v hodnotách rovnosti, svobody a spravedlnosti. Používá nástroje intersekcionalní analýzy, interdisciplinarity, prolínání akademie s aktivismem a její primární odpovědností je přispívat k pozitivní sociální změně, což je i cílem mé práce. Považuji si za důležité stanovit si paradigmatické rámce, zejména pak jedná-li se o interdisciplinární výzkum. Jak vůbec poznat, že se ještě pohybujeme v rámci např. feministického výzkumu? I podle Ramazanonglu a Holland je problematické již jen určení, co je a co není feministické. Smyslem feministického sociálního výzkumu podle nich není politická korektnost nebo dosahování metodologické čistoty, ale poskytování vhledů do genderové sociální existence, která by jinak neexistovala. Spíše než definovat feministický výzkum obecně lze identifikovat feministické přístupy k výzkumu. Ty lze rozpoznat na

základě jejich teorií genderu a moci, normativních rámců a jejich pojetí transformace a odpovědnosti, přestože nejsou jednotné. Nejedná se o pouhé zkoumání genderu nebo genderovaných sociálních životů, feministické přístupy se vyznačují konceptualizací samozřejmě přijímané mužské moci v rodinách/domácnostech jakožto kritické otázky v osvětlování zkušenosti zneužívání. To, co činí některé projekty feministickými, je zřejmě závislost na normativním rámci spojeném s nespravedlností, politikou pro ženy, etické postupy vyhýbající se nespravedlivému výkonu moci a teorie konceptualizující genderovou moc v tomto normativním rámci. Tato definice však není daná a neproměnlivá, identifikace feministického závisí na sociálně ustavovaných, proměnlivých normách, konceptech a zkušenostech. Výzkumný projekt lze považovat za feministický, je-li jeho cílem je získat znalosti užitečné pro transformaci genderové nespravedlnosti a podřízenosti. Feministický výzkum se nemusí věnovat pouze studiu žen, genderu nebo s ženami zacházet jakožto s nevinnými ze zneužívání moci – (1) genderová politika činí výzkum mužských, intersexuálních nebo jinak genderovaných životů relevantní, (2) vzájemně propojené vztahy genderu s například rasizovanou (racialized) mocí, heterosexismem, účinky kapitalismu nebo postižení komplikují jakékoli studie zaměřené pouze na gender a (3) samotné feministické výzkumné strategie nepředjímají nutnou favorizaci žen.

Vzhledem k povaze práce je klíčové komplexní pojetí reality a kritická reflexe předsudků a norem, a obecně sociálních struktur, do kterých fenomén nebezpečného zasazen. Proto vycházím také ze **sociálního konstruktivismu**, který mi takovou reflexi umožní. Tato práce vychází z toho, že se existujeme v realitě tvořené sociálními konstrukty. Jak říká Berger a Luckmann (1966), společnost je výtvořem člověka a objektivní realitou a člověk je výtvořem společnosti, a také společenský řád je také výsledkem lidské aktivity. Vznik a udržení společenského řádu úzce souvisí s procesy institucionalizace. Každá fungující společnost si proto musí podle obou autorů vytvářet postupy pro „udržování reality“. Nejdůležitějším prostředkem udržování reality je konverzace. Větší část tohoto udržování reality se v konverzaci odehrává v implicitní rovině, v níž je sociální svět přijímán jako jakýsi samozřejmý předpoklad. Snažíme-li se o společenskou změnu a mluvíme přitom o sociálních konstruktech, je na místě tyto představy všeobecně přijímané za samozřejmé dekonstruovat, což dost možná povede ke zjištění, že až tak samozřejmé nejsou.

Vzhledem k tomu, že se tato práce věnuje problematice mocenských struktur, vychází také z **teorie moci**. Foucault se vymezil tradičnímu pojetí moci (shora) a přišel s novou představou moci, která působí ze všech stran, jelikož mocenské vztahy pronikají do hloubky celého společenského řádu. Tvrdí, že v moderní době se moc a vědění spojují v jedno, což znamená že moc a vědění se navzájem produkují a ovlivňují, vědění je zasazeno do existujících mocenských struktur, ale stejně tak vědění působí na moc (Foucault in Buraj, 2006). Foucault popisuje každodenně se uplatňující formu moci, která se projevuje dvojmo na úrovni subjektu: bytí podřízeným*ou skrze kontrolu a závislost, a být svázán*a s vlastní identitou prostřednictvím svědomí či sebepoznání, přičemž oba tyto významy jsou formou moci. Upozorňuje, že předmětem analýzy mají být mocenské vztahy (nikoli moc), které je možno chápat komplexněji, protože mocenské vztahy prostupují celou společnost, tj. instituce, kulturu atd. Důležité je ale také to, že tyto mocenské vztahy zpětně formují naše nitro a ovlivňují tak naši identitu a subjektivitu. To lze sledovat na příkladu sexuality, kterou je dle Foucaulta společnost posedlá. Nejedná se o privátní záležitost, naopak ji máme neustále manifestovat veřejně, což umožňuje sociální kontrolu a dohled nad tím, zda je vykonávána „správně“ (Foucault, 2000).

Bourdieu na Foucaulta navazuje a též se zabývá propojením mocenských struktur a vědění. Bourdieu se zaměřuje na vzdělání a kulturní reprodukci (Bourdieu, 1986, 1988; Bourdieu, & Passeron, 1977). Důležitými prostředky, kterými jsou podle něj sociální a ekonomické rozdíly reprodukovány a přenášeny, jsou instituce (nejen vzdělávací) a habitus. Zde lze opět sledovat důraz na to, jak jsou mocenské struktury všudypřítomné. Takové pohledy na mocenské struktury a teorie o tom, jak se nerovnosti i různé druhy kapitálů reprodukuje vzdělávacími a dalšími institucemi, jsou pro zkoumání genderových nerovností relevantní. Dále Bourdieu tvrdí, že sociální svět obsahuje objektivní i subjektivní stránku a tento dvousměrný vztah mezi strukturami objektivními (struktury sociálního pole) a strukturami osvojenými (struktury habitu) jsou předmětem jeho zkoumání (Bourdieu, 1998). Habity představují schémata vnímání, myšlení a jednání, která jsou společná všem členům téže skupiny (Bourdieu, 1976). Habitus spočívá na individuálních a kolektivních zkušenostech, utváří se během socializace a stává se „druhou přirozeností“ a spojuje tak jednotlivce se sociální strukturou. Jednání vycházející z habitu se pak realizuje na sociálním

poli (Bourdieu, 1987). Na základě takové teorie lze postavit vysvětlení reprodukce různých genderových stereotypů v rámci systému.

Všechny výše popisované perspektivy jsou propojeny a vzájemně se doplňují, zároveň však každou jakožto samostatnou teorii považují k vysvětlení fenoménu stalkingu za nedostatečnou. Řešením je interdisciplinární přístup poskytující komplexní pohled na tuto problematiku. Takový přístup je klíčový především při snahách o změny v širším měřítku, například při tvorbě politik a efektivních strategií prevence či pomoci obětem. Feministický teoretický rámec pak pohled obohacuje o důraz na roli mocenských struktur a širší kontext nerovností. Poskytuje také možnost kritiky práva z pohledu genderové rovnosti a mnohostranné teorie zohledňující různé úrovně fenoménu a vliv patriarchálních hodnot a norem na vytváření prostředí, ve kterém je stalking produkován a reprodukován.

3. Empirická část

3.1. Metodologie

3.1.1. Výzkumné téma, výzkumný problém

Výzkumným tématem práce je konkrétně zkoumání společenského pozadí fenoménu stalkingu z feministické perspektivy, tj. sociální kontext – institucionální nastavení společnosti k fenoménu nebezpečného pronásledování na základě zkušenosti obětí a způsoby řešení těchto případů a analýza vlivu stávajícího genderového řádu na jev nebezpečného pronásledování. Výzkumný problém definuji jako zkušenost s nebezpečným pronásledováním v naší společnosti, přičemž se konkrétně zaměřuji sociální kontext fenoménu: reakce a přístup okolí obětí, pracovníků*ic bezpečnostních složek, případně pomáhajících profesí, a (ne)motivace obětí případy nahlašovat.

3.1.2. Kvalitativní výzkum v sociálních vědách

Stejně jako každý empirický výzkum, i moje práce se opírá o určitá teoretická a epistemologická východiska. Jak tvrdí Novotná a kol. (2020), můžeme v empirickém výzkumu nacházet odkaz na teorii nejméně ve třech významech: teorie jako (1) kauzální

modely specifikuující vztah mezi zkoumanými jevy, (2) interpretační rámce umožňující nahlédnout sociální jevu nesamozřejmým způsobem a (3) komplexní epistemologicko-teoretická východiska vymezující předpoklady, jakým způsobem je možné zachytit a zkoumat realitu. Kvalitativní výzkumné strategie, které v práci využívám, se soustředí na vhled a porozumění sociálnímu světu, významů, které mu různé osoby přisuzují, způsobů, jak jej prožívají, kontextů, jež se na této možnosti podílejí. Tyto strategie se zaměřují spíše na poznání specifičnosti zkoumaného fenoménu prostřednictvím soustředění se na detaily, odlišnosti, zachycení plurality a diverzity, které nám může odkrýt povahu a příčiny studovaného jevu či fenoménu.

Co se epistemologicko-teoretických východisek týče, v jádru každého poznání, tedy i společenskovedního výzkumu, stojí dle Novotné a kol. (2020) otázka, z jakého pohledu sociální realitu nahlížíme, co nás na ní zajímá, jak o ní přemýšlíme. Já při svém zkoumání vycházím primárně z přístupů feminismu a sociálního konstruktivismu (detailněji popsáno výše). Jak ale daný autorský tým dále uvádí, kvalitativní strategie výzkumu jsou velmi různorodé a umožňují východiska různě skládat a ustavovat pro každý projekt v podstatě originální teoreticko-epistemologické zázemí.

3.1.3. Pozicionalita

Za důležité považuji zdůraznit svoji pozicionalitu, jelikož se má osobní identita i výchozí pozice mohly promítat do většiny částí práce. Reinharz (1992) zdůrazňuje důležitost reflektování uplatňování moci ve výzkumném procesu. Tato reflexivita obnáší také ujasnění si etiky výzkumu, ale také své morální a epistemické odpovědnosti. Haraway (1991) spojuje epistemologické a politické zájmy s pojmem politiky lokace, pozicionality a situovanosti. Teorie stanoviska klade důraz na vliv konkrétní pozice poznávajících, tj. jejich zasazenost do určitého sociálního a zkušenostního kontextu, na proces a výsledky poznávání (Matonoha, 2001). Pozice spojené s lokací v sociálním prostoru prodchnutém hierarchiemi založenými na genderu, třídě, rase, sexualitě, apod., ovlivňují totiž naše nahlížení sociálního i materiálního světa (Potter, 2006). Podobně Haraway, která se věnuje *situovanému věděni*, klade důraz na parciálnost perspektiv plynoucích z konkrétního zakotvení poznávajícího subjektu. Právě v učení se zaujímat pozice jiných a vzájemné diskuzi vidí autorka cestu k feministické objektivitě (Haraway, 1988). S tématem genderových nerovností se setkávám jakožto žena a feministka.

Pozice ženy mi může umožnit lépe chápat problémy dalších žen a také usnadnit navázání kontaktu s respondentkami během výzkumu, které mohou být ochotnější se otevřít a sdílet svou zkušenost. Během svého života nesčetněkrát setkala s projevy mysogynie a genderových nerovností a studium feminismu mi pomohlo konkrétněji rozpoznávat nenápadnější formy diskriminace a chápat je v širších kontextech. Jakožto pro feministku je pro mě důležité identifikovat různé formy genderové nerovnosti a porozumět jim v širším měřítku, zároveň ale s ohledem na mou vlastní subjektivitu. Lorenz-Meyer (2005) v textu věnovaném politice lokace navazuje na feministické teoretičky (Rich, Haraway, Mohanty, Brah, Braidotti) a upozorňuje na častý problém výzkumných prací, kterým je označování vlastních výzkumných postupů a poznatků za faktické, objektivní a oddělené od osobních hodnot a zájmů a sklon výzkumníků*ic předpokládat společné odborné vědění a konsensus. Popisuje, jak byl koncept politiky lokace zaměřen na podporu reflexe a odpovědnosti za to, jak feministky jednají a tvoří znalost v rámci lokací, které zaujímají, reprodukují i transformují. Právě proto je tato reflexe pozice důležitá i pro mě.

Jakožto feministka využívám interdisciplinaritu, protože, jak bude zřejmé dále v mé práci, nahlížet na mnou zkoumaný fenomén jen například z právní či psychologické perspektivy je dle mého názoru nedostatečné a v širších kontextech nevypovídající. Za důležité považuji na tomto místě také objasnit, jakým způsobem do jisté míry hodnotím a kritizuji právní praxi, přestože nemám právní expertízu. Cílem mé práce však není změna právního systému jako takového, ale spíše zaměření se na dopady stávajícího systému. Interdisciplinarita obohatí poznatky daného fenoménu o několik rozměrů. Většina výzkumů se zaměřuje na stalking pouze z jedné perspektivy, případně kombinuje například kriminologii a psychologii. Každý z těchto přístupů přináší bezpochyby důležité poznatky. Psychologické výzkumy se například zaměřují na dopady (případně psychologické pohnutky stalkujících osob), strategie zvládání apod. Právní perspektiva se zaměřuje na legislativní otázky – definice nebezpečného pronásledování, výši trestů atd. Sociologické studie, které jsou mi svým přesahem k hlubšímu porozumění fenoménu nejbližší, zase často opomíjejí genderovou perspektivu problému. Kombinace perspektiv, kterou v práci využívám, přispívá nejen k hlubšímu porozumění fenoménu a odkrývání struktur se za ním se skrývajících, slibuji si od ní ale také odhalení a navržení potřebných intervencí či politik.

Sama mám několik zkušeností s fenoménem stalkingu z blízkého okolí a přestože se rozhodně nejedná o marginální problém, často jsem se setkala se zlehčováním průběhu (i následků) pronásledování, zejména pak v kontrastu s jinými formami genderově podmíněného násilí. Tato práce se tedy snaží přispět k transformaci společnosti odhalováním struktur a genderové nerovnosti v praxi.

3.1.4. Technika sběru dat: Polostrukturované rozhovory

Kvalitativní rozhovor je zde v souladu se sociálně konstruktivistickým východiskem chápán jako kontextuální událost, při níž jsou ve vzájemné interakci či spolupráci konstruovány významy a porozumění. Je nezbytné brát v potaz charakteristiky participujících, které mohou mít na získaná data vliv (gender, věk, sociální status, barva pleti, etnická a národní identifikace, náboženská či politická příslušnost, ale i individuální rysy jako rychlost a hlasitost řeči, schopnost naslouchat, jasně se vyjádřit atd.). Dále je důležité zaměřit se na situovanost každého rozhovoru i širší kontexty (Novotná et al., 2020). Ve své práci využívám individuální polostrukturované rozhovory tváří v tvář, jeden z rozhovorů byl veden online formou. Rozhovory podle Reinharz a Davidman (1992) umožňují maximalizovat objevy a popisy, tj. získat co nejvíce informací či dat, která bychom při jiných metodách, například dotazníkovém šetření, neměli šanci dozjistit a získat tak hlubší porozumění danému fenoménu. Výhodou polostrukturovaných rozhovorů je to, že pomáhají oběma stranám vyjasnit si některé významy a problémy, takže mají vysokou validitu, jdou více do hloubky, dotazující může aktivně reagovat na určité otázky, témata, a především mají informátorky prostor pro vlastní vyjádření (Reinharz, Davidman, 1992).

Strukturu rozhovorů jsem rozdělila do 7 částí. V úvodu (1) rozhovoru participujícím představím sebe a výzkum, poté proběhne informovaný souhlas v písemné formě. Následuje základní pasportizace (2), tj. identifikace účastnice výzkumu – jméno, pozice v zaměstnání, příp. věk, vzdělání. Jména a některé detaily (městské části, názvy škol atd.) jsou v již v prepisech z důvodu citlivosti případů pozměněny či vynechány. Poté se již věnuji samotným příběhům. V následující části rozhovoru (3) jsou účastnice vyzvány k popisu průběhu pronásledování včetně časových údajů (období a časové rozmezí, vztah k pronásledovateli, formy pronásledování, dopady). Další část (4) se zaměřuje na řešení situace (komu se participující svěřily, reakce okolí, (ne)nahlášení případu a důvody, případně přístup policie či

pomáhajících profesí, a také průběh událostí poté, uzavření případu). V poslední části věnující se lince příběhu (5) se dotazuji na satisfakci s řešením situace (Považují řešení za dostatečné? Byl obětem věnován dostatek času, prostoru? Postupovaly by stejně, tj. (ne)nahlásily by případ znovu?). Závěr (6) poskytuje prostor pro mé doplňující otázky, které nezazněly, ale i případné otázky participujících, poté následuje (7) poděkování a ukončení rozhovoru.

Co se týče přepisu rozhovorů, rozhodla jsem se je vzhledem k citlivosti dat do příloh nezařazovat z důvodu anonymizace participujících i dalších zúčastněných osob.

3.1.5. Výběr vzorku, prostředí výzkumu

Ve své práci analyzuji data získaná z 5 rozhovorů se ženami, které mají zkušenost s nebezpečným pronásledováním. Důležité je zmínit, že hledání žen, které mají se stalkingem zkušenost, nebylo vůbec složité. Dvě ženy, jejichž příběhy analyzuji, jsem znala ze svého okolí, tři z nich se mi ozvaly na sociálních sítích. Problém ale nastával spíše s ochotou tyto zkušenosti sdílet - při hledání příběhů jsem ale narazila na desítky příběhů pronásledování (ženy na soc. sítích i osobně), ženy ale své příběhy většinou sdílet nechtěly, respektive neměly problém ho sdílet se mnou, ale účast na rozhovorech odmítly, a to nejčastěji ze dvou důvodů: za prvé z důvodu strachu, že by se pronásledovatel mohl dozvědět, že příběh byť anonymně sdílely, za druhé proto, že své příběhy podceňovaly a tvrdily, že to „nebylo zas tak hrozné“ (většinou v kontextu s tím, že nedošlo k fyzické újmě). Toto podceňování se objevilo i během rozhovorů, k čemuž se dostanu v další části.

Původně jsem plánovala do výzkumu zařadit i muže, kteří se se stalkováním jakožto oběti setkali, bohužel se mi ale podařilo (v kontrastu k ženským obětem, které se dohledávaly velice snadno) dohledat a kontaktovat pouze jednoho, který navíc účast ve výzkumu odmítl, protože se styděl svoji zkušenost sdílet. Tento stud, jak z konverzace s ním vyplynulo, byl založen na tom, že jeho zkušenost napadla jeho vnímání svého mužství (například poznámky o jeho neschopnosti, že se nedokázal ubránit „ženské“). I to může být jedním z důvodů nenahlašování těchto případů ze strany mužů, což zřejmě souvisí právě s genderovými stereotypy a představami o maskulinitách v naší společnosti.

Výsledný vzorek tedy zahrnuje 5 žen ve věku 23-46 let. Hlavním kritériem zařazení do vzorku byla zkušenost s nebezpečným pronásledováním trvající po dobu minimálně několik měsíců. Participující podepsaly písemný informovaný souhlas, který mimo jiné konkretizoval,

jak bude naloženo s audionahrávkami pořízených při provádění rozhovorů (viz Příloha 2: Informovaný souhlas). Rozhovory byly prováděny během podzimu 2023. Přestože se vzorek může zdát malý, jsem přesvědčena, že pro kvalitativní výzkum je významnější hloubka a detailní zaměření než vysoký počet respondentů. Neusiluji o to vyvozovat plošené závěry a přinášet informace o tom, jak moc je tento fenomén rozšířený – o rozšířenosti tohoto fenoménu svědčí statistiky (kterých existuje v poměru vůči kvalitativnímu výzkumu výrazně větší množství) a další výzkumy zabývající se rozsahem genderově podmíněného násilí obecně. Nebezpečné pronásledování je specifické téma, a tomu, že není jednoduché nalézt participující ochotné zkusit, svědčí i absence dat v této oblasti a nízká míra nahlašování případů. Vzhledem k omezeným finančním i časovým zdrojům je podle mě vzorek pro hloubkovou kvalitativní analýzu dostatečný. Navíc jsem dosáhla nasycení dat, témata se opakovala a rozhovory již při tomto vzorku nepřinášely nová témata či perspektivy k mé analýze. Výsledky mé analýzy ovšem poukazují na neprobádanost tohoto fenoménu a každý další výzkum, stejně jako moje práce, tak může odhalovat nové otázky.

3.1.6. Analýza dat: Interpretativní fenomenologická analýza

Data získaná z rozhovorů analyzuji pomocí interpretativní fenomenologické analýzy (IPA), která umožňuje proniknout hlouběji do zkušeností participujících a odhalit jejich podstatu. Výsledkem IPA je pochopení žité zkušenosti a pomáhá nám detailně prozkoumat, jak člověk utváří význam své zkušenosti, což umožňuje porozumět jednotlivé události nebo fenoménu – v tomto případě fenoménu nebezpečného pronásledování (Smith, Flowers, Larkin, 2009 in in Kostníková, Čermák, 2013). IPA je zakotvena ve třech zdrojích – fenomenologii (1), hermeneutice (3) a idiografickém přístupu (3). IPA se zaměřuje na individuální, unikátní lidskou zkušenost a konkrétní prožívání světa v určitém kontextu a čase, což reflektuje fenomenologický přístup (1), odtud také pochází zdůrazňování „žité reality“ odvozené z Husserlovy fenomenologie (Smith, 2004). V souladu s Heideggerovou filosofií (spojení fenomenologie a hermeneutiky), spojuje IPA fenomenologický popis s interpretací (Shinebourne, 2011 in Kostníková, Čermák, 2013). Konkrétně to znamená fenomenologické zkoumání zkušenosti konkrétní osoby z její perspektivy, ale také uznání významu přesvědčení a interpretací výzkumnice*íka, což reflektuje dočasnost a subjektivitu závěrů (Kostníková, Čermák, 2013). Proces v rámci IPA zahrnuje práci s hermeneutickým kruhem a dvojitou

hermeneutiku (2) – výzkumnice*ík a participující společně usilují o porozumění zkušenosti, a výsledek analýzy vzniká ze společného úsilí. Klíčové jsou kritické komentáře a interpretace výzkumnice*íka a otevřenost dalším možnostem a výhradní zakotvenost interpretací v datech prostřednictvím přímých citací respondentů (Pringle et al., 2011). Idiografický přístup (3) reflektuje zaměření na zkoumání specifických životních situací konkrétních osob. Začíná důkladným prozkoumáním jednoho případu a postupuje k dalším, dosahuje určitého stupně porozumění či interpretační podoby (Smith, Flowers, Larkin, 2009).

Přestože se prostřednictvím IPA budu snažit hloubkově porozumět individuálním zkušenostem relativně malého vzorku, poznatky využívám pro zkoumání širšího kontextu. Systémové mezery jsou totiž produkovány sociálním prostředím, do kterého je zasazena zkušenost participujících a i na základě již existujících výzkumů lze předpokládat, že tyto zkušenosti rozhodně nejsou ojedinělé, přestože je každá z nich jedinečnou.

3.1.7. Výzkumné otázky

Výzkumná otázka se v rámci IPA zaměřuje na to, jak jednotlivci prožívají danou situaci a jaký přisuzují své zkušenosti smysl (Smith, Osborn, 2003 in Kostníková, Čermák, 2013). Formulace otázky vychází z epistemologické pozice a předpokládá, že data odkryjí, jak je člověk zapojen do světa a jak mu rozumí. Výzkumná otázka je otevřená, zaměřuje se především na proces a význam zkušenosti, a může být doplněna sekundární otázkou ověřující stávající teorie (Smith et al., 2009).

V souladu s tímto stanovuji výzkumné otázky následovně:

1. Co oběti přimělo případ nahlásit či nikoli (motivace k (ne)nahlášení)? Pokud byl případ nahlášen, jakou mají oběti zkušenost s procesem oznámení (a následnými kroky) trestného činu, jaký byl přístup bezpečnostních složek?
2. Vnímané nastavení společnosti a reakce okolí na sdílení příběhu.
3. Systémové mezery v řešení nebezpečného pronásledování a vliv zakořeněných hodnot, norem a stereotypů na daný fenomén.

3.1.8. Etika výzkumu

Během celé práce samozřejmě dodržuji základní etické zásady výzkumu (Murphy, Dingwall, 2001) – relevantní k mé práci jsou: respektovat soukromí a autonomie účastníků výzkumu a zamezit jejich využití či zneužití, nepoškodit a nezranit zkoumané a etický přístup k akademické obci. Zároveň dodržuji Etický kodex Univerzity Karlovy. Co se transparentnosti týče, je můj výzkum otevřený, ale vzhledem k povaze zkoumaného problému je zkoumané prostředí anonymizováno. Před zahájením rozhovorů bude s participujícími uzavřen informovaný souhlas v písemné podobě (příloha).

4. Analýza

Následující kapitola se zaměřuje na analýzu provedených rozhovorů. Za cíl si tato analýza klade odhalení vzorců, významů a témat vyplývajících ze zkušeností participujících a poskytnutí hlubšího porozumění motivacím obětí případ stalkingu (ne)nahlásit, nastavení společnosti vůči tomuto fenoménu a odhalení mezer ve stávajícím systému.

Co se postupu analýzy týče, provádím ji u prvního, a poté každého následujícího případu samostatně, což podle Prigleho et al. (2011) napomáhá zachovat individuální přístup ke každému případu. Přestože se nelze zcela vymanout z vlivu předchozí analýzy, zachovávám si otevřenost pro objevování nových témat (Kostníková, Čermák 2013).

Co se týče přepisů rozhovorů, jedná se o částečně doslovné transkripce provedených rozhovorů, některé části textu, které nebyly pro analýzu významné jsou však redigované – některé pauzy a odmlčení, přeřeknutí, zadrhnutí apod. jsou stylisticky upravené či odstraněné (Vaňková, 2009/2010). Zahájení a ukončení rozhovoru nejsou do transkripce zahrnuty, protože obsahují osobní informace o participujících, které by pouze vedly ke komplikacím s anonymizací a dále informace, které nejsou pro analýzu relevantní.

Po transkripci rozhovorů jsem tak provedla opětovný poslech nahrávek a opakované čtení. Kostníková a Čermák tento krok vyzdvihují zejména proto, že je důležité objevovat nová témata a dívat se na příběh novými očima. Již během tohoto procesu jsem vytvářela prvotní poznámky (manuálně), podtrhávala si nosná témata a klíčové body. Když opětovný poslech a čtení nevzbuzovaly nové dojmy a nevyvolávaly nové otázky, přešla jsem k systematickému kódování.

Kostníková a Čermák rozdělují komentáře do 3 kategorií – deskriptivní (obsah sdělení), lingvistické (specifické používání jazyka) a konceptuální (interpretativní – vyvstávající otázky a témata). Já jsem již v první úrovni kódování používala komentáře všech 3 kategorií, nejčastěji však komentáře deskriptivní. Transkripci jsem také rozdělila do oddělených (nebo spíše částečně oddělených, částečně propojených) tematických celků, přičemž jeden z nich se zaměřoval na proces před a během nahlášení případu (motivace oběti případ nahlásit), další na systémové mezery v řešení nebezpečného pronásledování a prvky patriarchálního řádu (které se objevovaly v různých částech rozhovorů). Po prvotním kódování se vynořilo obrovské množství dat – přestože se tato fáze jevila zejména zpočátku velmi chaoticky vzhledem k tomu, že se jednalo o velmi dekonstruované zkušenosti, jak říká Kostníková a Čermák, ve skutečnosti šlo o aplikaci principu hermeneutického kruhu, tj. celek se postupem analýzy mění v část, které se na konec spojí zpět v celek nový. Podle doporučení Kostníkové a Čermáka jsem si vytvořila seznam podtémat (rejstříky s odkazy, kde se v textu nacházejí) a rozdělila je do jednotlivých témat, tj. nesepisovala jsem témata chronologicky. Takto jsem postupovala s každým případem, z tohoto procesu se zrodilo množství témat, mezi nimiž jsem poté hledala souvislosti a vzorce.

4.1. Přehled participujících a jejich příběhů¹:

4.1.1. Alex

Alex je 27 let a pracuje v marketingu. Byla pronásledována známým z dětství, který ji po 10 letech kontaktoval a pozval na osobní schůzku.

„Připadal mi milý normální, neměla jsem důvod ho podezírat. V minulosti jsme měli spoustu společných známých...tenhle fakt mi přidal na důvěře k němu.“

Pronásledování začalo po třech schůzkách, kdy mu oznámila, že se s ním nechce nadále vídat. Jednalo se o kyberstalking a obtěžování osob z jejich okolí – osobní schůzky, na kterých se snažil zjistit informace, které by mohl využít k dalšímu sblížení. Případ

¹ Jména a některé detaily byly vzhledem k citlivosti dat změněny.

nenahlásila, jelikož se podle svých slov obávala další eskalace situace, navíc nevěřila, že by jí policie dokázala pomoci.

4.1.2. Anna

Anna je 33letá učitelka. Byla téměř rok online i fyzicky pronásledovaná bývalým přítelem, na kterého dvakrát zavolala policii. Pronásledování začalo nenápadně, nejprve bývalý partner Anně psal časté zprávy:

„...nejdřív jsem to nebrala jako stalking... Myslela jsem...no..nevím, co jsem si vlastně myslela, že spolu budeme dál komunikovat...normálně...ale bát jsem se začla cirka půl roku po rozchodu. To jsem si uvědomila, že už to není oukej. A trvalo to skoro rok...“

Začalo to nenápadně. Nejdřív mi pořád psal a volal. Přitom to byl on, kdo náš vztah ukončil...“

Když však zahájila nový vztah, situace se začala vyostřovat. Fyzicky Annu pronásledoval, někdy byl agresivní:

„Já jsem se začala scházet s jedním známým...On se to dozvěděl od našeho společného kamaráda, který nás jednou potkal...Udělal mi scénu...volal a psal, že jsem si našla rychle náhradu, že to stejně nevydrží, protože JÁ jsem nenormální, potom se zase omlouval a tvrdil, že mu došlo, že chce být se mnou...Já jsem s ním být nechtěla...A pak už se to jen zhoršovalo...Volal a psal mi...neustále...jezdil ke mně do práce...ke mně domů a čekal. Věděl, v kolik cirka končím. Já jsem pak kolikrát čekala po práci třeba v kavárně, abych se s ním nepotkala. On ale čekal...ale třeba i dvě hodiny na lavičce naproti. Zhoršovalo se to, protože začal být i...vztekat se nebo...byl agresivní, asi mu už docházela trpělivost. Jednou mě držel a nechtěl mě pustit domů. Vyhržoval mi, že se zabije, pak že mi radši něco udělá. Než abych byla s jiným chlapem...Ale nepřestalo to ani potom...když jsem už nikoho neměla.“

Často se před ním odjížděla schovat k rodičům, měnila své plány a ukončila kvůli němu svůj nový vztah, cítila se osamělá, izolovaná, zoufalá, pociťovala strach:

„Byla jsem na tom hodně zle. To bylo na tom asi to nejhorší... Bylo mi čím dál hůř, zhoršovalo se to...a nevěděla jsem, jak z toho ven...jo, bála jsem se od rána do noci, nemohla jsem spát.“

Později vyhledala odbornou pomoc a dochází na terapie:

„Teď chodím na terapii, protože jsem měla psychické problémy ještě dlouho po tom. Navíc jsem velmi opatrná a bojím se od té doby navazovat nové vztahy, nejen s muži, ale i kamarádké.“

Jako jediná byla s postupem policie spokojená, protože se jim podařilo pronásledovatele zadržet. I u ní se objevuje zlehčování situace a sebeobviňování (viz úryvky z rozhovoru s ní v části věnované bagatelizaci).

4.1.3. Eliška

Eliška je 29letá výzkumnice. Sdílela svoji zkušenost s několikaměsíčním kyberstalkingem a zřejmě i fyzickým pronásledováním. Pronásledovatelem byl její bývalý spolužák, což ale zjistila až později – existoval mezi nimi přátelský vztah a komunikace. Eliška zjistila, že je pronásledovatel drogově závislý a snažila se mu pomoci:

„Pak jsme se tolik nebavili, protože on začal fetovat. Kamarádka mi pak říkala, že ho potkala... a měl by mu někdo pomoci... že nechápe, že se na něj všichni vysrali... přitom...

...Nebyl to žádný outsider, v kolektivu byl oblíbenější, fakt mě překvapilo, že se na něj všichni vysrali. Bylo mi ho líto, tak jsem se s ním potkala.“

Komunikovala s ním tedy na přátelské úrovni, on jí ale zároveň ve stejné době několik měsíců neustále obtěžoval, zasílal jí vulgární a brutální erotické zprávy a vyhrožoval jí (znásilněním i smrtí) z falešného účtu, přičemž neměla tušení, že se jedná o něj. Pravou identitu pronásledovatele tedy zjistila až poté, co jí po několika měsících začal psát stejné zprávy i ze svého pravého profilu:

„Po tom roce, nevím, mě začal na facebooku obtěžovat nějaký falešný profil, kterej mi vlastně psal jako... divný zprávy, ale zároveň jsem si ho nechtěla zablokovat, protože mi došlo, že to musí být někdo z mého okolí, protože věděl nějaký podrobnosti o mém životě. Já jsem chtěla zjistit, kdo to je, tak jsem si ho nezablokovala, ale nekomunikovala jsem s ním. Jenom jsem si vždycky četla, co mi píše. Často to byly věci vytržené z kontextu, nesmysly, pak to začaly být taky sexuální narážky a

výchružky a vlastně ve stejném období jsem si psala i s ním, psal mi, abychom se sešli a tak, úplně normálně. Takhle to bylo asi několik měsíců. Jednou, když jsem zrovna byla sama doma, ještě jsem v té době bydlela s rodičema, on mi psal z toho falešného profilu, že ví, že jsem sama doma, a že je u mě před barákem, nebo co, to bylo asi ve 4 ráno... To psal víckrát.

Přišla jsem na to tak, že mi začal psát ze svého profilu stejný zprávy jako z toho falešného účtu, pak jsem přišla na to, že je to on.“

Když zjistila, že se jedná o jejího drogově závislého bývalého spolužáka, nahlásila Eliška případ na PČR, dále však vyšetřován nebyl. Eliška popisuje, jak policie celou situaci zlehčovala (viz úryvky v části věnované bagatelizaci), přestože ji ona sama vnímala jako vážnou, bála se sama vycházet apod. Později se u ní také objevily psychické problémy, nenapadlo ji ale, že by mohly s touto zkušeností souviset. Jako jediná z respondentek v rozhovoru přímo cituje pronásledovatele a jeho agresivní výlevy, když čte zprávy které jí posílal. Vždy je přitom znovu udivená, jak brutálního rázu jsou. Během rozhovoru také používá velké množství vulgarismů, které pro ni jinak nejsou typické.

4.1.4. Marie

Marii je 46 let a pracuje ve službách. Pronásledovatelem je její bývalý partner a její zkušenost se stalkingem je velmi čerstvá, Marie žije v neustálém strachu, že se její pronásledovatel opět objeví a ublíží jí či její rodině. Jak ji obtěžoval a pronásledoval, popisuje Marie takto:

„Pronásledování začalo po ukončení vztahu a trvalo asi rok a půl. Obtěžoval mě v zaměstnání, posílal obtěžující zprávy, přepadl mě v noci v domě, a následně několikrát v zaměstnání... protože kontakty časem ustávaly, byla jsem klidnější a věřila jsem, že mě přestane kontaktovat úplně. Pak ale v noci vyrazil vstupní dveře domu, fyzicky a slovně mě napadl, došlo k poškození majetku a výhružkám. Poté mě neustále napadal v zaměstnání, vyhrožoval mi, přestože jsem noční přepadení i následné napadání v zaměstnání nahlásila policii.“

Incidenty se odehrávaly jak před Mariinými dětmi, tak dalšími osobami. Čin nahlásila, byl řešen, ale nedošlo podle ní k řádnému rozuzlení. Případ byl řešen na Policii ČR a městském a krajském úřadu, a přestože měla Marie dostatek svědků, k vyšetření případu

nedošlo a byl ukončen kvůli uplynutí promlčecí doby – nejdříve byl pachatel obviněn ze tří trestných činů, nakonec řešen jako přešupek, podle Marie proto, že má pachatel na městském úřadu i policii známé. Jednání policie a úřednic na přestupkovém odboru označuje za hrubé a ponižující. Marie také jako jediná z respondentek vyhledala pomoc Bílého kruhu, kde ji byla poskytnuta teoretická doporučení, která ale ztroskotala na praktické stránce problému (policie nečinila tak, jak měla a psychologická a psychiatrická pomoc zatím nebyla Marii poskytnuta kvůli dlouhým čekacím lhůtám).

4.1.5. Viktorie

Viktorie je 23letá studentka VŠ. Přes rok ji pronásledoval známý, který si vybájl romantický vztah mezi nimi a obtěžující chování označoval za romantické.

„...bavil se se všema v pohodě. Potom mi ale začal psát často a navíc stylem, jak kdybychom spolu chodili. Pořád mi psal, co budeme dělat příště, jestli nepřijdu na oběd k jeho mámě, a tak...[kamarádky] říkaly, že se mu prostě líbím...On se mi ale nelíbil a taky jsem mu to řekla. Že je mi nepříjemný, jakým způsobem se se mnou baví, a že si myslím, že bychom měli být spíš kámoši, a každý rande jsem odmítla. On o sobě pořád tvrdil, že je romantik, a vzal to jako nějakou výzvu asi. ...Psal tam vesměs neškodný věci, komplimenty a tak, ale bylo to dost creepy, protože třeba psal o tom, jak spolu budeme mít děti, jak budou vypadat a kam s nima budeme chodit. Pak mi neustále psal co dělá, a chtěl, abych mu to psala taky...každý normální kluk by pochopil, že z toho nic nebude. [psal] online v podstatě nonstop během dne, někdy i v noci. To byly stovky zpráv denně, bez přehánění. Když jsem ho blokla, založil si nový účet.“

Obtěžoval ji nevyžádanými zprávami, dopisy a dárky, vytvářel si nové účty na sociálních sítích, ze kterých ji znovu kontaktoval. Před ostatními společnými známými předstíral, že mezi ním a Viktorií skutečně existuje jakýsi romantický vztah. Celá tato zkušenost trvala déle než rok, a přestože se od začátku Viktorie snažila o přerušování kontaktu s pronásledovatelem, paradoxně ho ukončil až on sám ve chvíli, kdy si Viktorie našla nového partnera, což považoval za zradu či podvod. Stalking nenahlásila, během rozhovoru má tendence případ zlehčovat a tvrdí, že jí vlastně nic neudělal, přitom se po dlouhou dobu bála sama vycházet z domu, musela měnit své plány a přestala se bavit se skupinou přátel. Svou situaci a pocity sdílela v online poradně, kde se jí ozvalo podle jejích slov *spousta holek*, které

měly se stalkingem zkušenosti podle ní mnohem závažnějšího charakteru a nahlášení policii nepomohlo případ vyřešit, a nahlásit případ jí přišlo *trapné*. Zároveň ale na otázku, co by dělala, pokud by se to samé stalo její kamarádce, odpověděla, že by se ji snažila podpořit v nahlášení případu.

Každá z respondentek představila svůj jedinečný příběh se specifickými charakteristikami, což poukazuje na různorodost toho, co a jak oběti pronásledování prožívají. Jeden významný faktor je ovšem spojuje – jsou totiž součástí stejného sociálního kontextu, který tyto zkušenosti (jejich průběh, prožívání i dopady) formuje. I přes individualitu každého z příběhů tak můžeme zkoumat hlubší sociální vzorce a struktury, které mohou napomoci lepšímu pochopení nebezpečného pronásledování (i jiných forem násilí) jakožto sociálního jevu.

4.2. Bagatelizace případů

V jednotlivých zkušenostech lze sledovat bagatelizaci případů na několika rovinách. Eliška a Marie se setkaly s výrazným zlehčováním situace ze strany policie a úřadů. Eliška popisuje svoji zkušenost na Policii ČR následovně:

„Přišlo mi, že se na mě na mě od začátku dívají nedůvěřivě. ... On si to přečetl a potom se mi úplně vysmíval. Řekl mi, jestli v tom nevidím ten vtip, že ten kluk si ze mě prostě evidentně dělá srandu. Já jsem mu řekla, že mně to teda vtipný nepřijde, a že já mám z toho vopravdu strach. On mi řekl, že s tím stejně nemůže nic dělat, když mi nic fyzicky neudělal, ale myslím, že mi řekl, abych si ho zablokovala. Já jsem chtěla, aby to aspoň sepsali, protože jsem se bála, aby to nepřešlo v nějaký fyzický napadení. Ale on to ani nesepsal. Byla jsem tam tak dvacet minut. ... ani mi nic nedoporučili, ani neporadili. Vzhledem k tomu, že celou tu situaci zlehčoval, bych ani nečekala, že mě odkáže na nějakou další pomoc.“

Mariin případ byl zlehčován z důvodu známostí policie a úřednic – tyto osoby se zřejmě domnívaly, že případ není natolik závažný, když ho dokázaly tak snadno „zamést pod koberec“. Marie vypráví o přístupu policie a úřadů:

„Případ nejdřív řešil vyšetřovatel muž, který byl empatický. Poté převzala vyšetřování policistka, která je známá pronásledovatele, jak jsem se později dozvěděla přímo od něj. Nejdříve byl obviněn ze tří trestných činů, ale nakonec byl případ řešen jako přestupek. Matka pronásledovatele pracovala na městském úřadu a má tam známé. Případ byl nakonec ukončen z důvody uplynutí promlčecí doby, přestože byl dvakrát krajským úřadem vrácen a bylo nařízeno nové projednání. Odvolala jsem se na státní zastupitelství, ale bylo mi sděleno, že případ je řešen jako přestupek z důvodu, že nemám důkaz o rozchodu. Svědectví mého okolí nebylo bráno jako důkaz.“

Viktorie a Anna svoji zkušenost často samy zlehčují. Anna uvádí:

„Jinak mě ani nenapadlo jít na policii, co bych jim řekla? Že se ke mně chce vrátit bývalý přítel? On mi v podstatě nic neudělal, já jsem se sice dost bála...“

...Byla jsem ráda, že přijeli [policie] a snažili se to řešit. Nechtěla jsem do toho policii vůbec tahat, přišlo mi, že to není tak závažné. ...že by mi musel vlézt do bytu nebo něco podobného...jako nějaký zločin...“

...byla jsem na tom fakt špatně...spíš jsem byla paranoidní...“

Viktorii přišlo, že v porovnání s jinými případy není její situace až tak závažná:

„Já jsem se radila v jedné online skupině a ozvalo se spousta holek, co měly podobnou zkušenost. Většina ale psala, že s tím policie neudělala nic, navíc ty holky měly mnohem horší zkušenosti než já. On mi v podstatě nic neudělal.“

...No hlavně jsem se bála, že mi něco udělá. Nemohla jsem sama ani se psem, musela jsem všude chodit s mámou nebo kamarádkou. Ale nakonec mi nikdy nic neudělal...jako fyzicky.“

Bagatelizaci ze strany policie a úřadů a často i ze strany obětí samotných přitom kontrastuje znepokojení a vnímání závažnosti situace ze strany nejbližšího okolí.

Marie popisuje, že se o její případ okolí zajímalo, a že jí byla nabídnuta podpora:

„Lidé se zajímali, co se u mě doma stalo, když viděli vyšetřování policie v místě bydliště. Reagovali i zákazníci v obchodě, kteří byli přítomni napadení v zaměstnání. Všichni mi vyjadřovali podporu. Moje blízké kamarádky, které byly přítomny jeho obtěžování a útokům, byly ochotny svědčit.“

...Situaci sdílím se svým přítelem, ... se svými přáteli kteří mi poskytují psychickou i fyzickou podporu.“

Elišce s řešením situace pomáhala matka a kamarádka:

„No vyděsily se, přemýšlely, jak by se to dalo nejlíp vyřešit... Byla jsem to nahlásit na policii s tou kamarádkou.“

I zkušenost Anny potvrzuje, že osoby v okolí jsou ochotny pomoci a vnímají závažnost situace, pokud jsou přímo přítomny eskalaci situaci a nejsou předem zmanipulovány pronásledovatelem:

„...ta kolegyně si všimla sama, že něco není oukej. V podstatě ona mi pomohla to začít řešit. I kamarádky mi pak dávaly najevo, že to oukej není, a že bychom s tím měly něco dělat, ale asi mi pomohlo to slyšet od někoho zvenčí.

...Zavolala jsem policii, právě na radu kolegyně. Ona mi řekla, že mi to dosvědčí...“

Matka Viktorie též vnímala závažnost situace a chtěla, aby byl případ nahlášen:

„Moc jsme nevěděly co s tím, prostě jsme doufaly, že s tím co nejdřív přestane... Máma říkala, že bychom měly zavolat na policii, hlavně když stál před domem večer a já nemohla jít vyvenčit psa, ale mně to přišlo trapný.“

Naopak s bagatelizací ze strany širšího okolí (ne nejbližšího okolí jako výše) se setkala Viktorie a Alex. V obou případech bylo zlehčování situace založeno na přímé manipulaci pronásledovatelem.

V případě Viktorie pronásledovatel předstíral, že jejich vybjájený vztah je založený na skutečnosti:

„...vždycky si ke mně sednul a dělal, jak kdybychom spolu chodili, skončilo to několikrát hádkou, protože já mu chtěla vrátit ty dárky a byla jsem celkově naštvaná, že mě pořád otravuje, on se zas

naštval, že si ho nechci odblokovat... Ostatní si mysleli, že je to v pohodě! Že mezi náma něco je, ale nemáme to ještě úplně ujasněný, nebo tak. I když já jsem několikrát brečela a prosila ho, ať mě prostě nechá být. A nakonec jsem se s nima všema přestala bavit.“

V případě Alex se pronásledovatel dokonce scházel s jejími přáteli:

„Moji blízcí přátelé mě plně podporovali, ale moji známí, které pronásledovatel vyhledal se mi zdáli mírně zmanipulovaní a situaci zlehčovali, zároveň se do situace nechtěli nijak zaplést a obávali se, že se pronásledovatel dozví, že mi oznámili, že inicioval jejich setkání.“

Obecně tedy lze pozorovat tendenci považovat situaci za vážnou a hledat její řešení v případě oběti osob blízkých, tj. rodiny a nejbližších přátel, zejména pokud jsou svědky eskalace situace. U širšího okruhu známých lze sledovat spíše tendenci se od případu distancovat a zlehčovat ho.

Co ale vede ke zlehčování situace? Jedním z důvodů může být nepochybně nedostatek informací a povědomí veřejnosti, k čemuž přispívá i zobrazování genderově podmíněného násilí v médiích, která pronásledování věnují nepoměrně nižší pozornost. Appeltová, Možíšová a Vochocová v analýze mediálního zobrazování genderově podmíněného násilí odhalují nedostatečnou informovanost či zaujatost médií. Zjistily, že většina textů se vztahuje především ke znásilnění. Téma genderově podmíněného násilí (především násilí mužů na ženách) se pojí s tématem moci a vlivu ve společnosti, dalším faktorem ovlivňujícím způsob, jakým je o oběti referováno, je příslušnost k určité etnické skupině, sociální třídě či kultuře. Pro média je atraktivnější, pokud se téma pojí s kauzou veřejně známých osobností, konkrétně šokujícími událostmi, určitým sociálním jevem (např. znásilnění jako válečná zbraň) či fascinací jiným etnikem či kulturou (např. ženská obřízka). Naprostou většinu informací čerpají média od policie a soudů, dále pak ze statistik a průzkumů. Více prostoru je věnováno původcům násilí, kteří jsou stereotypně vykreslovány. Rozdělení moci ve společnosti je také demonstrováno tím, že o mužích, jimž přísluší určité významné postavení, je referováno jinak – média mají v souvislosti s nimi často tendenci násilí bagatelizovat či snižovat hodnotu výpovědi oběti (Appeltová, Možíšová, Vochocová, 2016).

4.3. Motivace (ne)nahlašování případu, řešení situace

Respondentky používaly všechny 3 druhy copingových strategií podle Cupacha a Spitzberga (2000): (1) „moving with“ taktiky jak pozitivního (chatování, přesvědčování), tak negativního (výhrůžky, hádky) charakteru, (2) „moving away“ taktiky (vyhýbání se pronásledovateli) i (3) „moving inward“ taktiky (popírání, odvádění pozornosti, snaha o předefinování chování stalkující osoby). Třetí taktika („moving inward“) byla využívána zejména zpočátku, poté zpravidla došlo k využívání taktiky „moving with“ (částečně pozitivního, ale výrazně častěji negativního rázu), a následovala druhá taktika – „moving away“. V rámci taktiky byla dominantní především změna každodenních rutin.

Když tyto taktiky selhaly, přišly zpravidla na řadu úvahy nad tím, zda případ ohlásit. Motivací žen, které případ nahlásily na policii, bylo zoufalství a strach.

Například Anna volat policii a nahlašovat případ původně nechtěla, podle jejích slov jí čin nepřipadal natolik závažný, že by zasluhoval pozornost policie (viz úryvek výše o tom, že ji ani nenapadlo zavolat policii).

Eliška se obrátila na policii v naději, že si pachatele předvolají a čin budou řešit (což se nestalo):

„Představovala bych si určitě, že to se mnou sepíšou, budou si to vést v evidenci a předvolají si ho na výslech.“

Marie případ nahlásila až po fyzickém napadení, kdy, jak popisuje, pocítovala velký strach:

„Noční přepadení byl pro mě veliký šok, cítila jsem velký strach o život. Šokující byly i následné útoky v zaměstnání, vyhrožování ve zprávách a na sociálních sítích. Od té doby žiji v neustálém strachu o sebe a dcery, kterým též vyhrožoval. Prožívám každodenní stres z toho, že se opět zjeví v zaměstnání a z toho, že vyhrožuje pomstou.“

Tato motivace – odstranit pronásledovatele ze svého života a zbavit se tak neustálého strachu – byla uspokojena pouze u Anny, v jejímž případě pohružky policie stačily k tomu, aby se pronásledovatel stáhl.

Jaké byly naopak motivace případ nenahlásit? Nízká důvěra v systém může být také důvodem k nenahlášení. Ta může pramenit z nepřímé zkušenosti, jako například u Alex či Viktorie, nebo z přímé zkušenosti s nespravedlností, s jakou se setkala Marie. Ta sice případ nahlásila, po této zkušenosti však již konstatuje, že by to znovu neudělala. Stejně tak Eliška po zkušenosti s nahlášením ztratila důvěru:

„Když si to ani nesešli, tak by bylo divný, aby si ho předvolali. Že jsem to nahlásila, tak pak to bylo ještě horší. Já už jsem pak nevěděla, na koho se obrátit...Hlavně jsem to nechtěla už s nikým řešit, znova to otevírat a neměla jsem už jako důvěru.“

Viktorie (stejně tak jako původně Anna) uvádí, že jí situace nepřipadala objektivně natolik závažná, aby ji nahlásila, přestože subjektivně pociťovala strach a čelila mnohým omezením, musela měnit své plány i okruh osob, se kterými trávila čas (viz úryvky z rozhovoru s Viktorií v části věnované bagatelizaci).

Kromě zlehčování situace je také Viktorie přesvědčená, že by situaci stejně nikdo neřešil. K tomuto přesvědčení došla na základě zkušeností žen s podobnými případy (podle ní v horších formách):

„Jo, já vím, že bych to asi měla nahlásit. Ale po tom, co jsem si psala s těma holkama, který to nahlásily...Já jsem přesvědčená, že by se tím nikdo nezaobíral. [kdyby se podobná situace stala kamarádce]...Tak to bych jí určitě poradila, ať to nahlásí, pro všechny případy, já vím, jak je to těžká a hlavně omezující situace. Ale stejně bych si myslela, že jí asi nepomůžou.“

Alex případ nenahlásila, podle jejích slov se totiž bála eskalace situace a nevěřila, že by policie případ vyřešila:

„Nakonec jsem se rozhodla neinformovat policii, protože jsem měla obavy o další případnou eskalaci situace, a z toho, že by osoby, které byli do situace vtaženy pronásledovatelem měli nějaké nepříjemnosti. A také jsem nevěřila, že by policie situaci dokázala vyřešit.

...Viděla jsem podobné případy, které se nevyřešily. A odradily mě i reakce osob, se kterými se sešel. Věřila jsem, že by byl schopný takto zmanipulovat i policii a ta by s tím pak nic nedělala. Podle mě by to neřešili...“

4.4. Manipulace a pocíťovaná odpovědnost za pocity pachatele a dalších zúčastněných osob

Napříč příběhy lze sledovat manipulativní chování ze strany pronásledovatele a patriarchální tlaky na oběti. Ženy v rozhovorech často vyjadřují pocit viny či odpovědnosti za pocity pronásledovatele, ale i ostatních zúčastněných osob.

Alex manipulativní chování pronásledovatele explicitně pojmenovává a popisuje:

„Pronásledovatel na mě vyvíjel intenzivní nátlak... Snažil se vyvolat falešný dojem v naší komunikaci, často si vymýšlel příběhy, aby se hodili k tomu, co mám ráda nebo co dělám. Snažil se mě emocionálně manipulovat, například, že je na tom psychicky špatně, umřel mu někdo blízký, a takové. Také jsem zpětně zjistila, že se pronásledovatel setkal s několika mými přáteli z minulosti i současnosti a zjišťoval informace o mně, které následně využíval v manipulativní komunikaci se mnou a navození pocitu, že toho máme hodně společného.“

Přestože Alex neměla tendenci svou zkušenost zlehčovat jako některé jiné participující a zdá se, že si dostatečně uvědomuje (a uvědomovala) vážnost situace, i ona vyjadřuje pocit odpovědnosti za zúčastněné osoby, jako by se do této situace dostala vlastní vinou:

„Necítila jsem u nich takovou podporu, naopak jsem sama začala pochybovat o sobě a o tom, zda nedošlo jen k nějakému nedorozumění.

Nakonec jsem se rozhodla neinformovat policii, protože jsem měla obavy o další případnou eskalaci situace, a z toho, že by osoby, které byli do situace vtaženy pronásledovatelem měli nějaké nepříjemnosti.

...Bohužel jsem měla pocit, že mi nebyla poskytnuta dostatečná pomoc, což bylo způsobeno ovšem mojí vinou, jelikož jsem o pomoc nepožádala.“

U Viktorie je zřejmé, že se již od počátku s pronásledovatelem bavila, jak i sama tvrdí, spíše ze slušnosti:

„No...on mi začal psát. Nejdřív kamarádsky...odpovídala jsem ze slušnosti, celkem stručně, ale mile...chtěl se potkat. Já se s ním sama scházet nechtěla, jakože rande ne...“

Co se manipulativního chování týče, využíval Viktoriin pronásledovatel především image neúnavného romantika, který se jen tak nevzdává. Prostřednictvím romantických gest a předstíráním vztahu před ostatními přáteli se snažil vybájený vztah potvrdit, přestože ho opakovaně odmítala.

U Elišky byl přátelský vztah mezi ní a pronásledovatelem zřejmě částečně postaven na jejím pocitu odpovědnosti za jeho osud, což lze sledovat, když vypráví o jeho drogové závislosti a o tom, jak cítila potřebu mu pomoci:

„Bylo mi ho líto, tak jsem se s ním potkala.

... To mi nějak říkal, že jede v pervitinu a ještě hulil trávu a já jsem mu říkala, že to takhle nemůže jít dál a že umře, když bude takhle pokračovat. Snažila jsem se mu to prostě nějak rozmluvit.“

Anna popisuje, že se pronásledovatel projevoval manipulativně již během jejich vztahu:

„Teď už vím, že to byl manipulátor. Já žila věčně ve stresu, že zase udělám něco špatně a neustále jsem se mu snažila zavděčit a vyjít vstříc. To ale nešlo. Zároveň ale dokázal být moc hodný a někdy fakt pozorný, jenže takových dní bylo spíš málo.“

I ona projevuje pocit odpovědnosti za pocity druhých na úkor sebe sama:

„[Rodiče a přátelé] nevěděli, jak je to vážné a jak často se to děje. Takže ano, sdílela jsem s nimi situaci, ale jenom částečně... neřekla jsem jim všechno... nechtěla jsem, aby měli strach.“

I v této situaci jí záleželo na pocitech pronásledovatele:

„On mi v podstatě nic neudělal, já jsem se sice dost bála...ale taky mi ho bylo líto. On moc nikoho kromě mě neměl. Proto se na mě tak upnul, si myslím...“

Jak je možné, že tyto ženy tak často staví zájmy ostatních nad své vlastní, i v případě, že se ocitnou v nebezpečné situaci? Dow, Dawn a Mason (2018) mluví o sociální reprodukci zahrnující široké spektrum úkonů a odpovědnost za péči o lidský život a společnost. Sociální reprodukci lze sledovat v několika rovinách (každodenní, mikrosociální, mezigenerační, makrosociální) prostřednictvím jednotlivých osob, skupin i institucí. Podle autorek je tato reprodukce pro společnost nezbytná, jelikož ji drží pohromadě, bohužel je ale stále přisuzována ženám jakožto součást esencialistického narativu o genderové dělbě práce, podle něhož jsou ženy na základě svých reprodukčních schopností vhodné k péči nejen o děti, ale i další členy rodiny, potažmo společnosti, a považuje mateřství a péči za esenci ženství. Takový pohled egalitárního feminismu, který kritizuje polaritu a hierarchii pohlaví a snaží se dekonstruovat kulturní vzorce, vychází z předpokladu, že rozdílné chování žen a mužů je založeno na odlišné socializaci (v tomto případě že emoční práce a péče o druhé je přisuzována ženám). Bem přišla s teorií pohlavního schématu, když spojila teorii sociálního učení a kognitivně vývojovou teorii. Podle ní si děti aktivně budují představu o genderové dělbě práce a rolích, tato představa ovšem není nahodilá či libovolná, nýbrž je výrazně ovlivněná kontextuálně a utváří se skrze optická skla kultury (polarita, androcentrismus, esencialismus) (Bem, 1993). Podobně se podle Bourdieuho (1976) během socializace utváří habitus, který si jednotliví*é členové*ky společnosti internalizují, aby se spojili*y s ostatními v dané sociální struktuře. Na odlišnou socializaci žen a mužů (resp. dívek a chlapců) poukazuje i fakt, že těmi, kdo většinou oběti podporovaly či iniciovaly ohlášení případu byly další ženy (matky, kamarádky, kolegyně). Muži jsou v tomto kontextu zmiňováni výrazně méně.

4.5. Ignorování nesouhlasu a snah o ukončení kontaktu – hraje roli, kdo nesouhlas vyjadřuje?

Často vyskytujícím se vzorcem v rozhovorech je ignorování nesouhlasu a snah o ukončení kontaktu ze stran pachatele, všímám si ale, že hraje významnou roli také to, kdo nesouhlas vyjadřuje.

To přímo pojmenovala Viktorie, která popisuje, že její nesouhlas nebral pronásledovatel vážně, a přestože se více než rok snažila, aby ji přestal kontaktovat, vzal pronásledovatel tento fakt vážně až po tom, co mu byl vysvětlen jiným mužem (se kterým Viktorie navázala nový vztah):

„...věděla jsem hlavně, že NE pro něj nic neznamena...“

Pak už mi dal pokoj. Ale nechápu, že já jsem mu to samý, co mu řekl tenkrát můj přítel, říkala už snad stokrát, ale on to prostě pochopil, až když mu to řekl on...Jako by vůbec neposlouchal, co mu říkám, chápeš.“

I v případě Anny byly téměř roční snahy o ukončení kontaktu marné. Potom, co na něj Anna dvakrát zavolala policii, kontakt ustal:

„Ještě párkrát za mnou přišel před práci a jednou před dům, ale stačilo pohrozit policií a odešel.“

Je tedy evidentní, že tito muži rozuměli vyjadřovanému nesouhlasu, rozhodli se ho ale ignorovat. Ignorování nesouhlasu ze strany pronásledujícího je základním znakem nebezpečného pronásledování a vyskytuje se tedy hojně ve všech rozhovorech, je ale s podivem, že toto ignorování a násilné udržování kontaktu není více problematizováno ze strany dalších zúčastněných osob. Například policista v případě Elišky tvrdil, že si z ní pronásledovatel dělal legraci, vůbec však netematizoval to, že je tento kontakt nevyžádaný a nekonsenzuální (viz úryvek z části o bagatelizaci). Alex zase uvádí, že její známí, které pronásledovatel kontaktoval a setkal se s nimi, situaci zlehčovali, což vedlo k tomu, že o sobě začala pochybovat, přestože věděli, že vyjádřila nesouhlas s jeho jednáním a snažila se o přerušování kontaktu. Nejvýraznější ignorování snah o ukončení kontaktu zažila Marie, v jejímž

případě na základě známosti s pachatelem policie i přestupkový odbor schválně ignorovaly všechny důkazy, a začaly případ řešit jako přestupek kvůli tomu, že neměla důkaz o rozchodu, což je další zvláštnost na Mariině případu.

4.5.1. Konstrukce mužství a toxická maskulinita

Toto přijímání a naopak degradování (ne)souhlasu druhých lze vysvětlit tím, že tito muži vnímají hierarchii ve společnosti subjektivně, na základě patriarchálních hodnot a konstrukce mužství obecně. Jak tito muži konstruují své mužství a odkud toto pojmání pramení? Spolu s Connell (2005) lze tvrdit, že maskulinita není koherentní objekt, o němž lze produkovat obecné vědecké poznání, ale je aspektem v širší struktuře, je proto třeba zkoumat tuto strukturu, jaké maskulinity obsahuje, a jaké hierarchie skrývají. Connell definuje tři hlavní vztahy mezi maskulinitami: hegemonii, subordinaci, komplicitu a marginalizaci. Jak říká Kaufmann (1999), který upozorňuje na důležitý rozdíl mezi pohlavím a genderem, neexistuje jediná maskulinita (zde lze sledovat vliv jazyka – představa muže evokuje představu jediného mužství), přestože některé jsou hegemonní a jiné podřízené formy maskulinity. Všechny tyto formy jsou založené na mužské sociální moci, jsou ale komplexně přijímány jednotlivými muži, kteří rozvíjejí více či méně harmonické vztahy s jinými maskulinitami. Na osvojování si a formování vlastní maskulinity se podle něj podílí zakoušení moci a bolesti. Během socializace si lidé osvojují genderové principy a dochází k internalizaci mocenských vztahů – muži tak například zakouší moc, učí se vykonávat kontrolu nad ženami, moc přijímají za svoji. Tato moc tkví kromě vykonáváním kontroly nad ostatními také v přístupu ke zdrojům. Bolest je pak dle Kaufmanna cena za mužství a za moc, která je s ním spjatá. Je postavena na izolaci jednotlivců, která tak utvrzuje toxickou maskulinitu. Lze tak mluvit o ideologii maskulinit. Normou maskulinity je pak hegemonní maskulinita, velmi úzce vymezená kategorie, která je spojená s vyšším sociálním statutem a mocí, zdaleka ne všichni muži této normě však odpovídají, a právě proto mezi nimi dochází k hierarchizaci a rozdílnému sociálnímu postavení. V důsledku této maskulinity spadá mnoho mužů do bezmocných skupin trpících opresí. Potlačování emocí a potřeb ovlivňuje sebehodnocení, sebebřijetí a způsobuje odcizení se ženám i ostatním mužům.

Je také možné, že se nejednalo pouze o znevažování slova ženy, ale že „stáhnutí se“ pramenilo z přímé konfrontace nezaujaté osoby, která poskytla pronásledovateli objektivnější

pohled na celou záležitost. Z toho vyplývá, že vyvarování se bagatelizaci a přehlížení podobných situací v našem okolí může mít na řešení situace významný vliv. To by podporovalo Tittleovu teorii rovnováhy moci (2018) v kontextu hledání rovnováhy mezi deviantní motivací pronásledovatele a vnějšími kontrolními faktory (v tomto případě společenská kontrola reprezentovaná těmi, kdo vyjádřily* i nesouhlas) – pronásledoval by se podle této teorie stáhl proto, že byla tato rovnováha (uspokojení motivace a vyhnutí se společenským sankcím) narušena.

4.6. Používání sebedegradačního jazyka: sebeobviňování, paranoia

Přestože většina participujících působí velmi sebevědomě, při rozhovorech často používají sebedegradační jazyk, vyskytuje se sebeobviňování. Několik participujících mluví nejen o vině, ale i o paranoie, přestože byly prokazatelně pronásledovány a jejich strach tedy rozhodně nebyl iracionální, jak tomu v případě paranoi je.

Eliška popisuje své pocity takto:

„Nechtěla jsem chodit nikde sama, byla jsem paranoidní, že mě někdo sleduje.“

Anna popisuje svůj strach o život:

„Problasklo mi to hlavou...byla jsem na tom fakt špatně...spíš jsem byla paranoidní...že by mě zabil jsem si ve skutečnosti nemyslela ani tenkrát.“

Svoji zkušenost zlehčuje, když se směje a tvrdí, že její *paranoia* byla způsobena tím, že příliš sleduje filmy a přebírá tak odpovědnost či dokonce vinu za svůj strach, namísto toho, aby obviňovala pronásledovatele, který ji rok obtěžoval, choval se nepředvídatelně a fyzicky ji sledoval. To, že sama sebe obviňuje lze sledovat i při jejím vyprávění o tom, jak skončil její nový vztah. Omlouvá nového partnera, kterého odradilo chování pronásledovatele tím, že mu přesně neobjasnila situaci, protože: „já mu neřekla, co se přesně děje...Já jsem se styděla, že mám s takovým mužem vůbec něco společného.“

Alex popisuje, jak pochybovala sama o sobě, navíc tvrdí, že to, že jí nebyla poskytnuta dostatečná pomoc, bylo způsobeno její *vinou*, jelikož o pomoc nežádala, přestože o situaci věděl široký okruh osob a nikdo nenavrhnul či nevyhledal institucionální pomoc či podporu.

Viktorie několikrát popisuje svoji zkušenost za *trapnou*, což naznačuje stud z její strany. Konkrétně toto přídavné jméno popisuje k popisu toho, jak se cítila, když ve společnosti přátel pronásledoval předstíral vztah, a také k popisu toho, proč případ nenahlásila na policii. Dle jejích slov se jí to zdálo trapné, protože se jí zdálo, že jí v podstatě nic neudělal:

„Bylo to trapný, vždycky si ke mně sednul a dělal, jak kdybychom spolu chodili... Máma říkala, že bychom měly zavolat na policii...mně to přišlo trapný. On mi v podstatě nic neudělal. Tak jsem si myslela, že to bude trapný.“

4.7. Kyberstalking a nemožnost „schovat se“

Jak lze sledovat i na případech participující, kyberstalking je velmi rozšířeným jevem, kterému je ovšem těžké čelit, především proto, že jak uvádí report Světové banky, neexistuje žádný standardní mezinárodní rámec, který by upravoval konkrétně násilí na internetu. Právní ochrana je v této oblasti ve většině zemí světa stále slabá – zákony se vztahují na méně než jednu třetinu zemí (Affoum et al., 2023). Situaci komplikuje i absence obecně přijímané definice kyberstalkingu (viz Wilson et al. 2021 v části 2.1.2. Stalking). U nás je *vytrvalá komunikace prostřednictvím prostředků elektronických komunikací, písemně nebo jiné kontaktování* (§ 354) do trestního zákonu zařazena, což je ovšem, jak vyplývá i z následujících kapitol, pouze jedním z kroků v boji proti kyberstalkingu, potažmo stalkingu obecně.

Nové informační technologie přinesly nové výzvy. Situace participujících komplikovalo to, že si pronásledovatelé mohli v podstatě nekonečně vytvářet nové a nové profily na stejných, případně dalších platformách. Alex například uvádí:

„...když jsem si ho na některé platformě zablokovala, vždy našel jiný způsob, jak mě zkontaktovat. Moje sociální sítě sledoval přes falešné profily nebo známé, které kvůli tomu oslovil.“

Zkušenost s nemožností se na internetu „schovat“ má i Viktorie a popisuje ji takto:

„Tak jsem si ho blokla, ale on se vždycky zas někde zjevil. Blokla jsem ho na instagramu a zas mi psal na snapchatu, nebo si udělal další účet. Do toho ty dopisy.“

Podle Evropského institutu genderové rovnosti (EIGE), který se věnuje i kybernetickému násilí, jsou ženy ohroženy více než muži. Například se podle Centra pro výzkum kyberšikany mají adolescentní dívky v zemích OECD, tj. i v ČR, větší pravděpodobnost, že se s kyberšikanou setkají než chlapci (50,9 % oproti 37,8 %). Některé skupiny jsou také kybernetickému násilí vystaveny více než jiné – například LGBTQI+ nebo studentsvo se speciálními potřebami (EIGE, 2022). Studie Gay Lesbian and Straight Education Network například zjistila, že téměř polovina LGBTQ studentstva (48,7 %) se setkala s kyberšikanou (Hinduja, Patchin, 2020). Přimo ke kyberstalkingu u LGBTQ osob prakticky neexistují data.

5. Výsledky a diskuze

Na základě provedené analýzy jsem sestavila přehled základních systémových mezer, které umožňují nebezpečnému pronásledování (a zřejmě i dalším formám genderově podmíněného násilí) v naší společnosti přetrvávat ve stávající podobě a míře. Tyto mezery jsou překážkou tomu, aby byly případy řádně nahlašovány a řešeny v rámci stávajícího legislativního systému. Jedná se o toleranci určité míry násilí ve společnosti, selhávání bezpečnostních složek, přetrvávající genderové stereotypy, sklon k bagatelizaci těchto případů, neinformovanost spjatá se zobrazováním nebezpečného pronásledování, potažmo genderově podmíněného násilí v médiích.

5.1. Vliv genderového řádu

Ve společnostech akceptujících násilí na ženách v jakékoli formě jsou ženy považovány za přirozeně podřízené mužům (ne všechny ženy všem mužům). Nejčastěji se oběťmi trestních činů stávají lidé relativně mocensky deprivovaní – mladí, ekonomicky marginalizovaní, nebílí muži a ženy – obsah zákonů i způsob, jimž jsou prosazovány, závisí do značné míry na hodnotách a zájmech držitelů moci (Renzetti, Curran, 2005). Znovu se tak dostáváme k tomu, že většinu zákonodárstva a pracovníctva policie a justice tvoří bílí muži. Tento řád pak vytváří prostředí pro stereotypy a předsudky, bagatelizaci případů, nebo například nerovnoměrného

zastoupení žen ve státních orgánech, absenci dat apod., čemuž se věnují následující kapitoly. Základním řešením je tak samozřejmě prosazení genderové rovnosti. Základní strategií EU v této oblasti je genderový mainstreaming, který sestává ze čtyř kroků: implementace a organizace a šíření povědomí a přijetí odpovědnosti (směrnice, genderová odbornost), identifikace genderových rozdílů (popis, vyhodnocení), analýzy potenciálního genderového dopadu politiky, a následně přeformulování politiky (Evropská komise, 2008).

5.2. Neinformovanost, absence dat a zobrazování genderově podmíněného násilí v médiích

Dle NKC - gender a věda není genderově podmíněné násilí primárně projevem selhání jednotlivce, ale spíše organizační kultury umožňující, aby k němu docházelo. Konkrétně se může jednat například o absence nástrojů nahlašování, absence sběru dat, bagatelizace apod. (NKC gender a věda, 2023). NKC se zde sice vztahuje k organizační kultuře akademických institucí, na základě stávajících zjištění lze ale předpokládat, že i v obecných podmínkách budou selhání fungovat obecně (absence nástrojů nahlašování, nedostatek dat, bagatelizace). Podobně řeší kontext akademického prostředí výzkum UniSAFE. Podle něj se s genderově podmíněným násilím setkalo 74 % nebinárních osob, 66 % žen a 56 % mužů, nahlásí je však pouze 13% obětí, většinou z důvodu pochybností, zda bylo chování dost závažné (47 %), dále proto, že oběti v době incidentu akt vůbec neidentifikovaly jako akt násilí (31 %), že nevěří v to, že by došlo k jakémukoli řešení (26 %), nebo nevědomost, na koho se obrátit (13 %) (UniSAFE, 2021). Opět lze konstatovat, že přestože se jedná o výzkum v rovině konkrétních institucí, důvody k nenahlášení budou zřejmě podobné. Jak je možné, že je míra neinformovanosti o genderově podmíněném násilí, o které svědčí i zjištění v předchozích kapitolách, tak vysoká?

Výsledky analýzy rozhovorů potvrzují neinformovanost v této oblasti. Viktorie, Anna a Alex si například nebyly jisté, zda je jejich případ natolik závažný, že by se jím měla zabývat policie, nebo nevěřily, že by policie případ vyřešila. Informace, které měly o nebezpečném pronásledování k dispozici (příběhy známých či z internetu) vyhodnotily tak, že v jejich případě vlastně o nic nejde, přestože měl stalking na jejich životy silný dopad. V případě Marie se zřejmě nedá mluvit o neinformovanosti, ona sama byla informovaná i ze strany Bílého kruhu, věděla, jak se v daných situacích zachovat a jak postupovat při nahlášení,

došlo však k selhání ze strany policie a dále přestupkového odboru. Zda bylo selhání způsobeno pouze známostmi pachatele na policii a odboru, jemuž byl případ svěřen, zůstává otázkou, lze ale předpokládat, že pokud by všichni a všechny zúčastnění*é prošli*y důkladným školením v této oblasti, byli*y dostatečně informovaní*é a uvědomovali*y si tak závažnost situace, našla by se možná osoba, která by případ řešila řádně. Co se týče případu Elišky, policistovi, který ji přijal a vyslechl, by rozhodně školení v oblasti nebezpečného pronásledování a obecně o jednání s oběťmi rozšířilo obzory, a možná by se vyvaroval tak hrubé bagatelizaci případu. Sama Eliška neměla dostatek informací o tom, jaká jsou její práva, nebo na jaké organizace se může obrátit.

Za pozitivní zprávu v tomto ohledu můžeme považovat, že na konci října 2023 podepsalo Policejní prezidium Memorandum o spolupráci s osmi neziskovými organizacemi, která má zajistit efektivnější propojování trestných činů s organizacemi poskytujícími právní pomoc a podporu během trestního řízení (proFem, La Strada ČR, LOCIKA, Bílý kruh bezpečí, ROZKOŠ bez RIZIKA, Persefona a THEIA). Součástí jsou také vzdělávací programy pro policejní metodiky. Jak uvádí tiskový mluvčí Policie ČR Bocán, nejruznější výzkumy neziskových organizací uvádějí, že se podstatná část zejména zranitelných obětí zdráhá kontaktovat PČR, a právě to by podpis dohody mohl pomoci změnit (Bocán, 2023). Pathé et al. (2004) vyzdvihují výhody centralizovaného řešení stalkingu, a dochází k závěru, že v systému, kdy policie, soudní orgány a agentury na podporu obětí spolupracují, je méně pravděpodobné, že bude stalking úspěšně přetrvávat ve stejné míře.

Jak jsem již diskutovala výše, jedním z důvodů, proč je veřejnost tak málo informovaná o rozšířeném fenoménu nebezpečného pronásledování, je i způsob, jakým jsou prezentovány další formy násilí. Jak tvrdí Appeltová et al., v rámci genderově podmíněného násilí se média zaměřují hlavně na velmi brutální činy, většinou znásilnění, ideálně spojené s mediálně známými osobnostmi či například s osobami menšinových etnických skupin. Takové zprávy mohou u obětí méně brutálních či závažných činů vyvolat dojem, že jejich případ není dostatečně závažný. Je tedy potřeba sdílet všechny případy nebezpečného pronásledování – ne pouze ty, které skončily katastroficky, nebo ty, které jsou obzvláště brutální. O tom, že sdílení převážně závažných případů může od nahlašování a sdílení odradit ostatní, svědčí například případ participující Viktorie, která po přečtení dle ní horších zkušeností na internetu došla k závěru, že její případ není nahlášení hodn, přestože ji pronásledovatel velmi omezoval

v běžném životě. Navíc pokud se jedná o tak rozšířený fenomén jako je stalking, může se zdát, že se opravdu jedná o „normální“ chování, pokud se výrazně veřejně neproblematizuje.

Dalším systémovým selháním je absence sběru dat. V současné době u nás lze najít výzkumy týkající se některých forem genderově podmíněného násilí, opět se jedná ale hlavně o znásilnění a sexuální obtěžování. Co se týče stalkingu, data jsou velmi omezená, skoro žádná. Dostatek dat je přitom klíčový při snahách o genderovou rovnost, a to jak kvalitativních, tak kvantitativních. Jak říká Hedman et al. (1996), statistické údaje jsou třeba k řešení genderových problémů ve společnosti a k dosažení a monitorování národních a mezinárodních cílů a pomáhají prosazovat změnu, bořit stereotypy a šířit obraz reálné situace ve společnosti.

Ruku v ruce s absencí dat jde také nedostatečná prevence – již na základních školách jsou sice pořádány přednášky na téma bezpečnosti na internetu, většinou jsou však zaměřené na ochranu před neznámými osobami. Jaké jsou prostředky, nebo jak se bránit stalkingu a kyberstalkingu či kde leží hranice mezi stalkingem a romantickými gesty (tak jako v případě pronásledovatele Viktorie), se však děti ve škole nenaučí, a jsou tak odkázány na internalizaci stávajících norem.

5.3. Gender, moc a instituce: policie

Výsledky analýzy do jisté míry potvrzují teorii Basile et al. (2013), která tvrdí, že obecná schopnost násilí není silným predikátorem výskytu stalkingového chování, nýbrž že důležitou roli hrají moc a kontrola, kterou pachatel nad obětí pociťuje. Všechny z respondentek totiž uvedly, že před stalkingem nevykazovali pronásledovatelé známky agrese a násilí – naopak pokud bylo fyzické násilí (ve 3 z 5 případů) použito, bylo to až při demonstraci moci nad nimi. To odpovídá i výsledkům studie Brewster, podle které hraje moc (pokud existoval intimní vztah mezi pronásledovatelem a obětí) roli po celou dobu vztahu i po ukončení – během pronásledování se pak stalkující osoba snaží kontrolu a moc nad obětí obnovit. Nemohu však potvrdit její teorii, že míra fyzického násilí použitého k ovládnutí oběti je během vztahu vyšší než během pronásledování, a naopak psychická kontrola a zneužívání jsou během stalkingu častější než před rozchodem – z mé analýzy totiž vyplývá částečně opačný závěr. Psychickou kontrolu a zneužívání sice během stalkingu participující pociťovaly silněji po rozchodu, míra

fyzického násilí však během vztahu rozhodně vyšší než během pronásledování u mého vzorku vyšší nebyla – naopak k fyzickému násilí došlo poprvé až během něj.

Lze potvrdit teorii White a kol., jejichž model poukazující na potřebu mnohostranné teorie předpokládá, že mužská dominance ovlivňuje kulturní a sociální normy, které jsou dětmi přejímány z rodiny, vztahů s vrstevníky*icemi a intimních vztahů, což je reflektováno do jejich vztahů a v individuálních osobnostech a jednáních. Autorky v rámci modelu rozlišují pět úrovní, kterými se zabývá i moje analýza. Co se týče sociokulturní úrovně (1), té byla věnována významná část analýzy. Jendá se o historické, kulturní, sociální, komunitní a jiné vlivy na jednání jedince a konkrétně patří mezi zkoumané faktory genderové nerovnosti, předepsané genderové role, kulturní normy a mýty o ženách, mužích, rodině, vztazích, sexu, násilí atd. Podle autorek udržují násilí mužů na ženách ve společnosti kulturní mýty – kulturní normy upravující agresi jako nástroj mocných k podmanění slabých vzájemně interagují s genderovými nerovnostmi a vytvářejí prostředí pro násilí na ženách. Do této úrovně spadá podle autorek také vliv médií, který také zdůrazňuji v předchozí části (a o němž mluví i Appeltová a spol., když v analýze mediálního zobrazování genderově podmíněného násilí odhalují nedostatečnou informovanost či zaujatost médií, čemuž jsem se také detailněji věnovala v kapitole 5.2.). Další rozšiřující úrovní modelu je úroveň sociálních sítí či mezilidských vztahů (2) zaměřující se na historii osobních zkušeností s různými sociálními institucemi (rodina, vrstevníci, škola, církev, pracoviště), protože genderové normy i očekávání se přenášejí jejich prostřednictvím (naučené interakční styly apod.). Do této úrovně spadá také předpoklad teorie sociálního učení, že přinejmenším mírné formy stalkingu jsou ve skutečnosti vyučovány či posilovány rodinou, vrstevníky a médii – snahy o obnovení vztahu jsou totiž často považovány za přijatelné a jedinci jsou povzbuzováni k úsilí o něj navzdory odmítnutí. To lze sledovat například na příkladu pronásledovatele respondentky Viktorie, který využíval image romantického neodbytného nápadníka (mýtus, který zjevně i nadále přežívá), což jejich okolí vyhodnotilo jako běžnou snahu o navázání romantického vztahu. Dyadická úroveň (3) se zaměřuje na povahu mezilidských vztahů spíše než na historii. To znamená, že i specifické situační faktory mohou mít vliv na to, kdy a jak dojde ke stalkingu (osobní charakteristiky stalkera či oběti nejsou pro vysvětlení pronásledování dostatečné). Mezi takové faktory patří například odmítnutí, intimní vztahy, sexuální satisfakce ad. I tuto úroveň lze ve zkušenostech respondentek vysledovat, především pak odmítnutí a usilování o

intimní vztah ze strany stalkující osoby jakožto velice silný faktor. K situační úrovni (4) zaměřující se na tzv. situační proměnné zvyšující (nebo snižující) pravděpodobnost násilí nepřinášejí výsledky mojí analýzy dostatek poznatků. Spolu s autorkami lze ovšem předpokládat, že faktory jako například užívání drog a alkohol mají na stalking vliv vzhledem k tomu, že u (zřejmě) jediného pronásledovatele z mnou provedených rozhovorů, který byl drogově závislý, se pronásledování začalo projevovat až po tom, co začal drogy užívat, přestože do té doby byl mezi ním a respondentkou přátelský vztah. To, že hrají roli situační faktory jako je místo a čas ovšem zcela potvrdit nemohu, vzhledem k tomu, že pronásledovatelé si k obtěžování a fyzickým napadením často vybírali čas a prostředí, kde bylo incidentu přítomno více svědků. Poslední úroveň doplňující celý model je úroveň intrapersonální zaměřující se na charakteristiky pachatele. Na základě analýzy rozhodně vykristalizovaly některé společné charakteristiky pachatelů, vzhledem k malému vzorku a tomu, že jejich charakteristikám nebyla věnována zvláštní pozornost, však na jejich základě nelze generalizovat.

Vztah genderu a moci zkoumají Andrews et al., které ukazují, že je kategorie genderu zahrnuta v mocenských uspořádáních institucí a tyto instituce genderové nerovnosti dále posilují, a to především tím, že jsou často organizovány dle genderové dělby práce, ve které muži a ženy zastávají odlišné role, čímž utvářejí představy o tom, co je přirozené a žádoucí. Takové představy pak pomáhají naturalizovat vztahy nadvlády. Gender podle autorek formuje nejen to, co kdo dělá, ale i to, jak lidé různá povolání chápou – například od některých povolání se očekává tvrdost, rozhodnost, či bezohlednost (Andrews et al., 2017). Přestože u zaměstnanců*kyň policie je zejména při jednání s oběťmi velice důležitá empatie, mohou se tato stereotypní očekávání promítat do toho, jak se členové*ky bezpečnostních složek chovají a vystupují. Marie označuje jednání policie a hrubé, Eliška má pocit, že se jí policista vysmíval. U Alex a Viktorie (následně pak i u prvních dvou zmíněných) se pak vyskytuje nedůvěra v bezpečnostní složky. Čím lze neempatický až hrubý přístup policie v některých případech vysvětlit? Kromě již výše zmiňované nedostatečné informovanosti o dané problematice se může jednat o negativní předsudky vůči některým skupinám, snahu o demonstraci moci nebo o jiné okolnosti způsobené vnějšími vlivy, jako například syndrom vyhoření. Například Křivohlavý (1998) zařazuje povolání policisty*ky mezi druhy povolání nejvíce ohrožené burnoutem právě kvůli vysokým nárokům a emocionální vztahy. To vše

zastřešuje navíc fakt, že se jedná o maskulinizovaný obor: podle početních stavů příslušnictva PČR bylo k datu 1.1.2023 evidováno 7057 příslušnic PČR – žen z celkového počtu 39422 (Vokuš, 2023), z čehož vyplývá, že celých 82 % veškerého příslušnictva jsou muži.

Praktickým znakem výrazným maskulinizace oboru je pak to, že ženy jsou v této zprávě (a obecně v dokumentech PČR) označovány za policisty, nikoli policistky („K datu 1. ledna 2023 bylo z celkového evidovaného početního stavu *policistů* 7 057 žen.“ Vokuš, 2023) Výsledky studie, která zkoumala, jak maskulinní policejní kultura v Ghaně a Nigerii ovlivňuje zásahy v případech domácího násilí, ukazují, že se tato profesní kultura projevuje v osobních, strukturálních i provozních aspektech policejních zásahů a do značné míry postrádá genderovou citlivost (Yalley, 2020). Přestože se nejedná o českou studii, lze vycházet z předpokladu, že vztah mezi maskulinizací a nedostatečnou genderovou citlivostí bude fungovat podobně. Vyrovnanější zastoupení mezi policejními příslušnicemi by zajisté bylo krokem vpřed vyšší genderové senzitivitě. Hypšová a Štindlová provedly výzkum zaměřující se na emoční inteligenci (EI) příslušnictva PČR a běžné populace. Předpokládaly, že vzhledem k povaze povolání by měla být EI u příslušnictva PČR vyšší než u běžné populace, tato hypotéza však byla zamítnuta. Neexistenci tohoto rozdílu autorky vysvětlují problematikou výběrových řízení pro PČR – tím, že je stále obtížnější získat pro bezpečnostní sbory kvalitní uchazečstvo. Ženy běžné populace vykazovaly statisticky signifikantně vyšší úroveň celkové EI než muži, mezi policisty a policistkami byl však nalezen rozdíl nesignifikantní. Autorky vysvětlují, že to může být způsobeno vychýleností vzorku či metody měření a usuzují, že policistky mohou mít větší tendenci k podceňování sebe samých než policisté (Hypšová, Štindlová, 2021). To může být opět způsobeno tím, že se jedná o vysoce maskulinizovaný obor. Zastoupení žen ve vedoucích pozicích PČR bylo k 1.1.2023 408 žen z celkových 4036 vedoucích (Vokuš, 2023). Nedostatečné zastoupení žen na vedoucích a rozhodovacích pozicích je obecným problémem téměř ve všech odvětvích. Příčiny nedostatečného zastoupení žen nejen v politice (lze předpokládat podobné mechanismy i u vstupu do vedoucích pozic PČR) a tkví podle Šprincové a Mottlové (2015) v genderových stereotypech, nedostatečně transparentních pravidlech či nedostatečném množství flexibilních forem práce a nedostatečné nabídce předškolní péče.

5.4. Genderové stereotypy

Strategie pro rovnost žen a mužů na období 2020 – 2025 (2020) označuje genderové stereotypy za hlavní příčinu genderové nerovnosti ovlivňující všechny oblasti společnosti a zdůrazňuje nutnost systematického nalézání cest k jejich účinnému odstranění ve všech sférách a na všech úrovních společnosti.

V rozhovorech lze u všech pronásledovatelů vysledovat hned několik internalizovaných vzájemně se prolínajících genderových stereotypů. Jedná se o (1) stereotyp dominantního muže (submisivní ženy) – muži jsou přesvědčeni, že mají právo dominance nad ženou, či ji dokonce považují za svůj majetek. Stalkeři – muži mohou považovat pronásledování za své „právo“ vznést nárok na své bývalé partnerky. Tento stereotyp je součástí ideálu hegemonní maskulinity a je těžké ho vymýtit, protože je v podstatě všudypřítomný. Lamer a Weisbuch (2019) například zkoumají kulturní důsledky meidálního zobrazování mužů (muži se nepoměrně často objevují výše a v „hlučném“, reálném prostředí) a potvrzují hypotézu, že vystavení takovému kulturnímu vzorci způsobuje, že pozorovatelé podporují genderové stereotypy o dominanci – asociace mezi genderem a místem, kde je osoba zobrazována, tak může částečně vysvětlovat sociální přenos genderových stereotypů.

Dále se u pachatelů vyskytuje (2) přesvědčení o moci nad ženami, jejíž demonstrací si dokazují náležitost k dominantní maskulinitě. Jeleniewski Seidler propojuje vztah moci a emocionálnosti a tvrdí, že narození s mocí a privilegiem nezaručuje schopnost dosáhnout naplnění v intimních vztazích. Muži si často neuvědomují svoje pocity zranitelnosti, což se může transformovat do hněvu či násilí jakožto reakce na pocity nedostatečnosti (Jeleniewski Seidler, 2007). Podobně označuje Kaufmann (1999) cenou za mužství a moc, která je s ním spjatá, bolest a izolaci jednotlivců utvrzující toxickou maskulinitu. Hegemonní maskulita, které se muži demonstracemi dominance snaží přiblížit, protože její normě zdaleka ne všichni muži odpovídají, vede k hierarchizaci a rozdílnému sociálnímu postavení, což vede k tomu, že mnoho mužů spadá do bezmocných skupin trpících opresí. I podle Kaufmanna pak vyvstávají na povrch potlačené emoce v různých formách (agrese, násilí, závislost).

Dalším takovým stereotypem (2) je představa muže jakožto aktivního (a pasivní ženy), která je silně zakořeněna v jazyce. Valdřová (2006) říká, že nerovný status je nedílným rysem genderových rolí, přičemž ženy vždy zaujímají znevýhodněnou pozici. Například zde diskutovaná představa pasivní ženy je postavena proti aktivnímu muži. Ruku v ruce jde pak

(5) představa muže jako lovce (a ženy jako kořisti). To lze ilustrovat například na případu Viktorie, jejíž pronásledovatel se považoval za romantika a nebezpečné pronásledování za romantické dobývání, nebo pronásledovatele Elišky, který byl po zjištění, že jeho kyberstalking nahlásila, šokován a než jí začal opět vyhrožovat, označil ji za hloupou a tvdil, že je *jen její bývalý spolužák, který s ní chce mít sex*.

Všechny zmíněné stereotypy jsou založeny na představě binarity pohlaví. Jak již bylo zmíněno, boj proti genderovým stereotypům a s nimi provázaným genderově podmíněným násilím si klade za cíl Strategie pro rovnost žen a mužů (2020). Strategie genderové stereotypy přímo označuje za příčinu genderové nerovnosti a předkládá návrhy, jak se posunout v jejich odstraňování. Za oblast strategického významu označuje například umělou inteligenci, kde existuje reálné riziko dalšího posilování genderových nerovností. Poznatky a řešení, jak odstranit genderovou předpojatost, má poskytovat rámcový program pro výzkum a inovace Horizont Evropa. Pomoci má dále například celoevropská komunikační kampaň zaměřená na boj proti genderovým stereotypům. Členské státy Komise vyzývá k ratifikaci a provedení Instanbulské úmluvy a Úmluvy Mezinárodní organizace práce k zabránění násilí a obtěžování ve světě práce, provedení směrnice o právech obětí a boji proti zneužívání dětí, shromažďování a dat o genderově podmíněném násilí, podpoře občanské společnosti a veřejných služeb při přecházení tomuto násilí a stereotypům (finanční prostředky jsou dostupné v rámci programu Občané, rovnost, práva a hodnoty 2021 – 2027). Jak říká Hedman et al. (1996), potřebujeme také statistiky týkající se genderových otázek, protože lidé jsou v této oblasti ovlivněni stereotypy, starými návyky a tradičními koncepty. Statistiky dle této příručky pomáhají prosazovat změnu a bořit stereotypy. Je evidentní, že tento problém se neodstraní sám, bohužel finančním i personálním zajištěním problematiky genderové rovnosti u nás je velmi slabé, je tedy třeba počítat s tím, že tento proces bude zřejmě ještě během na dlouhou trať.

5.5. Tolerance násilí

Obecně lze konstatovat, že tolerance určité míry násilí je v naší společnosti stále vysoká. To, jak je násilí ve společnosti vnímáno, je ovlivněno kulturními normami a stereotypy. Stále lze u nás například podle zákona děti fyzicky trestat, což se sice má změnit novelou zákona, která má zakázat fyzické tresty dětí, žádné postihy rodičům však ukládat

nemá (Český rozhlas, 2023). To vyvolalo různé reakce a bouřlivé diskuze, které ukázaly, že mnoho osob v naší společnosti se domnívá, že bez fyzického (i psychického) násilí nemůžeme existovat a úspěšně vychovat budoucí generace. V některých případech je také schvalováno či ospravedlňováno násilí vůči ženám, typickým příkladem je bití žen pomlázkou při velikonočních oslavách.

Měřítkem pro mezinárodní normy v oblasti genderově podmíněného násilí je Istanbulská úmluva, jejímž cílem je reflektovat na vysoký výskyt domácího a genderově podmíněného násilí, přispět k eliminaci jeho forem a najít standard prevence a potírání těchto forem násilí na mezinárodní úrovni (Ježková, 2013), a jejíž ratifikaci ČR stále odkládá. Nevůle k přijetí Úmluvy také svědčí o tom, že eliminace genderově podmíněného násilí nestojí vysoko v žebříčku priorit naší společnosti.

Dalším ukazatelem tolerance určité míry genderově podmíněného násilí je absence vzdělávacích programů a iniciativ zaměřujících se na jeho prevenci (viz kapitola 5.1. Neinformovanost, absence dat a zobrazování genderově podmíněného násilí v médiích).

5.6. Bagatelizace

Všechny výše systémové mezery přispívají k bagatelizaci případů nebezpečného pronásledování, potažmo genderově podmíněného násilí, jak ze strany bezpečnostních složek a médií, tak obětí samotných. Pathé et al. (2004) uvádí, že bagatelizace případů stalkingu je důsledkem kombinace nejednoznačnosti právních předpisů proti stalkingu a obecného nepochopení základního konceptu stalkingu, což má za důsledek oslabení antistalkingových zákonů, neschopnost nasměrovat pachatele na potřebnou pomoc a léčbu a nedostačnou ochranu obětí.

K bagatelizaci případů mohou přispívat i stereotypní představy o „ideální“ oběti či pachateli. Studie MacLin et al. poukazuje na to, že existuje jakási obecná představa souboru vlastností a fyzických atributů, kterými typický pachatel oplývá. V jejich případě se jednalo o cizího, zanedbaného muže – samotáře (nebo člena gangu), vysokého vzrůstu, s delšími vlasy, co se vnitřních charakteristik týče, byl obvykle spojován s psychickými problémy, nejistotou, nízkým vzděláním, frustrací, agresí... Tyto atributy se samozřejmě liší na základě historicko-kulturního kontextu, ale obecně lze tvrdit, že stereotypy o charakteristikách pachatelů odpovídají dominantním představám o různých etnických skupinách, a že mohou ovlivňovat

rozhodování i při soudních řízeních (MacLin et al., 2006). Jak říká i Renzetti a Curran, ženy mají větší obavy z kriminality, a stanou-li se oběťmi, je pravděpodobnější, že tato událost zůstane skryta, bude přehlížena, nebo bagatelizována. K jejich strachu navíc přispívají i obecně rozšířené představy o kriminalitě a zločincích, tj. například představa, že se nejčastěji jedná o neznámého násilného muže, přestože nejčastějším pachatelem je někdo, koho znají (Renzetti, & Curran, 2005). Představa pachatele – cizince je velmi nebezpečná, především proto, že může často docházet k podcenění vážnosti situace nejen ze strany obětí, ale i jejich okolí. Představu pachatele jakožto cizince si do jisté míry zachovávají i respondentky, které popisují, že po tom, co je jejich blízký (nebo známý) člověk začal pronásledovat, a začaly pociťovat nebezpečí, ho začaly vnímat jako cizího, nebo popisují, že se naprosto změnil. Představa pachatele jakožto neznámého cizince také souvisí s přehlížením nebezpečných faktů u blízkých nebo dobře známých osob. To lze sledovat například u Elišky, která byla s pronásledovatelem v běžném kontaktu a netušila, že je to ta samá osoba, která ji dlouhodobě vyhrožuje a obtěžuje ji z jiného účtu, přestože věděla, že užívá drogy a může se chovat nepředvídatelně. Její pocit blízkosti s touto osobou a představa pronásledovatele jako cizince či někoho vzdálenějšího, jí toto neumožnila vidět. Dále například Anna uvádí:

„Přišlo mi, že on je najednou...že se změnil...to asi jo, ale byl najednou úplně jiná osoba a nevěděla jsem, co od něj můžu čekat.“

Ve skutečnosti se tedy může jednat spíše o opačný efekt – spíše než že by se pronásledovatelé zničehonic změnila a staly se z nich jiné osoby, oběti si do nich a jejich násilného chování začaly promítat stereotypní představu neznámého zla.

Problémem ale nejsou pouze stereotypní představy pachatele, ale i vnímání oběti je do určité míry zkresleno. Howard uvádí, že genderové stereotypy mají vliv na vnímání a prisuzování viny. Ženy jsou obecně považovány za zranitelnější vůči tresným činům (zejména znásilnění), což souvisí i s představou, že by měly být obzvláště obezřetné, aby těmto činům předcházely, zároveň jsou ale ženám prisuzovány nižší schopnosti bránit se (Howard, 1984). Takové představy – mýty o znásilnění – jsou zakořeněnou součástí kultury znásilnění a existují na kulturní, institucionální i individuální úrovni. Tyto mýty vedou k sekundární viktimizaci, když oběti sdílí či nahlásí znásilnění (Ryan, 2019). Tyto stereotypní představy o

tom, jak má oběť vypadat a chovat se, lze vztáhnout i na další příklady genderově podmíněného násilí, ne pouze na znásilnění.

5.7. Neoliberální tlaky

V řešení problematiky nebezpečného pronásledování lze sledovat silný vliv neoliberálních ideálů, a to ve dvou rovinách. Za první (1) jsou zde výrazné tlaky na individuální osobní odpovědnost, které mohou být živnou půdou pro připisování viny obětem a komplikovat přístup k podpoře a řešení situace. Neoliberální představa, že vzhledem ke své svobodné vůli musíme nést i zodpovědnost, však selhává v hlavním bodě – implikuje totiž, že máme všichni stejné možnosti tuto vůli uplatnit a zodpovědnost nést a absolutně tak přehlíží sociální nerovnosti. Jak říká Kolářová, když vysvětluje strategický význam kategorie „postižení“ a „rasy“ pro přeformulování politických a normativních obrysů občanství, například to, kdo si zaslouží a nezaslouží sociální pomoc v době sociální krize je ovlivněno neoliberální představou o dobrém fiskálním občanovi (nepřízřusobivý občan si ji nezaslouží) – jedná se o normativ bílého občana, který se o sebe postará sám (Kolářová, 2014). O proměně konceptu občanství mluví i Duggan, podle které se občané*ky stávají klienty*kami státu, což nabourává představu spravedlivého přerozdělování a jde proti principu solidarity. Tím se zmenšuje prostor pro uvažování o veřejném (Duggan, 2003). Za druhé (2) tak můžeme sledovat nedostatečné zasahování státu (protože je odpovědnost přenášena na jedince a thr, je stát vnímán jako čím dál méně důležitý), konkrétně se jedná například o to, že státní orgány nemají dostatečné informace, vzdělání či finance, aby byly schopny poskytnout obětem vhodnou pomoc a ochranu.

5.8. Stávající legislativní systém

Zjištění analýzy také podporují výsledky Häll, která upozorňuje na rozdíly mezi zamýšleným obsahem (potažmo účinkem) zákona a jeho realizací v praxi, existují totiž rozdíly v interpretaci zákona a přístupu k poskytování pomoci obětem, ale roli hrají také vnější faktory. V mém případě jsem se zaměřila především na širší sociální kontext. Podobně jako Burman a Johnstone (2009) zkoumající fakt, že počet odsouzených za sexuální násilí ve Skotsku zůstává stále nízký i přes legislativní reformy, lze tedy tvrdit, že i přes legislativní reformy může praxe oslabovat záměr, jelikož ženám i nadále není poskytnuta podpora a

bezpečnost, navíc hraje velkou roli i vliv veřejného mínění, čemuž se taktéž věnuji v předchozí části práci.

Stávající právo tak lze kritizovat ve třech dimenzích, které představuje Špondrová. (1) Kritice samotného obsahu antistalkingového zákona jsem se, jak jsem již zmiňovala, příliš podrobně nevěnuji, z výsledků soudních jednání však vyplývá, že minimálně výše trestů by měla být podrobena dalšímu zkoumání. V rámci stále této dimenze ovšem upozorňuji na nedostatečnou právní úpravu politiky pro rovnost, jelikož je stalking spolu s nadkategorií genderově podmíněného násilí rozhodně nedostatečně řešen (viz část Tolerance násilí). Výrazněji se zaměřuji na feministickou kritiku vzniku, interpretace a aplikace práva (2), zejména na přístup ze strany policie a také nedostatečné zastoupení žen ve vedoucích pozicích. To vše souvisí s kritikou práva jako účinného nástroje prosazování spravedlnosti, kterým byl též věnován prostor v předchozí části práce.

K tomu, jakou přímou zkušenost mají oběti s vymáháním práva bohužel moje práce nepřináší dostatečné množství dat. Bezpečnostní složky byly kontaktovány ve 3 z 5 případů, z čehož dva případy se dále nedostaly – v případě Anny stačilo, že policie pronásledovatelí pohrozila, případu Elišky policie nevěnovala dostatečnou pozornost, takže nebyl dále řešen. Výsledky výzkumu proFem, který se sice zabýval domácím násilím (pro ilustraci ale bude muset stačit, vzhledem k tomu, že dat týkajících se stalkingu je nedostatek) ukazují, že ženy zažívající násilí od partnerů řešily poslední situaci domácího násilí s policií na místě ve 13 % případů. Ve ¾ těchto případů policie na místě nějak konala, nejčastěji však pouze formou domluvy (což je přesně případ Anny), ¼ těchto případů vůbec na místě neřešila. K soudnímu jednání došlo pouze u 2 % těchto případů a u 1 % k soudu směřuje, ale zatím k němu nedošlo (Kunc et al., 2012). Není tedy na místě řešit, zda a nakolik jsou tresty stanovené zákonem adekvátní, a do jaké míry by měl být zákon týkající se přímo nebezpečného pronásledování upraven, to je problémem pro jiný výzkum. Otázkou spíše je, nakolik jsou legislativa a legislativní změny přínosné, pokud kvůli strukturálním překážkám často ani nedojde k nahlášení činů, natožpak k trestnímu stíhání? Stejně jako Häll lze tedy tvrdit, že aplikace zákona se může lišit od teoretických představ. Existují značné rozdíly v samotné interpretaci a nahlížení zákona samotného i v přístupu k otázce, jakou pomoc obětem nabídnout. To se v případě nebezpečného pronásledování projevuje hlavně nuancemi v představách obětí i pracovníků*ic bezpečnostních složek o závažnosti situace. Zkušenosti pracujících

v sociálních službách se podle výsledků studie Häll liší od teorie (očekávání), existují totiž rozdíly v interpretaci zákona a přístupu k poskytování pomoci obětem, ale roli hrají také vnější faktory, stejně tak jako v případě stalkingu.

6. Závěr

V této práci jsem se zaměřovala na fenomén stalkingu v českém kontextu. Hlavním cílem bylo proniknout do zkušenosti pěti žen, které nebezpečné pronásledování samy zažily, prostřednictvím interpretativní fenomenologické analýzy rozhovorů s nimi a zkoumat sociální pozadí tohoto problému. Pomocí IPA jsem se snažila hloubkově porozumět individuálním zkušenostem relativně malého vzorku, poznatky jsem však využila pro zkoumání společenského kontextu. Na základě již existujících výzkumů lze předpokládat, že tyto zkušenosti rozhodně nejsou ojedinělé a zasazují je tedy do širších sociálních souvislostí.

Co se týče první výzkumné otázky, motivace obětí případ nahlásit či nikoli byly ovlivněny několika faktory. Roli hrál strach a hrozba reálného nebezpečí, že pronásledování přejde z online formy do fyzického prostředí. Žádná z respondentek nenahlásila stalking v případě, že nepřešel ve fyzické pronásledování, případně až tehdy, když došlo k fyzickému napadení pronásledovatelem. Jedna z respondentek si nebyla jistá, zda pronásledování probíhalo i ve fyzické formě, případ však také nahlásila až potom, co měla důvodné podezření, že tomu tak je. S ohlášením policii měly zkušenost tři respondentky, jedna z nich byla s postupem policie spokojená (policie případ řešila pouze domluvou, která ale k rozvázání problémů dle výpovědi participující stačila). Dvě respondentky se setkaly s neprofesionálním jednáním a jejich případ policií vyřešen nebyl. Motivace případ neohlašovat (u ostatních dvou respondentek, ale původně i u jedné, která případ nakonec nahlásila) pramenila zpravidla z nedůvěry v policii anebo vlastní bagatelizace případu, přestože dopad na běžný život byl u všech participujících nepopiratelný. Pouze jedna z respondentek využila pomoc Bílého kruhu bezpečí, který se na pomoc obětem podobných trestných činů zaměřuje. Ani přesto se jí nepodařilo zkušenost zpracovat, organizace jí totiž byla bohužel schopna pomoci pouze v právních a spíše teoretických otázkách, řešení ale selhalo na systémových či infraskruturních nedostacích (nedostupná psychologická pomoc, dlouhé čekací lhůty, neúčinnost v jednání policie). Ukázalo se, že velkou roli také hraje to, s kým z okolí a do jaké

míry je případ sdílen. Blízké osoby většinou přišly s iniciativou případ nahlásit, nebo v tom oběť minimálně podporovaly. Na základě analýzy jsem představila přehled základních systémových nedostatků či mezer, které jsou překážkami v účinném řešení fenoménu nebezpečného pronásledování. To, co stalkingu a zřejmě i dalším formám genderově podmíněného násilí pomáhá ve společnosti přetrvávat ve stávající formě a rozsahu, je neinformovanost spojená s absencí dat a způsob zobrazování genderově podmíněného násilí v médiích, zakořeněnost genderových stereotypů a mýty o oběti a pachateli, tolerance určité míry násilí v naší společnosti, neoliberální tlaky přispívající k přenášení odpovědnosti na oběti, a v neposlední řadě neúčinné jednání maskulinizované policie, která je jakožto instituce silně ovlivněna vším výše zmíněným. Zásadní pro výskyt všech těchto nedostatků je pak vliv stávajícího genderového řádu.

Konstatuji tedy, že nejnutnější změny se tedy netýkají přímo stávající legislativy (přestože výše trestů je diskutabilní, to je však téma pro jinou práci), ale výše popsaných oblastí. Dochází-li totiž neustále k bagatelizaci případů, neexistuje-li dostatečné množství dat týkající se této problematiky a častá je i neinformovanost a neúčinné jednání policie, nepomohou ani další legislativní změny v této oblasti. Naopak české antistalkingové zákony (až na výši trestů, o které by se, jak jsem zmiňovala, dalo diskutovat) jsou ve světovém měřítku poměrně pokročilé, zákony v mnohých zemích jsou totiž příliš stručné a abstraktní, nebo na rozdíl od českého zákona často nezahrnují definici strachu nebo kyberstalking. V některých zemích dokonce antistalkingový zákon ani nebyl implementován.

Ve výsledcích nastiňuji možná systémová řešení fenoménu. Ty zahrnují především úsilí o získávání dat týkající se stalkingu, potažmo genderově podmíněného násilí, která jsou nyní nedostatečná. S tím souvisí systematický boj proti němu, například ratifikací Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí a podniknutím nezbytných kroků k jeho odstraňování. Dále je zapotřebí věnovat mu dostatečnou mediální pozornost a edukovat veřejnost o projevech, řešeních, ale i dopadech tohoto násilí. Dále je nezbytným efektivnější propojování trestných činů s organizacemi poskytujícími právní pomoc a podporu během trestního řízení, čemuž byl v říjnu 2023 učiněn první krok podpisem Memoranda Policejním prezidiem s neziskovými organizacemi, který má toto propojování zajistit.

Seznam použité literatury

Agentura Evropské unie pro základní práva a Rada Evropy (2020). *Příručka evropského antidiskriminačního práva*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-handbook-non-discrimination-law-2018_cs.pdf

Allen, J. M. (1966). *Look Who's stalking: Seeking a Solution to the Problem of Stalking*. Blackstone Press.

Andrews, A., Carlson, J., Ray, R. (2017). *The social life of gender*. SAGE.

Appeltová, E., Možíšová J., Vochocová L. (2016). *Analýza mediálního zobrazování genderově podmíněného násilí*. Oddělení rovnosti žen a mužů Úřadu vlády ČR.

Barrett, B., Pierre M., & Vaillancourt, N. (2011). Police Response to Intimate Partner Violence in Canada: Do Victim Characteristics Matter?. *Women & Criminal Justice*. 38-62. <https://doi.org/10.1080/08974454.2011.536057>

Basile, K. C., Hall, J. E., & Walters, M. L. (2013). Expanding Resource Theory and Feminist-Informed Theory to Explain Intimate Partner Violence Perpetration by Court-Ordered Men. *Violence Against Women*, 19(7), 848-880. <https://doi.org/10.1177/1077801213497105>

Beauvoir, S. de. (1967). *Druhé pohlaví*. Praha: Orbis. (Josef Kostohryz & Hana Uhlířová, Trans.).

Beck, U. ([1986]2004). *Riziková společnost*. Já jsem já: o izolovanosti, společném životě a konfliktech mužů a žen v rámci rodiny i mimo ni. SLON. 161–194.

Bem, S. L. (1993). *The Lenses of Gender: Transforming the Debate on Sexual Inequality*. Yale University Press.

Benešová, P. (2011). *Stalking – nebezpečné pronásledování*. <https://t.ly/-EhvA>

Berger, P., & Luckmann, T. (1966). *Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*, s. 64 – 129.

Bocán, J. (2023). *Pomoc obětem trestných činů*. Policie ČR. <https://www.policie.cz/clanek/web-informacni-servis-zpravodajstvi-pomoc-obetem-trestnych-cinu.aspx>.

Bograd, M. (1990). Why We Need Gender to Understand Human Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 5(1), 132-135. <https://doi.org/10.1177/088626090005001013>

Bookwala, J., & Zdaniuk, B. (1998). Adult attachment styles and aggressive behavior within dating relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 15(2), 175–190.

Bourdieu, P. (1998). *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.

Bourdieu, P. (2000). *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum.

Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. Basic Books.

Brewster, M.P. (2003). Power and Control Dynamics in Prestalking and Stalking Situations. *Journal of Family Violence* 18, 207–217.

Buraj, I. (2006). Michel Foucault and His Innovative Conception of Power. *Filozofia*. 533 – 546.

Burgess, A. W., Baker, T., Greening, D., Hartman, C. R., Burgess, A. G., Douglas, J. E., & Halloran, R. (1997). Stalking behaviors within domestic violence. *Journal of Family Violence*, 12, 389-403.

Burman, M., Johnstone, J., de Haan, J., & Macleod, J. (2010). *Responding to Gender-based Violence in Scotland: The Scope of the Gender Equality Duty to Drive Cultural and Practical Change*. Project Report. Equality and Human Rights Commission, Edinburgh, UK.

Butler, J. (2004). *Undoing gender*. Psychology press.

Butler, J. (2006). *Gender Trouble*. Routledge.

Butler, J. (2014). *Trampoty s rodom: feminizmus a podryvanie identity* (J. Juráňová, Trans. 2., revidované vydanie ed.). Bratislava: ASPEKT.

Catalano, S., Smith, E., Snyder H., & Rand M. (2009) *Female Victims of Violence*. Washington: U.S. Department of Justice Publications and Materials, 2009. NCJ 228356, s. 6. Dostupné z: <https://bjs.ojp.gov/content/pub/pdf/fvv.pdf>.

Connell, R. W. (2005). *Masculinities – The social organization of masculinity*, Berkeley: University of California Press: 67-87.

Cupach, W. R., & Spitzberg, B. H. (1998). Obsessive relational intrusion and stalking. In B. H. Spitzberg & W. R. Cupach (Eds.), *The dark side of close relationships* (pp. 233–263). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

De Fazio, L. (2009). The legal situation on stalking among the European member states. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 15, 229-242.

Dow, Dawn, & Mason, K. (2018). Gendering Social Reproduction. In Raka Ray, Jennifer Dawn Carlson, Abigail L. Andrews (eds.). *The Social Life of Gender*. Thousand Oaks: SAGE Publications, s. 121–146.

Duggan, L. (2003). The Incredible Shrinking Public. *The Twilight Of Equality?: Neoliberalism, Cultural Politics, And The Attack On Democracy*. Boston: Beacon Press.

Duntley, J. D., & Buss, D. M. (2010). The Evolution of Stalking. *Sex Roles*, 66, 311 – 327.

Dvořáčková, J. (2017). *Analýza existujících výzkumů v ČR v oblasti partnerského násilí*.

Etická komise UK. (2016). *Etický kodex*. <https://cuni.cz/uk-5317.html>

European Institute for Gender Equality. (2022). *Cyber Violence against Women and Girls. Key Terms and Concepts*. <https://t.ly/MNrQK>

European Institute for Gender Equality. (2023). *Forms of Violence*. <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/forms-of-violence>

European Institute for Gender Equality. (2023). *Gender-based Violence*. <https://eige.europa.eu/gender-based-violence>

European Institute for Gender Equality. (2023). *Gender-based Violence: Regulatory and legal Framework: Legal Definitions in the EU Member States*. <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/regulatory-and-legal-framework/legal-definitions-in-the-eu?ts=stalking>

European Institute for Gender Equality. (2023). *What is gender-based Violence?* <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/what-is-gender-based-violence>

European Union Agency for fundamental rights. (2015). *Violence against women: an EU-wide survey*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf

Evropská komise, Generální ředitelství pro zaměstnanost, sociální věci a sociální začleňování (2008). *Manuál pro gender mainstreaming politik zaměstnanosti, sociálního začleňování a sociální ochrany*. <https://data.europa.eu/doi/10.2767/19177>

Evropská komise, Generální ředitelství pro spravedlnost a spotřebitele. (2020). Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů Unie rovnosti: *Strategie pro rovnost žen a mužů na období 2020 – 2025*. <https://t.ly/FEspW>

Ferguson, E. K. (2017). *Annual Review of Political Science*, 20(1), 269-286.

Foucault, M. (1975). *Subjekt a moc*.

Fox, K. A., Nobles, M. R., & Akers, R. L. (2011). Is stalking learned phenomenon? An empirical test of social learning theory. *Journal of Criminal Justice*, 39(1), 39-47.

Frydecká, L. (2023). *Nebezpečné pronásledování*. Bílý kruh bezpečí. <https://www.bkb.cz/pomoc-obetem/trestne-ciny/nebezpecne-pronasledovani/>

Giorgi-Guarnieri, D., & Norko, M. A. (2007). Stalking: Introduction, Definition, and Epidemiology, in D. A. Pinals (ed.), *Stalking: Psychiatric perspectives and practical approaches*, Oxford Academic, <https://doi.org/10.1093/oso/9780195189841.003.0007>.

Golis, O. (2018). *Psycholožka: Oběti stalkerů prožívají podobné trauma jako přeživší leteckých katastrof*. Český rozhlas. https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/stalking-stalker-trauma-psycholozka_1807160600_ogo

Häll, S. A. (2020). Gendered law as a tool to approach intimate partner violence: A socio-legal study of the Swedish Social Services Act in practice.

Hall, S. (1998). The Rediscovery of Ideology. In Julie Rivkin, Michael Ryan (eds.). *Literary Theory: An Anthology*. London: Blackwell Publishers, s. 1050–1063.

- Hall, G. C. N. & Hirschman, R. (1991). Toward a theory of sexual aggression: A quadripartite model. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59, 662-669.
- Haraway, D. (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*, 14(3), 575–599.
<https://doi.org/10.2307/3178066>.
- Harding, S. (1986). *The Science Question in Feminism*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Harding, S. (1993). Rethinking standpoint epistemologies: what is “strong objectivity”?’ in L. Alcoff and E. Potter (eds), *Feminist Epistemologies*. London: Routledge.
- Harmon, R. B., Rosner, R., & Owens, H. (1995). Obsessional harassment and erotomania in a criminal court population. *Journal of Forensic Science*, 40, 188-196.
- Hašlová, E. (2020). Co je stalking a kyberstalking? Policie ČR.
<https://www.policie.cz/clanek/na-internetu-s-obezretnosti.aspx>
- Havelková, H. (2007). Náměty k diskusi o českém genderovém kontextu. In Knotková-Čapková, Blanka (ed.). *Ročenka katedry genderových studií FHS UK 05/06*. Praha: UK
- Havelková, H. (2016). [audiozáznam] Úvod do feministických teorií. FHS UK.
- Hedman B., Perucci F., & Sundström P. (1996). *Engendering Statistics. A Tool for Change*.
- Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2020). *Bullying, Cyberbullying, and Sexual Orientation/Gender Identity*. Cyberbullying Research Center.
- hooks, b. (1952). *The Will to Change: Men, Masculinity, and Love*. Statistics Sweden

Hypšová, P., & Štindlová S. (2021). Emoční inteligence příslušníků Policie České republiky a běžné populace: vybrané demografické charakteristiky. *Československá psychologie 2021, ročník LXV, číslo 6*. <https://doi.org/10.51561/cspsych.65.6.592>

Chalk, R., & King, A. P. (1998). *Violence in Families. Assessing Prevention and Treatment Programs*. National Academy Press.

Chan, A. H., Kennedy H. C., & Sheridan, L. (Eds.). (2020). Psycho-criminological approaches to stalking behavior: An international perspective. Wiley. *Crime Law Soc Change* 75. pp. 189–192.

Chornesky A. (2000). The dynamics of battering revisited. *Affilia*, 15(4), 480–501. <https://doi.org/10.1177/08861090022094074>

Jarkovská L., & Lišková K. (2008). Genderové aspekty českého školství. *Sociologický časopis Vol. 44, No. 4*: 683 – 701.

Jason, L. A., Reichler, A., Easton, J., Neal, A., & Wilson, M. (1984). Female harassment after ending a relationship: A preliminary study. *Alternative Lifestyles*, 6, 259-269.

Jeleniewski Seidler, V. (2007). Masculinities, Bodies, and Emotional Life. *Men and Masculinities*, 10(1), 9-21. <https://doi.org/10.1177/1097184X07299636>

Ježková V. (2016). *Bílá místa české legislativy*. Profem.

Kalmuss, D. S. (1984). The intergenerational transmission of marital aggression. *Journal of Marriage and the Family*, 46 (1), 11-19.

Katz, J. N. (2013). Vynález heterosexuality. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 14 (2): 4–13.

Kaufman, M. (1999). Men, feminism and men's Contradictory Experiences of Power. In Kuypers, J, A., (Ed.). *Men and Power*. 75-103.

Kelly, L. (1988). *Surviving sexual violence*. Cambridge, UK: Oxford, UK, Polity Press.

Kemp, M. A., & Neimeyer, G. J. (1999). Interpersonal attachment: Experiencing, expressing, and coping with stress. *Journal of Counseling Psychology*, 46(3), 388–394.

Kienlan, K. K. (1998). *The Psychology of Stalking*. Academic Press.

Kolářová, K. (2014). *(Ne)přizpůsobení krizi, nezpůsobilí občanství? „Postižení“ a „rasa“ v diskurzích krize*. Gender a výzkum

Koss, M. P., & Dinero, T. E. (1989). Discriminant analysis of risk factors for sexual victimization among a national sample of college women. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57(2), 242-250.

Kostníková, J. & Čermák, I. (2013). Interpretativní fenomenologická analýza. In T. Řiháček, I. Čermák, & R. Hytych (Eds.), *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy* (s. 9–43). Masarykova univerzita.

Křivohlavý, J. (1998). *Jak neztratit nadšení*. Grada Publishing.

Kunc K., Poláková, J., Hradecká, S., Hurychová, E., Budinová, A., & Klusáčková, M. (2012). *Ekonomické dopady domácího násilí v ČR*. Profem.

Lamer, S. A., & Weisbuch M. (2019). *Men over women: The social transmission of gender stereotypes through spatial elevation*. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2019.103828>

Langhinrichsen-Rohling, J., Palarea, R. E., Cohen, J., & Rohling, M. L. (2000). Breaking up is hard to do: Unwanted pursuit behaviors following the dissolution of a romantic relationship. *Violence and victims*, 15(1), 73-90.

Lorenz-Meyer, D. (2005). O politice lokace: strategie používané ve feministické epistemologii a jejich význam pro výzkum prováděný z feministické perspektivy. M. Linková, A. Červinková (eds.). *Thinking Borders. Gendered Examinations of Rationality, Objectivity and the Knowing Subject*. Praha: Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic, s. 75–94.

MacLin, M. K., & Herrera, V. (2006). The Criminal Stereotype. *North American Journal of Psychology*, 8(2).

Marin, A. J., & Russo, N. F. (1999). Feminist perspectives on male violence against women: Critiquing O’Neil and Harway’s model. In J. M. O’Neil & M. Harway (Eds.). *New Perspectives on Violence Against Women* (pp. 18–35). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Meloy, J. R., & Gothard, S. (1995). A demographic and clinical comparison of obsessional followers and offenders with mental disorders. *American Journal of Psychiatry*, 152, 258–263.

Millett, K. (1998). Sexuální politika. In L. Oates-Indruchová (ed.). *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 69–88. (P. Slabá, Trans.)

Morrisová, P. (2000). *Literatura a feminismus*. Brno: Host.

Muller, R. T., Thornback, K., & Bedi, R. (2012). Attachment as a mediator between childhood maltreatment and adult symptomatology. *Journal of Family Violence*, 27(3), 243–255.

Mustaine, E. E., & Tewksbury, R. (1999). A Routine Activity Theory Explanation for Women’s Stalking Victimization. *Violence Against Women*, 5(1), 43–62. <https://doi.org/10.1177/10778019922181149>

Národní zdravotnický informační portál. (2023). *Stalking*. Ministerstvo zdravotnictví ČR a Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. <https://www.nzip.cz/clanek/260-stalking>

Niklová, B. (2017). *Znásilnění jako Politikum*. <https://www.advojka.cz/archiv/2017/3/znasilneni-jako-politikum>

NKC gender a věda. (2023). Co je genderově podmíněné násilí? <https://t.ly/X-Cjd>

Nobles, M. R., & Fox, K. A. (2013). Assessing Stalking Behaviors in a Control Balance Theory Framework. *Criminal Justice and Behavior*, 40(7), 737 - 762. <https://doi.org/10.1177/0093854813475346>

Novák, P. (2011). Tisková zpráva: *Ministerstvo vnitra uspořádalo konferenci o stalkingu*. <https://www.mvcr.cz/migrace/docDetail.aspx?docid=21677706&doctype=ART>.

Novotná, D. (2012). *4 Tdo 1263/2012. Usnesení NS*. <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nscr/4-tdo-1263-2012>

Novotná H., Špaček O., & Šťovíčková Jantulová M., (eds.). (2019). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií.

Pancíř, T. (2023). *Děti mají právo vyrůstat v prostředí bez násilí*. Český rozhlas. <https://t.ly/d3cki>

Papežová, Z. (2023). *Prevence – stalking*. Policie ČR. <https://www.policie.cz/clanek/prevence-stalking.aspx>

Parkhill, A. J., Nixon, M., & McEwan, T. E. (2022). A critical analysis of stalking theory and implications for research and practice. *Behavioral sciences & the law*, 40(5), 562–583.

<https://doi.org/10.1002/bsl.2598>

Pathé, M. (2002). *Surviving Stalking*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2002, s. 7.

Pathé, M., Mackenzie, R., & Mullen, P. E. (2004). Stalking by law: Damaging victims and rewarding offenders. *Journal of Law and Medicine*.

Pease, B. (2000). *Recreating men: Postmodern Masculinity politics*.

Podaná Z., & Imříšková R. (2016). Victims' Responses to Stalking: An Examination of Fear Levels and Coping Strategies. *J Interpers Violence*. 792-809.

<https://doi.org/10.1177/0886260514556764>

Podaná, Z., & Imříšková, R. (2016). Victims' Responses to Stalking: An Examination of Fear Levels and Coping Strategies. *Journal of interpersonal violence*, 31(5), 792–809.

<https://doi.org/10.1177/0886260514556764>

Policie ČR. (2017-2022). Statistické přehledy kriminality za rok 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022.

<https://t.ly/D43Dk>, <https://t.ly/9MgEU>, <https://t.ly/8nqJA>, <https://t.ly/tY10z>, <https://t.ly/puHr0>, https://t.ly/uM_eN, <https://t.ly/GVHEd>

Pringle, J., Drummond, J., McLafferty, E., & Hendry, C. (2011). Interpretative phenomenological analysis: a discussion and critique. *Nurse researcher*, 18(3), 20–24.

<https://doi.org/10.7748/nr2011.04.18.3.20.c8459>

Profem. (2019). *Partnerské násilí dospívajících a mladých v ČR*.

Pusch, L. F. (1984). *Das Deutsche als Männersprache*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main.

Rada Evropy. (2011). *Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí*. <https://rm.coe.int/1680462471>

Reinharz, S. (1992). *Feminist methods in social research*. New York: Oxford University Press. Výběr: Conclusion, s. 240–269.

Reinharz, S., & Davidman, L. (1992). *Feminist methods in social research*. Oxford University Press.

Renzetti, C. M., & Curran, D. J. (2005). *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.

Ryan, K. M. (2019). Rape mythology and victim blaming as a social construct. *Handbook of sexual assault and sexual assault prevention*, 151-174.

Pácal, J. (2012). *4Tdo 379/2012. Usnesení Nejvyššího soudu*. <https://t.ly/tne6t>

Portál Salvia. (2023). <http://www.slv.cz/>

Šámalová, M. (2012). *8 Tdo 51/2012. Unesení Nejvyššího soudu*. <https://t.ly/Pp-GA>

Šmausová, G. (2002). Proti tvrdošijné představě o ontické povaze gender a pohlaví. In *Sociální studia 7: Politika rodu a sexuální identity*. Brno: FSS MU, s. 15–28.

Špondrová, P. (2020). Čí je právo? Tři vlny feminismu a tři dimenze feministické kritiky práva. In K. Šimáčková, P. Špondrová, B. Havelková (eds.). *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer, s. 15–39.

Šprincová, V., & Mottlová, M. (2015). *Kvóty a další opatření pro vyšší zastoupení žen v politice*. Fórum 50%.

Štefan, V. (2018). *Počet případů stalkingu se snižuje. To ale neznamená, že problém je na ústupu, říká odbornice*. Český rozhlas. <https://t.ly/euIzB>

Tindall, L., Smith J. A., Flower P., & Larkin, M. (2009). *Interpretative Phenomenological Analysis: Theory, Method and Research*., *Qualitative Research in Psychology*, 6:4, 346-347, <https://doi.org/10.1080/14780880903340091>

Tittle, C. R. (2018). *Control balance: Toward a general theory of deviance*. Routledge.

Tjaden, P., & Thoennes, N. (1998) *Stalking in America: Findings From the National Violence Against Women Survey*. NIJ Research in Brief.

Tjaden, P., & Thoennes, N. (1998). *Prevalence, Incidence, and Consequences of Violence Against Women: Findings From the National Violence Against Women Survey*. National Institute of Justice Centers for Disease Control and Prevention.
<https://www.ojp.gov/pdffiles/172837.pdf>

U.S. Department of Health & Human Services. (2023). *What is Stalking?*
<https://www.cdc.gov/injury/features/prevent-stalking/index.html>

UniSAFE. (2021). *Gender-based violence and institutional responses: Building a knowledge base and operational tools to make universities and research organisations safe*. <https://t.ly/-IPUD>

United Nations. (2014). OHCHR commissioned report. *Gender stereotypes and Stereotyping and women's rights*. <https://t.ly/mEs97>

Valdrová, J. (2005). *Jak jazyk zabíjí image odbornice*. Gender a výzkum.

Valdrová, J. (2006). *Gender a společnost*. UJEP.

Valdrová, J., Kolek, V. (2022). *Jazyk, gender a společenské procesy*. Gender a výzkum

Vaňková, M. (2009). *Přepis rozhovoru*. (PPT). Úvod do sociálněvědných metod. FHS UK.

Vokuš, J. (2019). *Nebezpečné pronásledování*. Policie ČR.

<https://www.policie.cz/clanek/zverejnene-informace-2019-nebezpecne-pronasledovani.aspx>

Vokuš, J. (2023). *Početní stavy příslušníků Policie ČR*. Policie ČR. <https://t.ly/5iffq>

Vokuš, J. (2023). *Podíl žen na celkovém počtu vedoucích příslušníků Policie ČR*. Policie ČR.

<https://www.policie.cz/clanek/podil-zen-na-celkovem-poctu-vedoucich-prislusniku-policie-cr.aspx>

White, J., Kowalski, R. M., Lyndon, A., & Valentine, S. (2000). An integrative contextual developmental model of male stalking. *Violence & Victims*, 15(4), 373–388.

<https://doi.org/10.1891/0886-6708.15.4.373>

Wilson, C., Sheridan, L., & Garratt-Reed, D. (2022). What is Cyberstalking? A Review of Measurements. *Journal of Interpersonal Violence*, 37 (11-12), NP9763-

NP9783. <https://doi.org/10.1177/0886260520985489>

Affoum, N. R. M., Santagostino Recavarren, I. M., Vohra, N., & Wodon, Q. (2023).

Protecting Women and Girls from Cyber Harassment: A Global Assessment of Existing Laws.

Global Indicators Briefs No. 18. World Bank Group.

Yalley, A. A. (2020). *Gender, masculinity and policing: An analysis of the implications of police masculinised culture on policing domestic violence in southern Ghana and Lagos, Nigeria*. In: Social Sciences & Humanities Open.

Zákon § 354 Sb. (2009). *Nebezpečné pronásledování*. Trestní zákoník.

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40?text=354>

Zákon č. 45/2013 Sb. (2013). *Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů*.

Trestní zákoník. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-45>

Přílohy

Příloha 1: Usnesení Nejvyššího soudu

Příloha 2: Informovaný souhlas pro participující

Příloha 1: Usnesení Nejvyššího soudu²

(1) ³Rozsudkem Okresního soudu Brno-venkov ze dne 23. 6. 2011, sp. zn. 1 T 161/2010, byl obviněný M. S. uznán vinným přečinem nebezpečného pronásledování..., kterého se podle popsanych skutkových zjištění dopustil tím, že od měsíce dubna 2010 do 1. 11. 2010 telefonicky, formou SMS zpráv a osobně v M. kontaktoval J. Š., až padesátkrát denně, kdy se dožadoval společného soužití nebo finanční kompenzace ve výši až 5.000.000,- Kč za psychickou újmu způsobenou jejich rozchodem a náklady související s udržováním vztahu, které J. Š. odmítla, za což jí vyhrožoval, že ji srazí auto a že ublíží jejímu manželovi, aby trpěla jeho ztrátou, kdy poté, co si J. Š. kvůli tomuto chování obviněného změnila telefonní číslo, počal ji vyhledávat v místě bydliště v M., snažil se navázat s ní kontakt přes domovní telefon, tento v jednom případě poškodil, telefonoval a posílal SMS zprávy její matce J. M., dceři R. Š. a dožadoval se sdělení nového telefonického kontaktu na ni, či získání finanční kompenzace, a když v červenci 2010 matce a dceři poškozené opět telefonoval, zpětně jej telefonicky požádala, aby neobtěžoval nikoho z její rodiny, on odpověděl, že bere nůž a jde na ně, vzápětí přijel do M. do domu rodičů poškozené, odkud byl poté, co s rodinou na uvedená témata hovořil, vyprovozen Policií České republiky, dále po následných pokusech obviněného o kontakt s poškozenou tato na něj podala dne 13. 9. 2010 trestní oznámení, avšak i

² Usnesení a výsledky soudních jednání poskytují portály Salvia a Zákony pro lidi. Portál Salvia slouží primárně pro usnadnění úkonů spojených s výkonem obecné advokacie a obsahuje jak funkce pro širokou veřejnost nevyžadující přihlášení, tak rozšířené funkce dostupné po registraci. Katalog Judikatury na tomto serveru obsahuje rozhodnutí Ústavního soudu, Nejvyššího soudu, vybraná rozhodnutí vrchních a krajských soudů a další (Salvia, 2023). Podobně portál Zákony pro lidi přehledně poskytuje Sbirku zákonů, Monitro změn zákonů, Mezinárodní smlouvy, Právo EU a Rozhodnutí soudů. Tyto portály využívají mimo jakožto zdroj dat mimo jiné data Nejvyššího soudu, která jsou volně dostupná, vyhledávání v portálu Nejvyššího soudu však není tak přehledné.

³ Šámalová, M. (2012). 8 Tdo 51/2012. Usnesení Nejvyššího soudu. Dostupné z: <https://kraken.slv.cz/8Tdo51/2012>.

pak ji opět v místě bydliště vyhledával a nosil před dům různé věci, které tam nechával, a když dne 1. 11. 2010 v 18.30 hodin telefonoval její matce a požadoval peníze, v 18.40 hodin opět požadoval přes domovní telefon hovor s poškozenou, uhodil opětovně do domovního zvonku a poškodil jeho kryt, téhož dne ve 20.05 hodin opět zvonil u domovního zvonku, do toho sdělil, aby se s těmi penězi udávala, a zanechal na zemi věci, konkrétně posilovací stroj a igelitovou tašku s rozbitou porcelánovou mísou a oblečením, z místa odjel a opět ještě téhož dne ve 20.20 hodin zazvonil u branky, přivezl televizor a televizní stolek, dožadoval se rozhovoru s ní, a svého jednání zanechal až poté, co se na místo dostavila přivolaná policejní hlídka.

Za tento trestný čin byl obviněný... k trestu odnětí svobody v trvání tří měsíců, jehož výkon byl...podmíněně odložen na zkušební dobu v trvání jednoho roku.

- (2) ⁴Rozsudkem Městského soudu v Brně ze dne 16. 4. 2012, sp. zn. 7 T 42/2012, byl obviněný Ing. L. S. uznán vinným ze spáchání přečinu nebezpečného pronásledování podle ...tím, že

v době od 26. 7. 2011 do 11. 1. 2012 v B. nepříjemným způsobem pronásledoval svoji bývalou přítelkyni a zaměstnankyni H. V., a to každodenními telefonáty a SMS zprávami na telefonní čísla a na dvě soukromé e-mailové adresy s tím, že poškozenou miluje, aby se k němu vrátila, že chce obnovit vztah, přičemž později ji vulgárními výrazy urážel, posílal hanlivé e-maily jejím známým a příbuzným, vyhledával děti poškozené, chodil k jejímu bydlišti za účelem kontaktovat ji, na její jméno opakovaně objednával na internetu proti její vůli různé služby a zboží, ve své činnosti pokračoval i poté, co si poškozená H. V. změnila telefonní číslo i e-mailovou adresu, dále začal kontaktovat i syna poškozené M. L. a sestru poškozené M. K., dne 8. 1. 2012 pak na nové telefonní číslo sdělil poškozené, že ji snad zabije a následně dne 11. 1. 2012 poškozenou vyhledal v jejím bydlišti a dožadoval se vstupu do domu, přičemž uvedeným jednáním způsobil poškozené H. V. psychickou újmu, kdy musela vyhledat lékařskou pomoc u psychiatra.

⁴ Novotná, D. (2012). 4 Tdo 1263/2012. Usnesení NS. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nscr/4-tdo-1263-2012>

Za uvedené jednání byl obviněný Ing. L. S. odsouzen ... k trestu odnětí svobody v trvání tři měsíců...byl mu výkon uloženého trestu podmíněně odložen na zkušební dobu v trvání osmnácti ... byla současně uložena povinnost, aby ve zkušební době podmíněného odsouzení nekontaktoval osobně či prostřednictvím jiných osob jakýmkoli způsobem poškozenou H. V. ani nikoho z jejích příbuzných.

- (3) ⁵Rozsudkem Okresního soudu Praha – Západ...byl obviněný D. N. uznán vinným ze spáchání přečinu nebezpečného pronásledování...kterého se...dopustil tím, že v přesně nezjištěné době nejméně od 14. 8. 2010 do 10. 2. 2011 úmyslně opakovaně v nepravidelných intervalech nejméně v padesáti případech obtěžoval a pronásledoval poškozenou Š. S., tím, že ji z různých míst prostřednictvím mobilního telefonu s různými SIM kartami či prostřednictvím emailu kontaktoval v místě jejího bydliště v obci J., ulice v L. a v zaměstnání v obci J., a to zejména vyvoláním zvonění telefonu poškozené Š. S., zasíláním krátkých textových zpráv a emailů s vulgární a urážlivou erotickou tematikou obsahující mimo jiné výhrůžky znásilnění poškozené Š. S. a fyzického napadení v případě opuštění jejího bydliště, dále na základě osobních údajů poškozené Š. S. založil na síti internet nejméně dvě seznamovací stránky, na základě kterých poškozenou kontaktovali zájemci o seznámení s její osobou a krátké textové zprávy a emaily s vulgární a urážlivou tematikou týkající se poškozené Š. S. zasilal také spolupracovníkům poškozené ve společnosti XY a bývalému manželovi poškozené T. S., kdy toto jednání u poškozené vzbudilo důvodnou obavu o její život a zdraví.

Za uvedené jednání byl obviněný D. N. odsouzen...k trestu odnětí svobody v trvání 6 měsíců,...byl obviněnému výkon trestu, za současného vyslovení dohledu nad obviněným ...podmíněně odložen na zkušební dobu v trvání 2 roků a 6 měsíců...byl obviněnému současně uložen trest propadnutí věci (věci podrobně specifikovaných

⁵ Pácal, J. (2012). 4Tdo 379/2012. Usnesení Nejvyššího soudu. Dostupné z: <https://kraken.slv.cz/4Tdo379/2012>

ve výroku daného rozsudku)...[a] bylo obviněnému uloženo ochranné opatření spočívající v ochranném léčení sexuologickém [zařízení] ambulantní formou.

Pronásledovatelé ze všech výše popsanych případů se i přes původní minimální trest, který jim byl vyměřen, vůči rozsudku neúspěšně odvolali.

Příloha 2: Informovaný souhlas

Informovaný souhlas ke zpracování a zpřístupnění osobních údajů

Já, níže podepsaná (dále jen „narátkorka“):

.....
.....

podle zákona č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů, zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, a v souladu s nařízením (EU) 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů (GDPR), tímto uděluji svůj výslovný a svobodný souhlas se zpracováním veškerých svých osobních údajů, které jsem poskytla během rozhovorů pořizovaných ve zvukové či audio-vizuální podobě v rámci výzkumného projektu k diplomové práci studentky:

Bc. Hany Karmazínové

s pracovním názvem:

Institucionální nastavení společnosti vůči nebezpečnému pronásledování na základě zkušenosti obětí

Beru na vědomí, že své osobní a citlivé údaje poskytuji pro následující účely:

- vědecký či historický výzkum v oblasti humanitních věd;
- publikační činnost (závěrečné kvalifikační práce, odborné články, studie, sborníky, monografie apod.).

Jsem si vědoma skutečnosti, že správcem těchto údajů se podpisem tohoto souhlasu stává výše uvedený studentka.

Svým podpisem strvzuji, že

- jsem srozuměna s cíli a průběhem výzkumného rozhovoru a způsobem analýzy dat získaných v jeho rámci;
- jsem si vědoma, že výzkumný rozhovor bude zaznamenán na mobilní zařízení, přičemž nahrávka bude po přepisu smazána;
- souhlasím s tím, aby byl můj příběh zveřejněn pod pseudonymem, a s tím, že veškeré informace, které by mohly vést k identifikaci mé osoby, budou badatelkou pozměněny (příp. zamlčeny);
- mám právo, vyžádat si informaci o tom, jaké osobní údaje jsou o mně zpracovávány;
- mám právo, vyžádat si opravu nebo doplnění svých osobních údajů;
- žádat výmaz osobních údajů, pro jejichž zpracování již dále není důvod;
- žádat omezení zpracování údajů, které jsou nepřesné, neúplné nebo u nichž odpadl důvod jejich zpracování, ale nesouhlasím s jejich výmazem.

Pro kontaktování správce ve věci zpracování osobních údajů lze využít následující kontakt (telefonní číslo, emailová adresa) na student/a/ku:

e-mail:

tel.:

Datum, místo podpisu:

Podpis narátorky: